

รายงานการวิจัย

เรื่อง

กลไกการอนุรักษ์และส่งเสริมแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนา
ของวัดป่าโนนสวรรค์ ตำบลเทอดไทย อำเภอทุ่งเขาหลวง จังหวัดร้อยเอ็ด
PRESERVING AND PROMOTING BUDDHIST LEARNING RESOURCES
OF WAT PA NON SAWAN, THET THAI SUBDISTRICT, THUNG KHAO
LUANG DISTRICT ROI ET PROVINCE

พระมหรานำเกียรติ วิสุทฺโธ (ทองทวี), ดร.
วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พ.ศ. ๒๕๖๘

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

MCU RS

รายงานการวิจัย

เรื่อง

กลไกการอนุรักษ์และส่งเสริมแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนา
ของวัดป่าโนนสวรรค์ ตำบลเทอดไทย อำเภอทุ่งเขาหลวง จังหวัดร้อยเอ็ด

พระมหาหน้าเกียรติ วิสุโท (ทองทวี), ดร.
วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พ.ศ. ๒๕๖๘

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

MCU RS

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

Research Report

PRESERVING AND PROMOTING BUDDHIST LEARNING RESOURCES
OF WAT PA NON SAWAN, THET THAI SUBDISTRICT, THUNG KHAO
LUANG DISTRICT ROI ET PROVINC

Phramaha Namkiat Wisuttho (Thongthawee), Dr.
Roi Et Sangha College Mahachulalongkornrajavidyalaya University
B.E. 2025

Research Project Funded by Mahachulalongkornrajavidyalaya University

MCU RS

(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ข
กิตติกรรมประกาศ	ค
สารบัญ	ง
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	จ
บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ ปัญหาของการวิจัย	๕
๑.๓ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๕
๑.๔ ขอบเขตการวิจัย	๕
๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย	๗
๑.๖ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย	๗
บทที่ ๒ แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๘
๒.๑ แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการจัดการความรู้	๘
๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาแหล่งเรียนรู้	๑๕
๒.๓ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม	๒๔
๒.๔ การจัดการความรู้ตามแนวทางของพระพุทธศาสนา	๒๘
๒.๕ วัดกับแหล่งการเรียนรู้	๓๑
๒.๖ พุทธธรรมที่สนับสนุนต่อวัดและชุมชนให้เป็นแหล่งการเรียนรู้	๔๓
๒.๗ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๕๒
๒.๘ กรอบแนวคิดในการทำวิจัย (Conceptual framework)	๕๔
บทที่ ๓ ระเบียบวิธีวิจัย	๕๕
๓.๑ รูปแบบการวิจัย	๕๕
๓.๒ พื้นที่	๕๗
๓.๓ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ	๕๘
๓.๔ เครื่องมือการวิจัย	๕๘
๓.๕ การเก็บรวบรวมข้อมูล	๕๙
๓.๖ การวิเคราะห์ข้อมูล	๖๐
๓.๗ การนำเสนอผลการวิจัย	๖๐

บทที่ ๔ ผลการวิจัย	๖๒
๔.๑ การอนุรักษ์และส่งเสริมแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนา ของวัดป่าโนนสวรรค์	๖๒
๔.๒ บริบทการอนุรักษ์และส่งเสริมแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของ วัดป่าโนนสวรรค์	๖๕
๔.๓ กลไกการอนุรักษ์และส่งเสริมแหล่งแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของ วัดป่าโนนสวรรค์	๗๕
๔.๕ สรุป	๙๓
บทที่ ๕ สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ	๙๕
๕.๑ สรุปผลการวิจัย	๙๗
๕.๓ ข้อเสนอแนะ	๙๗
บรรณานุกรม	๑๐๐
ภาคผนวก	๑๐๖

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การพัฒนายุทธศาสตร์การวิจัยในระดับภูมิภาคมีการบูรณาการด้านการวิจัยที่สอดคล้องกับแนวนโยบายและยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศสามารถเชื่อมโยงกับแนวทางของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๑๒ (พ.ศ.๒๕๕๙-๒๕๖๔)^๑ ความต่อเนื่องของนโยบายและยุทธศาสตร์การวิจัยของชาติ (พ.ศ. ๒๕๕๑-๒๕๕๔) การปฏิรูประบบวิจัยของประเทศรวมทั้งนโยบายและแนวทางการวิจัยของสภาวิจัยแห่งชาติระยะยาว พ.ศ. ๒๕๕๒-๒๕๗๑ โดยการวิจัยจะตอบสนองความต้องการของชุมชนและปัญหาที่สำคัญเร่งด่วนเพื่อการพัฒนาประเทศพร้อมกับดำเนินการควบคู่กับการวิจัยเพื่อความเป็นเลิศทางวิชาการอันเป็นรากฐานอันสำคัญของการพัฒนาประเทศอย่างสมดุลและยั่งยืนทั้งนี้มุ่งให้เกิดการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยทั้งจากหน่วยงานที่มีภารกิจประจำตามหน้าที่ (function) ภารกิจตามนโยบายและยุทธศาสตร์ของชาติหรือรัฐบาล (agenda) (area) ซึ่งจะส่งผลให้การดำเนินการตามยุทธศาสตร์การวิจัยในระดับหน่วยงานและภูมิภาคเกิดประสิทธิภาพในการบริหารจัดการงานวิจัยและการบริหารงบประมาณเพื่อการพัฒนาภูมิภาคต่างๆ อันจะทำให้เกิด

ประสิทธิผลต่อการพัฒนาประเทศโดยรวมให้ทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยตลอดจนในพื้นที่ได้มีส่วนร่วมกันเสนอแนะปฏิบัติและติดตามผลเพื่อให้เกิดการพัฒนางานวิจัยในทุกภาคส่วนและทุกระดับของประเทศอีกทั้งเพื่อส่งเสริมให้เกิดงานวิจัยที่มีการต่อยอดภูมิปัญญาท้องถิ่นและตอบสนองการพัฒนาประเทศมากขึ้นซึ่งสอดคล้องกับนโยบายและยุทธศาสตร์การวิจัยฉบับที่ ๘ (พ.ศ. ๒๕๕๕-๒๕๕๙)^๒ซึ่งมีการกำหนดกลยุทธ์การวิจัยที่สอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาระดับภูมิภาคบนพื้นฐานปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสามารถนำผลการวิจัยที่ได้รับไปใช้ประโยชน์ในเชิงเศรษฐกิจสังคมและ

^๑ คณะกรรมการการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, สำนักงาน. แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๒ (พ.ศ.๒๕๕๙-๒๕๖๔), (กรุงเทพมหานคร, ๒๕๖๐) หน้า ๓

^๒ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, (๒๕๕๐). แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๘ พ.ศ. ๒๕๕๐-๒๕๕๔, (กรุงเทพมหานคร, ๒๕๕๐) หน้า ๓-๕

สาธารณะในระดับชุมชนและระดับภูมิภาคได้ทั้งจัดสรรงบประมาณการวิจัยให้กระจายไปยังหน่วยงานต่างๆรวมทั้งในภูมิภาคโดยมีกระบวนการบริหารจัดการงบประมาณเพื่อการวิจัยอย่างมีประสิทธิภาพและมีกลไกกระตุ้นให้เกิดความร่วมมือระหว่างหน่วยงานวิจัยในส่วนกลางและในส่วนภูมิภาคอันจะนำไปสู่การสร้างเครือข่ายการวิจัยและพัฒนาศูนย์กลางการวิจัยเฉพาะทางและการพัฒนาบุคลากรการวิจัยร่วมกันขับเคลื่อนยุทธศาสตร์การวิจัยและนวัตกรรม ๒๐ ปี (พ.ศ. ๒๕๖๐ - ๒๕๗๙) อย่างเป็นเอกภาพและมีประสิทธิภาพ

วัดเป็นศาสนสถานที่สำคัญยิ่งของพระพุทธศาสนาเป็นศูนย์รวมจิตใจของพุทธศาสนิกชน เป็นสถานที่ปฏิบัติธรรมของพระภิกษุสงฆ์เป็นที่บำเพ็ญบุญกุศลของอุบาสกอุบาสิกาชาวัดจึงมีความสำคัญอย่างยิ่ง ชาวพุทธนิยมสร้างวัดและมีการพัฒนาวัดไปในรูปแบบต่าง ๆ เช่น เป็นที่อยู่อาศัยของพระภิกษุสามเณรเพื่อปฏิบัติธรรมเรียกว่าสายปฏิบัติตรงกันข้ามกับสายแรกที่เรียกว่าสายปริยัติในปัจจุบันการสร้างวัดการพัฒนาวัดมีมากขึ้นทุก ๆ ปี ทั้งนี้ เพราะประชาชนชุมชนมีจำนวนมากขึ้นอีกทั้งประชาชนก็นิยมเข้าวัดมากขึ้นซึ่งมีมากมายหลายลักษณะตามวิวัฒนาการของโลกอย่างไรก็ดีวัดทั้งหลายโดยเฉพาะอย่างยิ่งตัวเจ้าอาวาสเองซึ่งเป็นหัวหน้าผู้รับผิดชอบในการบริหารวัดวัดจะเจริญรุ่งเรืองจะเสื่อมจะทรงก็อยู่ที่องค์เจ้าอาวาสเป็นสำคัญดังนั้นจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการพัฒนาหลายด้านทั้งตนเองผู้ได้บังคับบัญชาคือพระภิกษุสามเณรในวัดรูปแบบการบริหารวัด การจัดการคนในวัดการวางรูปแบบแปลนแผนผังวัดเสนาสนะการจัดภูมิทัศน์ ให้มีความเป็นระเบียบเรียบร้อยสวยงามสะอาดตาสะอาดใจแก่ผู้พบเห็นจนกระทั่งบุคลากรภายในวัด การพัฒนาวัดตามรูปแบบดังกล่าวทั้งคณะสงฆ์และราชการ โดยสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติได้มีนโยบายในการพัฒนาวัดแนะนำเจ้าอาวาสตลอดมาจนกระทั่งมีวัดจำนวนมากที่ได้ปฏิบัติไปแล้วสามารถยกฐานะของวัดให้สูงขึ้นเป็นวัดพัฒนาตัวอย่าง วัดพัฒนาตัวอย่างดีเด่นและวัดพระอารามหลวงอันนำมาซึ่งความเจริญรุ่งเรืองของพระพุทธศาสนาอย่างต่อเนื่องวัดจำเป็นต้องพัฒนาตนเองให้ก้าวทันการเปลี่ยนแปลงตามบทบาทความรับผิดชอบที่กำหนดไว้และปรับปรุงให้ดีขึ้น

จากการจัดการการศึกษาของวัดที่ผ่านมายังไม่ได้มีการเปลี่ยนแปลงแนวการจัดการมากนักและมีปัญหาหลายประการที่ทำให้การจัดการศึกษาไม่ประสบความสำเร็จซึ่งทำให้การจัดไม่สอดคล้องกับแนวการจัดการศึกษาที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติในปัจจุบัน ซึ่งจะเห็นได้จากผลการประเมินคุณภาพภายนอกของสำนักงานรับรองมาตรฐานการศึกษาซึ่งมีโรงเรียนในระบบจำนวนไม่น้อยที่ไม่ผ่านเกณฑ์มาตรฐาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาดังนั้น ถ้าการสร้างรูปแบบการจัดการศึกษาของวัดให้เป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชน จะทำให้คุณภาพการจัดการศึกษาของวัดมีความสมบูรณ์ตามเป้าหมาย และจะเป็นแนวทางการบริหารและจัดการศึกษาของกระทรวง ที่ประกาศนโยบายเร่งรัดการปฏิรูปการศึกษา โดยยึดคุณธรรมนำความรู้ สร้างความตระหนักสำนึกในคุณค่าของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ความสมานฉันท์ สันติวิธี ประชาธิปไตย พัฒนา

คนโดยใช้คุณธรรมเป็นพื้นฐานของกระบวนการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงความร่วมมือของสถาบันครอบครัว ชุมชน สถาบันศาสนาและสถาบันการศึกษา โดยมีจุดมุ่งเน้นเพื่อพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชนก็จะเป็นพื้นฐานในการบริหารการจัดการศึกษาของวัดได้ดียิ่งขึ้น ซึ่งจะนำไปสู่การมีส่วนร่วมในการพัฒนาการศึกษาของประเทศได้กว้างขวางขึ้น

วัดป่าโนนสวรรค์ ตำบลเทอดไทย อำเภอทุ่งเขาหลวง จังหวัดร้อยเอ็ด เป็นศาสนสถานที่สำคัญยิ่งของพระพุทธศาสนาเป็นศูนย์รวมจิตใจของพุทธศาสนิกชนเป็นสถานที่ปฏิบัติธรรม ของพระภิกษุสงฆ์เป็นที่บำเพ็ญบุญกุศลของอุบาสกอุบาสิกาชาวัดจึงมีความสำคัญอย่างยิ่ง ชาวพุทธนิยมสร้างวัดและมี การพัฒนาวัดไปในรูปแบบต่าง ๆ เช่น เป็นที่อยู่อาศัยของพระภิกษุสามเณรเพื่อปฏิบัติธรรมเรียกว่าสายปฏิบัติตรงกันข้าม กับสายแรกที่เรียกว่าสายปริยัติในปัจจุบันการสร้างวัดการพัฒนา วัดมีมากขึ้นทุก ๆ ปี ทั้งนี้ เพราะประชาชนชุมชนมีจำนวน มากขึ้นอีกทั้งประชาชนก็นิยมเข้าวัดมากขึ้น ซึ่งมีมากมายหลายลักษณะตามวิวัฒนาการของโลกอย่างไรก็ดีวัดทั้งหลาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งตัวเจ้าอาวาสเองซึ่งเป็นหัวหน้าผู้รับผิดชอบในการบริหารวัดวัดจะเจริญรุ่งเรืองจะเสื่อมจะทรงก็อยู่ที่องค์ เจ้าอาวาสเป็นสำคัญดังนั้นจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการพัฒนาหลายด้านทั้งตนเอง ผู้ใต้บังคับบัญชาคือพระภิกษุ สามเณรในวัดรูปแบบการบริหารวัด การจัดการองค์การในวัดการวางรูปแบบ แผนแผนผังวัดเสนาสนะการจัดภูมิทัศน์ ให้มี ความเป็นระเบียบเรียบร้อยสวยงามสะอาดตาสะอาดใจแก่ผู้พบเห็นจนกระทั่งบุคลากรภายในวัด การพัฒนาวัดตามรูปแบบ ดังกล่าวทั้งคณะสงฆ์และราชการ โดยสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติได้มีนโยบายในการพัฒนาวัดแนะนำเจ้าอาวาส ตลอดจนมาจนกระทั่งมีวัดจำนวนมากที่ได้ปฏิบัติไปบ้างแล้วสามารถยกฐานะของวัดให้สูงขึ้นเป็นวัดพัฒนา ตัวอย่าง วัดพัฒนา ตัวอย่างดีเด่นและวัดพระอารามหลวงอันนำมาซึ่งความเจริญรุ่งเรืองของพระพุทธศาสนาอย่างต่อเนื่องวัดจำเป็นต้องพัฒนา ตนเองให้ก้าวทันการเปลี่ยนแปลงตามบทบาท ความรับผิดชอบที่กำหนดไว้และปรับปรุงให้ดีขึ้น

1. ดังนั้น ถ้าการสร้างรูปแบบการจัดการศึกษาของวัดให้เป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชน จะทำให้คุณภาพการจัด การศึกษาของวัดมีความสมบูรณ์ตามเป้าหมาย และจะเป็นแนวทางการบริหารและจัดการศึกษาของกระทรวง ที่ประกาศนโยบายเร่งรัดการปฏิรูปการศึกษา โดยยึดคุณธรรมนำความรู้ สร้างความตระหนักสำนึกในคุณค่าของปรัชญา เศรษฐกิจพอเพียง ความสมานฉันท์ สันติวิธี ประชาธิปไตย พัฒนาคนโดยใช้คุณธรรมเป็นพื้นฐานของกระบวนการเรียนรู้ที่ เชื่อมโยงความร่วมมือของสถาบันครอบครัว ชุมชน สถาบันศาสนาและสถาบันการศึกษา โดยมีจุดมุ่งเน้นเพื่อพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชนก็จะเป็นพื้นฐานในการบริหารการจัดการศึกษาของวัดได้ดียิ่งขึ้น ซึ่งจะนำไปสู่การมีส่วนร่วมใน การพัฒนาการศึกษาของประเทศได้กว้างขวางขึ้น

๑.๒ คำถามของการวิจัย

๑.๒.๑ การอนุรักษ์และส่งเสริมแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของวัดป่าโนนสวรรค์ ตำบลเทอดไทย อำเภอร่องเขาหลวง จังหวัดร้อยเอ็ด เป็นอย่างไร

๑.๒.๒ บริบทการอนุรักษ์และส่งเสริมแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของวัดป่าโนนสวรรค์ ตำบลเทอดไทย อำเภอร่องเขาหลวง จังหวัดร้อยเอ็ด เป็นอย่างไร

๑.๒.๓ กลไกการอนุรักษ์และส่งเสริมแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของวัดป่าโนนสวรรค์ ตำบลเทอดไทย อำเภอร่องเขาหลวง จังหวัดร้อยเอ็ด เป็นอย่างไร

๑.๓ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๓.๑ เพื่อศึกษาการอนุรักษ์และส่งเสริมแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนา ของวัดป่าโนนสวรรค์ ตำบลเทอดไทย อำเภอร่องเขาหลวง จังหวัดร้อยเอ็ด

๑.๓.๑ เพื่อศึกษาบริบทการอนุรักษ์และส่งเสริมแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของวัดป่าโนนสวรรค์ ตำบลเทอดไทย อำเภอร่องเขาหลวง จังหวัดร้อยเอ็ด

๑.๓.๑ เพื่อนำเสนอกลไกการอนุรักษ์และส่งเสริมแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของวัดป่าโนนสวรรค์ ตำบลเทอดไทย อำเภอร่องเขาหลวง จังหวัดร้อยเอ็ด

๑.๔ ขอบเขตการวิจัย

รูปแบบวิธีวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยโดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยด้วยกัน ๓ แบบ คือ ๑) การวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary research) การวิจัยในลักษณะนี้ผู้วิจัยจะศึกษาข้อมูลเอกสารที่ผู้วิจัยเก็บข้อมูลแล้ว ๒) การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) ผู้วิจัยนำแบบสัมภาษณ์ ไปสัมภาษณ์กลุ่มพื้นที่หลักที่เกี่ยวกับการสร้างการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมการอนุรักษ์และส่งเสริมแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของวัดป่าโนนสวรรค์ ตำบลเทอดไทย อำเภอร่องเขาหลวง จังหวัดร้อยเอ็ด และ ๓) แบบเชิงปฏิบัติการ (Action research) ผู้วิจัยจะใช้กระบวนการเชิญชวนผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมการอนุรักษ์และส่งเสริมแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของวัดป่าโนนสวรรค์ ตำบลเทอดไทย อำเภอร่องเขาหลวง จังหวัดร้อยเอ็ด และการสนทนากลุ่ม (Focus Group) เพื่อกำหนดการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าของพระสงฆ์และชุมชนตามแนววิถีพุทธอำเภอล่มสีก จังหวัดร้อยเอ็ด โดยเป็นลักษณะของเครือข่าย และมีขั้นตอนดังนี้ ดังนี้

๑.๔.๑ **ขอบเขตด้านเนื้อหา** ผู้วิจัยกำหนดขอบเขตเนื้อหาของการวิจัยไว้ดังนี้

๑. เพื่อศึกษาการอนุรักษ์และส่งเสริมแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนา ของวัดป่าโนนสวรรค์ ตำบลเทอดไทย อำเภอร่องเขาหลวง จังหวัดร้อยเอ็ด

๒. เพื่อศึกษาบริบทการอนุรักษ์และส่งเสริมแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของวัดป่าโนนสวรรค์ ตำบลเทอดไทย อำเภอร่องเขาหลวง จังหวัดร้อยเอ็ด

๑.๔.๕ ขอบเขตด้านระยะเวลา

การวิจัยครั้งนี้ ใช้เวลาในการศึกษาและเก็บรวบรวมข้อมูล เมษายน ๒๕๖๗ – ตุลาคม ๒๕๖๗

๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

แหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนา หมายถึง การนำแหล่งข้อมูลข่าวสาร สารสนเทศ วิทยากร ภูมิปัญญาชาวบ้านและประสบการณ์อื่นๆ ที่สนับสนุนส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดกระบวนการเรียนรู้และเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ให้เกิดประโยชน์แก่ผู้เรียนของวัดป่าโนนสวรรค์ ตำบลเทอดไทย อำเภอร่องเขาหลวง จังหวัดร้อยเอ็ด

ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง กระบวนการทัศน์ของบุคคลที่มีต่อตนเอง ต่อโลกและสิ่งแวดล้อม ซึ่งกระบวนการดังกล่าว จะมีรากฐานคำสอนทางศาสนา คติ จารีต ประเพณี ที่ได้รับการถ่ายทอดสั่งสอนและปฏิบัติสืบเนื่องกันมา ปรับปรุงเข้ากับบริบททางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปแต่ละสมัย ทั้งนี้โดยมีเป้าหมายเพื่อความสงบสุขในส่วนที่เป็นชุมชน และปัจเจกบุคคล

กลไกการอนุรักษ์และส่งเสริมแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนา หมายถึง การนำสิ่งที่มีคุณค่าทางการศึกษา ทั้งด้านสถานที่ บุคลากร และวัสดุในชุมชน รวมทั้งความสามารถในการใช้พื้นที่ความรู้สร้างสรรค์งาน เพื่อพัฒนาและดำรงชีวิตของคนในท้องถิ่นของวัดป่าโนนสวรรค์ ตำบลเทอดไทย อำเภอร่องเขาหลวง จังหวัดร้อยเอ็ด

๑.๖ ประโยชน์ที่ได้จากการวิจัย

๑.๓.๑ เพื่อศึกษาการอนุรักษ์และส่งเสริมแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนา ของวัดป่าโนนสวรรค์ ตำบลเทอดไทย อำเภอร่องเขาหลวง จังหวัดร้อยเอ็ด

๑.๓.๑ เพื่อศึกษาบริบทการอนุรักษ์และส่งเสริมแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของวัดป่าโนนสวรรค์ ตำบลเทอดไทย อำเภอร่องเขาหลวง จังหวัดร้อยเอ็ด

๑.๓.๑ เพื่อนำเสนอกลไกการอนุรักษ์และส่งเสริมแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของวัดป่าโนนสวรรค์ ตำบลเทอดไทย อำเภอร่องเขาหลวง จังหวัดร้อยเอ็ด

บทที่ ๒

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง “กลไกการอนุรักษ์และส่งเสริมแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของวัดป่าโนนสวรรค์ ตำบลเทอดไทย อำเภอน้ำหนาว จังหวัดร้อยเอ็ด” ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าเอกสารแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชนได้ ดังนี้

- ๒.๑ แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการจัดการความรู้
- ๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาแหล่งเรียนรู้
- ๒.๓ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม
- ๒.๔ การจัดการความรู้ตามแนวทางของพระพุทธศาสนา
- ๒.๕ วัดกับแหล่งการเรียนรู้
- ๒.๖ พุทธธรรมที่สนับสนุนต่อวัดและชุมชนให้เป็นแหล่งการเรียนรู้
- ๒.๗ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- ๒.๘ กรอบแนวคิดในการทำวิจัย (Conceptual framework)

๒.๑ แนวคิดการจัดการความรู้

ในปัจจุบันนี้การจัดการความรู้เป็นส่วนประกอบสำคัญของการทำให้เกิดความได้เปรียบทางการแข่งขันขององค์กรต่าง ๆ พร้อมทั้งการจัดการความรู้ได้รับการยอมรับว่าเป็นส่วนหนึ่งของการบริหาร ดังนั้นในยุคข้อมูลข่าวสารการได้มา การปรับปรุง และการประยุกต์ใช้ความรู้กลายเป็นหน้าที่หลักของเครือข่ายต่างๆ เครือข่ายส่วนมากมีการจัดการความรู้ สำหรับการจัดการความรู้ถือเป็นการพยายามที่จะรวบรวม จัดให้เป็นระบบ และจัดโครงสร้างสิ่งต่าง ๆ ที่ต้องรู้ โดยสิ่งเหล่านี้เกี่ยวข้องต่อการทำงาน^๑

แนวคิดเรื่องการจัดการความรู้ได้รับการยอมรับเป็นอย่างมากทั้งในภาครัฐและภาคเอกชน เนื่องจากเป็นกลยุทธ์หลักที่ทำให้เกิดความได้เปรียบทางการแข่งขัน อย่างไรก็ตาม การนำแนวคิดการ

^๑ R. Agranoff, *Managing within Networks : Add value to Public Organization.* (Washington, D.C. : Georgetown University Press., 2007), P. 29.

จัดการความรู้มาประยุกต์ใช้ในชุมชนต่าง ๆ ในรูปแบบของเครือข่ายทางปัญญาที่สามารถเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนกระบวนการพัฒนาของประเทศ เพราะเครือข่ายถือเป็นทุนมนุษย์ที่เปี่ยมศักยภาพและยังเป็นแหล่งข้อมูลที่ใช้เพื่อแก้ไขปัญหาทางสังคมที่จะเกิดขึ้น ความรู้ของเครือข่ายมิใช่อยู่นำในรูปแบบของข้อมูลและสารสนเทศเท่านั้น แต่ยังรวมถึงการรู้แจ้งที่มาจาก การแก้ไขปัญหา และมาจากประสบการณ์อีกด้วย ดังนั้นการจัดการความรู้จะช่วยให้องค์กร หน่วยงาน หรือชุมชน ค้นหา เลือกรวบรวม และเผยแพร่ความรู้ที่สำคัญ ซึ่งจะมีประโยชน์ในการแก้ปัญหา การตัดสินใจ และเป็นประโยชน์ในการเพิ่มความสามารถในการแข่งขันผ่านการเรียนรู้ร่วมกัน

๒.๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการความรู้

การจัดการความรู้ประกอบด้วย การดำเนินการขององค์กรในการที่จะกำหนดสร้าง ทดแทนและกระจายความรู้สำหรับการนำมาใช้ใหม่ ซึ่งถือว่าเป็นกระบวนการทั้งการรับรู้และการเรียนรู้ ต้นกำเนิดของการจัดการความรู้มาจากประเทศตะวันตก ประมาณปี ค.ศ. ๑๙๘๖ แต่ในฐานะที่ประเทศไทยเป็นประเทศกำลังพัฒนาและต้องการมีเสถียรภาพทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคมการศึกษา และด้านอื่น ๆ จึงได้มีการนำการจัดการความรู้มาใช้ในประเทศเมื่อไม่นานมานี้เองแต่ประเทศไทยมีบริบทหรือสิ่งแวดล้อมที่ต่างกับประเทศตะวันตก ดังนั้นจึงต้องมีความยืดหยุ่นสูงในการปฏิบัติ จนเกิดการเคลื่อนกระแสการจัดการความรู้ในภาคส่วนต่างๆ ทั้งภาคประชาสังคมภาคราชการและภาคเอกชน^๒

นอกจากนั้น สภาพแวดล้อมภายนอกองค์กร ได้แก่ ภาวะของการแข่งขันกระแสการเปลี่ยนแปลงของสังคม เศรษฐกิจยุคใหม่ (new economy) และความก้าวหน้าอย่างรวดเร็วของเทคโนโลยี รวมถึงปัญหาที่เกิดขึ้นภายในองค์กร ได้แก่ การเกิดความผิดพลาดซ้ำ ๆ ในการปฏิบัติงานของบุคลากร และความรู้ของผู้เชี่ยวชาญ ซึ่งเมื่อลาออกไปความรู้ก็จะติดไปกับผู้เชี่ยวชาญเหล่านั้น ทำให้องค์กรขาดความรู้กันไป หรือจากการที่องค์กรมี Best Practice แต่ไม่เคยนำมาใช้ และบางครั้งองค์กรก็ไม่รู้ว่า Best Practice ของตนคืออะไร^๓ ซึ่งปัญหาต่าง ๆ เหล่านี้ทำให้องค์กรธุรกิจสมัยใหม่ต้องตื่นตัวในเรื่องการจัดการความรู้ เนื่องจากเห็นว่าเป็นประโยชน์ในด้านต่าง ๆ ดังนั้น การจัดการความรู้จึงจัดเป็นนวัตกรรมในการบริหารองค์กรสมัยใหม่ที่นับว่ามีประโยชน์ต่อการเพิ่มศักยภาพในการบรรลุเป้าหมายขององค์กร และเพิ่มสมรรถนะในการแข่งขันกับองค์กรอื่นอีกทั้งช่วยให้องค์กรนั้นสามารถเจริญเติบโตได้อย่างต่อเนื่องและยั่งยืนในระยะยาว

^๒ วิจารย์ พานิช, การจัดการความรู้ ฉบับนักปฏิบัติ, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สุภาพใจ, ๒๕๔๙), หน้า ๖๘.

^๓ ลำปาง แม้นมาตย์, การจัดการความรู้ในองค์กร, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์นามมีบุ๊คส์, ๒๕๕๐), หน้า ๒๘.

๒.๒.๒ ความหมายของการจัดการความรู้

การจัดการความรู้ มีนักวิชาการกล่าวถึง และอธิบายความหมายไว้หลากหลายซึ่งพอสรุปได้ ดังนี้

การจัดการความรู้เป็นกลยุทธ์ในการที่จะทำให้คนได้รับความรู้ที่ต้องการภายในเวลาที่เหมาะสม รวมทั้งช่วยทำให้เกิดการแลกเปลี่ยน และนำความรู้ไปปฏิบัติเพื่อยกระดับ และปรับปรุงการดำเนินงานขององค์กร ทั้งนี้การจัดการความรู้ไม่ใช่เครื่องมือที่จัดการกับตัวของความรู้โดยตรง แต่เป็นวิธีการที่ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนความรู้ที่มีระหว่างกันได้^๔ การจัดการความรู้ คือการจัดการเพื่อเอื้อให้เกิดความรู้ใหม่โดยใช้ความรู้ที่มีอยู่ และประสบการณ์ของคนในองค์กร อย่างเป็นระบบ เพื่อพัฒนาวัตกรรมที่จะทำให้มีความได้เปรียบคู่แข่ง^๕ การจัดการความรู้เป็นวัตถุประสงค์ที่สำคัญที่สุดในการจัดการความรู้ คือ การเรียนรู้ของบุคลากร และนำความรู้นั้นไปใช้ประโยชน์ในการตัดสินใจ แก้ไขปัญหา และปรับปรุงองค์กร องค์กรจะต้องกระตุ้น และสร้างบรรยากาศที่ทำให้บุคคลทุกคนกล้าคิด กล้าทำ กล้าลองผิดลองถูก โดยผู้บริหารจะต้องยอมรับผลลัพธ์ที่จะออกมา ไม่ว่าจะประสบความสำเร็จที่ได้รับในการลงนำความรู้ที่ได้มาฝึกปฏิบัติหากล้มเหลว ก็จะทำผิดซ้ำสองอีก อย่างไรก็ตามการเรียนรู้อันที่กล่าวมาข้างต้นนั้น จะต้องสอดคล้องกับทิศทางและค่านิยมวัฒนธรรมขององค์กรด้วย^๖

การจัดการความรู้ หมายถึง กระบวนการที่เป็นระบบเกี่ยวกับการประมวลข้อมูล สารสนเทศ ความคิดการกระทำ ตลอดจนประสบการณ์ของบุคคลเพื่อสร้างเป็นความรู้หรือนวัตกรรม และจัดเก็บในลักษณะแหล่งข้อมูลที่บุคคลสามารถเข้าถึงได้โดยอาศัยช่องทางต่าง ๆ ที่องค์กรจัดเตรียมไว้ เพื่อนำความรู้ที่มีอยู่ไปประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติงาน อันจะก่อให้เกิดการแบ่งปันและถ่ายโอนความรู้ และในที่สุดความรู้ที่มีอยู่จะแพร่กระจายหรือไหลเวียนทั่วองค์กรอย่างสมดุล และเป็นไปเพื่อเพิ่มความสามารถในการพัฒนาผลผลิตขององค์กร ซึ่งจากทัศนะดังกล่าวนี้ เป็นการเน้นให้เห็นว่าการจัดการความรู้เกี่ยวข้องกับการรวบรวมข้อมูล สารสนเทศ ความคิด การกระทำ และประสบการณ์ของบุคคล เพื่อนำมาสร้างนวัตกรรม แล้วจัดเก็บความรู้ไว้อย่างเป็นระบบเพื่อให้มีการแบ่งปันและถ่ายทอดไปยังบุคคลต่าง ๆ ซึ่งจะช่วยยกระดับขีดความสามารถทั้งหมดขององค์กร การจัดการความรู้

^๔ C. O'Dell, C. Jackson Grayson, Jr. and N.Essaides, "If Only We Knew What We Know : The Transfer of Internal Knowledge and Best Practice", (The Free Press, USA., 1998), pp.3-9.

^๕ Toyama, Ryoko, *The Importance of leadership in knowledge management. In Asian Productivity Organization*, (Tokyo : APO, 2002), p.71.

^๖ บุญดี บุญญาภิจ และคณะ, *การจัดการความรู้...จากทฤษฎีสู่การปฏิบัติ*, (กรุงเทพมหานคร : สถาบันเพิ่มผลผลิตแห่งชาติ, ๒๕๔๗), หน้า ๕๔.

มีอยู่ในหลายองค์กร เช่น ธนาคารโลก ไม่เรียกว่า “การจัดการความรู้” แต่เรียกว่า “การแลกเปลี่ยนเรียนรู้” (knowledge sharing) เพราะมีความเชื่อว่า ความรู้เป็นสิ่งที่จัดการไม่ได้ ซึ่งหมายความว่า การจัดการความรู้นี้จะบังคับให้เกิดขึ้นไม่ได้ แต่จะเกิดขึ้นเองโดยความสมัครใจหรือพร้อมใจ เป็นการพร้อมใจที่จะแบ่งปันหรือแลกเปลี่ยนความรู้ซึ่งกันและกัน ซึ่งจากคำอธิบายดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า องค์กรจะกำหนดให้มีการจัดการความรู้ โดยไม่ได้ความร่วมมือจากบุคลากรไม่ได้ อีกทั้งจะต้องได้รับการยอมรับหรือความร่วมมือจากบุคลากรทั้งองค์กร การแบ่งปันหรือแลกเปลี่ยนความรู้จึงจะเกิดขึ้นได้^๗

นอกจากนี้ยังมีนักวิชาการชาวต่างประเทศ กล่าวถึงการจัดการเรียนรู้ว่าเป็นการเรียนรู้ ซึ่ง การเรียนรู้คือ การที่บุคคลสามารถที่จะทำในสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่ไม่เคยทำมาก่อนได้ และโดยการเรียนรู้นี้เองนำเราพัฒนาไปสู่การสร้างสิ่งใหม่ ๆ ในชีวิต^๘ การเรียนรู้ คือ การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมอย่างถาวรซึ่งเป็นผลมาจากประสบการณ์^๙ อธิบายว่า การเรียนรู้ (learning)^{๑๐} หมายถึง กระบวนการของการได้มาซึ่งความรู้โดยผ่านประสบการณ์ที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมอย่างถาวรของแต่ละบุคคล^{๑๑} การเรียนรู้รวมถึงการเปลี่ยนแปลงค่านิยมพื้นฐานของพฤติกรรม เพื่อให้บุคคลนั้นสามารถปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมที่มีการเปลี่ยนแปลง โดยอัตราของการเรียนรู้ในองค์กร อาจเป็นแหล่งปัจจัยเดียวที่ทำให้องค์กรดำรงอยู่ได้อย่างยั่งยืนท่ามกลางโลกแห่งการแข่งขัน ซึ่งการส่งเสริมให้มีรูปแบบ และโครงสร้างองค์กรที่เหมาะสมต่อการเรียนรู้และการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว จะเป็นกลยุทธ์ที่สำคัญที่จะนำไปสู่เป้าหมายและวิสัยทัศน์ได้อีกด้วย

การจัดการความรู้เป็นกลยุทธ์ กระบวนการ และเทคโนโลยีที่ใช้ในองค์กร เพื่อแสวงหา สร้าง จัดการ แลกเปลี่ยน และทำให้ความรู้ที่ต้องการสัมฤทธิ์ผลตามวิสัยทัศน์ขององค์กร ที่เน้นบรรยากาศการเรียนรู้ร่วมกัน ซึ่งจะส่งผลต่อรายได้ที่เพิ่มขึ้น ลูกคามีความพึงพอใจในผลิตภัณฑ์และ

^๗ วิจารณ์ พานิช, การจัดการความรู้ ฉบับนักปฏิบัติ, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สุภาพใจ, ๒๕๔๙), หน้า ๑๓๔.

^๘ P.M. Senge, *The fifth discipline: The art and practice of the learning organization*, (New York: Doubleday, 1990), p.211.

^๙ S.P. Robbins, *Organizational behavior* (9th ed.). Upper Saddle River, (NJ : Prentice-Hall, 2001), P.39.

^{๑๐} M. Strain, “Schools in a learning society : New purposes and modalities of learning in late modern society”, *Educational Management Administration & Leadership*, Vol. 28. No. 3 (November 2000) : 281-298.

^{๑๑} J.Leopold, *Human resources in organizations*. Harlow, (England: Prentice-Hall, 2002), p.174.

บริการเพิ่มขึ้น รวมทั้ง ความซื่อสัตย์ของลูกค้าที่มีต่อองค์กรก็จะเพิ่มมากขึ้นด้วย ดังนั้น จึงเป็นเหตุผลสำคัญที่องค์กรได้ใช้การจัดการความรู้เพื่อเพิ่มพูนประสิทธิภาพองค์กร^{๑๒} ซึ่งสอดคล้องกับการจัดการความรู้ในองค์กร อีกทั้งยังทำให้เกิดองค์กรแห่งการเรียนรู้ (learning organization) ซึ่งหมายถึง การที่องค์กรมีบุคคลที่มีการเรียนรู้ และเพิ่มพูนความสามารถของตนอย่างต่อเนื่องเพื่อสร้างผลงานที่ปรารถนา มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงองค์กร และขยายขอบเขตความสามารถในการสร้างอนาคตอย่างต่อเนื่อง โดยการเรียนรู้จะทำให้องค์กรสามารถสร้างประสิทธิภาพให้กับตัวเองได้อย่างเป็นผลดี และมีการเสริมสร้างวัฒนธรรมการคิดอย่างเป็นระบบ^{๑๓}

การจัดการเรียนรู้ หมายถึง การเข้าถึง การจัดการ การเก็บรักษา การส่งผ่านการใช้ประโยชน์ความรู้และประสบการณ์ทั้งภายในและภายนอกองค์กร โดยองค์กรจะจัดเก็บความรู้ไว้ในฐานข้อมูลพิเศษ เรียกว่า ฐานความรู้ (knowledge base) ซึ่งจากนิยามความรู้ของ Marquardt นี้จะเห็นว่า ได้ให้ความสำคัญกับการจัดการความรู้เพื่อนำไปใช้สร้างฐานความรู้ ที่สามารถนำไปใช้ประโยชน์ทั้งภายในและภายนอกองค์กร อันถือว่ามีควมสำคัญอย่างยิ่งในการบริหารองค์กรสมัยใหม่^{๑๔}

การจัดการความรู้ เป็นกระบวนการในการใช้ทุนทางปัญญาเพื่อความได้เปรียบในการแข่งขันขององค์กร ซึ่งแสดงให้เห็นว่า เป็นการเน้นการจัดการความรู้จากความรู้เดิม โดยอาศัยทุนทางปัญญาเป็นพื้นฐาน แล้วนำมาต่อยอดเป็นองค์ความรู้ใหม่ ซึ่งจะช่วยเพิ่มศักยภาพในการแข่งขันให้องค์กร^{๑๕} การจัดการความรู้เป็นรากฐานสำคัญของการเปลี่ยนแปลงขององค์กรเพราะจะช่วยให้องค์กรมีการพัฒนาสูงขึ้น หรือสามารถปรับตัวจากสถานะเดิมไปสู่สถานะที่ดีกว่าได้ดังนั้น ความสำเร็จดังกล่าวก็ขึ้นกับว่า ผู้นำองค์กรมีความมุ่งมั่นมากน้อยเพียงใดที่จะเป็นผู้นำซึ่งก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงภายในองค์กร^{๑๖}

^{๑๒} V. Hlupic, A.Pouloudi, & G.Rzevski, **Towards an integrated approach to knowledge management : Hard, soft and abstract issues.** (Knowledge and Process Management, 9(2), 90-102, 2002), p.96.

^{๑๓} วิชัย วงษ์ใหญ่, **พลังการเรียนรู้ : ในกระบวนการทัศน์ใหม่**, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๔๒), หน้า ๙.

^{๑๔} J.R. Schermerhorn, **Management.** (9nd ed). (New York : John Willey & Sons, 2000), p.211.

^{๑๕} M. Marquardt, **Building the Learning Organization**, (2nd ed). Palo Alto, (CA : Davies-Black, 2002), p. 82.

^{๑๖} J.L. Chatzkel, **Knowledge capital**, (New York : Oxford University Press, 2003), pp.306-307.

กล่าวโดยสรุปว่า เมื่อพิจารณาจากความหมายของการจัดการความรู้ของนักวิชาการจะเห็นได้ว่า การจัดการความรู้เป็นระบบบริหารจัดการทรัพยากรสินความรู้ขององค์กรทั้งที่เป็นความรู้โดยนัย และความรู้ที่เห็นได้อย่างชัดเจน ระบบการจัดการความรู้เป็นกระบวนการที่เกี่ยวข้องกับการจำแนกความรู้ การตรวจสอบความรู้ การจัดเก็บความรู้ที่ผ่านการตรวจสอบ แล้วการเตรียมการกรองความรู้ และเตรียมการเข้าถึงความรู้ให้กับผู้ใช้ ทั้งนี้ โดยมีหลักการที่สำคัญ คือ ทำให้ความรู้ถูกใช้ ถูกปรับเปลี่ยน และถูกยกระดับให้สูงขึ้น บุคลากรจะมีการแลกเปลี่ยนความรู้ แบ่งปัน และถ่ายโอนความรู้ให้แกกัน อันจะส่งผลให้องค์ความรู้ขององค์กรจะมีการยกระดับความรู้ซึ่งครอบคลุมความหมาย การรวบรวม การจัดระบบ การจัดเก็บและการเข้าถึงข้อมูลอย่างเป็นระบบ ในด้านการจัดการความรู้เกี่ยวกับการแลกเปลี่ยนความรู้ การจัดการความรู้ต้องอาศัยผู้รู้ในการตีความและประยุกต์ใช้ความรู้เพื่อสร้างนวัตกรรม และการเพิ่มประสิทธิผลขององค์กร

๒.๒.๓ กระบวนการจัดการความรู้

การจัดการความรู้ของบุคคลจะเกิดขึ้นเมื่อต้องการใช้ความรู้ในการทำงานต้องการตอบคำถามหรือข้อสงสัยในสิ่งที่ยังไม่รู้และต้องการใช้ความรู้เพื่อแก้ปัญหาต่าง ๆ ในการดำรงชีวิตซึ่งการจัดการความรู้เป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นโดยต้องมีเป้าหมายที่ชัดเจน คือต้องรู้ว่าจะใช้การจัดการความรู้ไปเพื่อวัตถุประสงค์ใด รู้ว่าจะทำอะไรให้สำเร็จ โดยต้องรู้ว่าในปัจจุบันสิ่งที่ตนเองรู้ที่เป็นอยู่ อันได้แก่ทัศนคติความรู้และทักษะที่มีคืออะไรและสิ่งที่จะต้องรู้ต้องมีมากขึ้นคืออะไรที่จะสามารถนำความรู้ไปปฏิบัติได้จริง โดยบรรลุถึงเป้าหมายและสิ่งที่มุ่งหวังได้ ทั้งนี้เมื่อศึกษาแนวคิดหรือนิยามของคำว่า “กระบวนการจัดการความรู้” พบว่ามีผู้รู้หลายท่านที่ได้ให้นิยามไว้หลากหลายดังนี้

การจัดการความรู้ประกอบด้วย กิจกรรมและกระบวนการต่อไปนี้เป็นอย่างน้อย

๑. การขุดค้นและรวบรวมความรู้
๒. การจัดหมวดหมู่ความรู้ให้เหมาะสมต่อการใช้งาน
๓. การจัดเก็บความรู้เพื่อให้ค้นหาได้ง่าย
๔. การสื่อสารเพื่อถ่ายทอดความรู้
๕. การจัดกิจกรรมและกระบวนการเพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนความรู้
๖. การวิเคราะห์สังเคราะห์เพื่อยกระดับความรู้
๗. การสร้างความรู้ใหม่
๘. การประยุกต์ใช้ความรู้

๘. การเรียนรู้จากการใช้ความรู้^{๑๗}

ขั้นตอนที่เป็นระบบของการจัดการความรู้โดยเริ่มจาก

๑. การบ่งชี้ความรู้ (Knowledge Identification)
๒. การสร้างและแสวงหาความรู้ (Knowledge Creation and Acquisition)
๓. การจัดความรู้ให้เป็นระบบ (Knowledge Organization)
๔. การประมวลและกลั่นกรองความรู้ (Knowledge Codification and Refinement)
๕. การเข้าถึงความรู้ (Knowledge Access)
๖. การแบ่งปันแลกเปลี่ยนความรู้ (Knowledge Sharing)
๗. การเรียนรู้ (Learning)^{๑๘}

กรอบความคิดของการจัดการความรู้สามารถสรุปขั้นตอนหลัก ๆ ของกระบวนการความรู้

ไว้ดังนี้

๑. การค้นหาความรู้ (Knowledge Identification)
๒. การสร้างและแสวงหาความรู้ (Knowledge Creation and Acquisition)
๓. การจัดความรู้ให้เป็นระบบ (Knowledge Organization)
๔. การประมวลและกลั่นกรองความรู้ (Knowledge Codification and Refinement)
๕. การเข้าถึงความรู้ (Knowledge Access)
๖. การแบ่งปันแลกเปลี่ยนความรู้ (Knowledge Sharing)
๗. การเรียนรู้ (Learning)^{๑๙}

กระบวนการสำคัญของการจัดการความรู้ซึ่งตรงกับกิจกรรมของหน่วยงานส่วนกลาง กรมการแพทย์กระทรวงสาธารณสุข ประกอบด้วย ๓ ขั้นตอน ได้แก่

๑. การกำหนดเป้าหมายของการจัดการความรู้หรือการมองว่าเราจะไปทางไหนหรือพูดง่าย ๆ ว่าจะทำไปทำไม (Knowledge Vision)

^{๑๗} บุญดี บุญญากิจ และคณะ, การจัดการความรู้ จากทฤษฎีสู่การปฏิบัติ, (กรุงเทพมหานคร : สถาบันเพิ่มผลผลิตแห่งชาติ บริษัท ซีเอ็ดดูเคชั่น จำกัด (มหาชน), ๒๕๔๙), หน้า ๙.

^{๑๘} สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ, คู่มือการบริหารการเปลี่ยนแปลงเพื่อเสริมสร้างความเป็นเลิศในการปฏิบัติราชการของหน่วยงานภาครัฐ, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ (ก.พ.ร.), ๒๕๕๐), หน้า ๕๖.

^{๑๙} บุญดี บุญญากิจ และคนอื่น ๆ, การจัดการความรู้จากทฤษฎีสู่การปฏิบัติ, (กรุงเทพมหานคร : จีรวัดน์เอ็กซ์เพรส, ๒๕๕๕), หน้า ๕๔-๕๙.

๒. การแบ่งปันความรู้ (Knowledge Sharing) คือ การเอาความรู้ที่ฝังลึกอยู่ในตัวคน (Tacit Knowledge) มาถ่ายทอดเล่าสู่กันฟัง หรือการจัดเวทีให้มีการแบ่งปันความรู้หรือแลกเปลี่ยนเล่าสู่กันฟัง โดยวิธีการเช่นนี้ อาจเรียกว่าเป็นชุมชนของการปฏิบัติที่ดี

๓. การนำความรู้ที่ได้มาเก็บไว้เป็นแหล่งความรู้หรือชุมชนทรัพยากรความรู้^{๒๐}

สรุปได้ว่ากระบวนการจัดการความรู้จะต้องมีการบูรณาการทำให้เกิดความรู้ใหม่ ๆ อย่างต่อเนื่องและสิ่งที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือจะต้องสอดคล้องกับทิศทางและค่านิยมขององค์กรที่นำการจัดการความรู้ไปใช้ด้วย

๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาแหล่งเรียนรู้

๒.๒.๑ ความหมายของแหล่งเรียนรู้

กระทรวงศึกษาธิการ ได้ให้ความหมายของแหล่งการเรียนรู้ไว้ว่า หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่มีอยู่ในชุมชน อันได้แก่บุคคล สถานที่ สถาบัน องค์กร ตลอดจนทั้งวัสดุ อุปกรณ์ต่างๆ ที่มนุษย์สร้างขึ้น สิ่งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติและวัฒนธรรม ประเพณี ตลอดจนความเชื่อที่จัดขึ้นในชุมชนที่มีคุณค่าเป็นประโยชน์ต่อการเรียนการสอน เพื่อเสริมสร้างให้ผู้เรียนเกิดกระบวนการเรียนรู้ และเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้^{๒๑}

สุมาลี สังข์ศรี และคณะ อธิบายว่า แหล่งการเรียนรู้ หมายถึง สถานที่ บุคคล หรือกิจกรรมที่สามารถให้ความรู้ให้ประสบการณ์ในด้านต่าง ๆ แก่ประชาชน นักการศึกษาได้จัดประเภทของแหล่งการเรียนรู้ไว้หลายประเภท ได้แก่ แหล่งการเรียนรู้ที่เป็นทรัพยากรธรรมชาติ แหล่งการเรียนรู้ประเภทกิจกรรมศาสนาประเพณี แหล่งการเรียนรู้ประเภทภูมิปัญญาท้องถิ่น แหล่งการเรียนรู้ประเภทสื่อ และแหล่งการเรียนรู้ที่รัฐหรือเอกชนสร้างขึ้นเพื่อประโยชน์ทางการศึกษา เช่น ศูนย์การเรียนรู้ ที่อ่านหนังสือพิพิธภัณฑ^{๒๒}

เนาวรัตน์ ลิขิตวัฒนเศรษฐ์ กล่าวว่า แหล่งการเรียนรู้ คือ ถิ่น ที่อยู่ บริเวณบ่อเกิด แหล่งที่หรือศูนย์รวมความรู้ที่ให้เข้าไปศึกษาหาความรู้ความเข้าใจและความชำนาญ ซึ่งตามความหมายนี้

^{๒๐} ธีณนนท์ สิ้นชัย, การจัดการความรู้ [KM] ของศูนย์ควบคุมโรคไข้หวัดนก กรมปศุสัตว์ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๕๑), หน้า ๒๙.

^{๒๑} กระทรวงศึกษาธิการ. แนวทางการจัดทำหลักสูตรของสถานศึกษาตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (กรุงเทพมหานคร : สำนักนิตเทศและพัฒนามาตรฐานการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ, ๒๕๔๔). หน้า ๒๒๙.

^{๒๒} สุมาลี สังข์ศรี และคณะ, การจัดการเรียนรู้ของแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต : พิพิธภัณฑ, รายงานการวิจัย, (กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด ภาพพิมพ์, ๒๕๔๘), หน้า ๕.

แหล่งการเรียนรู้จึงอาจเป็นได้ทั้งสิ่งที่เป็นธรรมชาติ หรือสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น เป็นได้ทั้งบุคคล สิ่งมีชีวิต และไม่มีชีวิต^{๒๓}

ประเวศ วะสี กล่าวว่า แหล่งการเรียนรู้ เป็นแหล่งรวมวิทยาการ ที่สังคมยอมรับและถือว่าเป็นสิ่งสำคัญยิ่งและจำเป็นสำหรับการเรียนรู้ศึกษาค้นคว้า ของประชาชนซึ่งถือว่าเป็นเครื่องหมายของความเจริญรุ่งเรืองของประเทศชาติ^{๒๔}

กรมสามัญศึกษา ให้ความหมายของคำว่าแหล่งเรียนรู้ว่า แหล่งเรียนรู้หมายถึง ถิ่น ที่อยู่บริเวณ บ่อเกิด แห่ง ที่ หรือศูนย์รวมความรู้ ที่ให้เข้าไปศึกษาหาความรู้ ความเข้าใจและความชำนาญ^{๒๕}

Good ให้ความหมายของคำว่า แหล่งความรู้ในชุมชน หมายถึงทุกสิ่งทุกอย่างที่มีอยู่ในชุมชน เป็นสิ่งที่มีคุณค่าทางการศึกษาที่สามารถนำมาใช้ประโยชน์ในการเรียนการสอนได้ เช่น พิพิธภัณฑ์ โรงมหรสพ ห้องสมุด สวนสาธารณะ เป็นต้น นอกจากนี้ยังรวมถึงบุคคลหรือกลุ่มคนที่อยู่ในชุมชนด้วย^{๒๖}

Wittich and Schuller ให้ความหมายคำว่า แหล่งเรียนรู้ในชุมชนหมายถึง ประชาชน สถานที่ และสิ่งของที่อยู่ในชุมชน ซึ่งสามารถนำมาใช้เพื่อให้ผู้เรียนมีประสบการณ์ตรง^{๒๗}

แสงจันทร์ อินทนนท์ ให้ความหมายคำว่า แหล่งความรู้ในชุมชนหมายถึง สถานที่รวมของสื่อทุกชนิด ที่ให้บริการเพื่อการเรียนรู้ด้านข้อมูลข่าวสาร สรรพวิทยาการในรูปแบบของความบันเทิงและเนื้อหาสาระแก่ประชาชนที่ต้องการศึกษาหาความรู้ได้ตลอดเวลา^{๒๘}

บุญเลิศ มาแสง ให้ความหมายคำว่า แหล่งความรู้หรือแหล่งวิทยาการหมายถึง สถานที่ร่วมกิจกรรมที่กระตุ้นเตือนให้เกิดความสำนึก และตระหนักถึงความจำเป็นที่จะต้องศึกษาหาความ

^{๒๓}เนาวรัตน์ ลิขิตวัฒน์เศรษฐ “แหล่งเรียนรู้ครูต้องสร้าง,” วารสารวิชาการ ๗๘, ๕ (พฤษภาคม ๒๕๔๔) : หน้า ๗๓

^{๒๔} ประเวศ วะสี. “การศึกษาของชาติกับภูมิปัญญาท้องถิ่น,” ใน เอกสารสัมมนาทางวิชาการ เรื่อง ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการดำเนินงานด้านวัฒนธรรมและการพัฒนาชนบท. (กรุงเทพมหานคร : กรมวิชาการ, ๒๕๔๓. หน้า ๓

^{๒๕} กรมสามัญศึกษา. การพัฒนาแหล่งเรียนรู้ในโรงเรียน. (ราชบุรี : หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษาเขตการศึกษา ๕, ๒๕๔๒). หน้า ๙

^{๒๖} Good, Carter V. Dictionary of Education. (New York : McGraw-Hill Book Company, 1976), pp. 13.

^{๒๗} Wittich, Walter Arno and Charles Francis Schuller. *Audio Visual Materials*. (New York : Harper & Row Publisher, 1962). pp. 16.

^{๒๘} แสงจันทร์ อินทนนท์. แหล่งเรียนรู้สู่การพัฒนา. (กรุงเทพมหานคร : หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมการศึกษานอกโรงเรียน, ๒๕๓๒), หน้า ๒๕

รู้อยู่ตลอดเวลา แหล่งเรียนรู้จะอยู่ที่ไหนรูปร่างหน้าตาอย่างไรนั้นขึ้นอยู่กับความเหมาะสมสอดคล้องกับสภาพความจำเป็นในแต่ละท้องถิ่น^{๒๙}

นฤมล ตันธสุรเศรษฐ์ ให้ความหมายคำว่า แหล่งวิทยาการในชุมชนหมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่อยู่รอบตัวเรา สามารถกระทบด้วยประสาทสัมผัสได้ ทั้งทางตา ทางจมูกทางหู ลิ้น กาย และใจ ทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจ ความเท่ากัน ความเป็นไปและการเปลี่ยนแปลงของสิ่งต่างๆ ที่อยู่รอบตัวช่วยให้เป็นคนทันโลกแห่งการเปลี่ยนแปลงได้อย่างเป็นสุขตามสมควรแก่อัตภาพ

จากความหมายของแหล่งเรียนรู้ ซึ่งอาจใช้ชื่อเรียกต่างๆ กัน ที่กล่าวมาข้างต้น จะเห็นได้ว่า นักการศึกษาส่วนใหญ่จะใช้คำว่าแหล่งความรู้ในชุมชนหรือแหล่งวิทยาการในชุมชน เนื่องจากในอดีตหรือแม้แต่ในปัจจุบัน การจัดแหล่งความรู้หรือแหล่งเรียนรู้นั้น มีวัตถุประสงค์ใช้กับการจัดการศึกษาผู้ใหญ่หรือการศึกษานอกระบบ เพื่อให้ประชาชนในท้องถิ่น หรือ ชุมชนต่างๆ ที่ไม่มีโอกาสเข้าศึกษาในระบบโรงเรียน ได้มีโอกาสศึกษาหาความรู้ด้วยตนเองจากแหล่งเรียนรู้ต่างๆ ในชุมชนสรุปได้ว่า แหล่งเรียนรู้หรือแหล่งความรู้ หรือแหล่งความรู้ในชุมชน หรือแหล่งวิทยาการในชุมชน ต่างก็มีความมุ่งหมายเหมือนกัน เพียงแต่ใช้ชื่อเรียกต่างกัน ซึ่งหมายถึง สิ่งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิต ได้แก่ บุคคล สถานที่ สถาบันต่างๆ สิ่งของ ธรรมชาติแวดล้อม สภาพสังคมเศรษฐกิจ การเมือง วัฒนธรรม และเทคโนโลยีต่างๆ ที่ผู้เรียนเข้าไปปฏิสัมพันธ์และเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง โดยประสบการณ์ตรงและได้ความรู้ใหม่ๆ ที่มีคุณค่า สามารถนำไปใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวันได้

สรุปได้ว่า แหล่งการเรียนรู้ หมายถึง ประสบการณ์ แหล่งข้อมูล ข่าวสาร เทคโนโลยี สารสนเทศ แหล่งความรู้วิทยาการต่างๆ ที่เสริมสร้างให้ผู้เรียนเกิดกระบวนการเรียนรู้ ใฝ่รู้ ใฝ่เรียนแสวงหาความรู้ด้วยตนเองได้ตามอัธยาศัยอย่างต่อเนื่อง และเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ เห็นได้ว่า แหล่งการเรียนรู้ หมายถึง แหล่งข้อมูลข่าวสาร สารสนเทศ สถาบัน หน่วยงาน อาจเป็นวัตถุประสงค์ของที่มนุษย์สร้างขึ้น หรือเป็นสิ่งที่มิได้อยู่ตามธรรมชาติก็ได้ เช่น กิจกรรม ศาสนา วัฒนธรรม ประเพณี ที่มีคุณค่ามีความสำคัญต่อการศึกษาและทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้

๒.๒.๒ ประเภทของแหล่งเรียนรู้

แหล่งเรียนรู้ที่มนุษย์ทุกคนได้สัมผัสสิ่งแวดล้อมรอบๆ ตัว เช่น ธรรมชาติ ป่าไม้ ภูเขา แม่น้ำ ดวงอาทิตย์ นก เป็นต้น การเรียนรู้เกิดขึ้นด้วยตนเองเพื่อความอยู่รอด และการมีชีวิตอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ การเรียนรู้จึงช่วยพัฒนาร่างกาย และจิตใจให้มีคุณภาพมากขึ้นในปัจจุบัน ด้วยความเจริญด้านเทคโนโลยี มนุษย์สร้างแหล่งเรียนรู้ที่ช่วยให้สามารถเรียนรู้ได้ตามความต้องการทุกเพศทุก

^{๒๙} นฤมล ตันธสุรเศรษฐ์. “แหล่งวิทยาการในชุมชน,” ใน เอกสารการสอนชุดวิชาการพัฒนาและการใช้แหล่งวิทยาการในชุมชน. เล่ม ๑. (นนทบุรี : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๓๓). หน้า ๖-๑๓.

วัย ทุกสถานที่ เช่น วิทยุ โทรทัศน์ คอมพิวเตอร์ ฯลฯ แหล่งเรียนรู้ที่เป็นบุคคลหรือกลุ่มคนที่มีความรู้ความสามารถ ความเชี่ยวชาญในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง จะเป็นผู้ถ่ายทอดให้ผู้เรียนมีทักษะในการพัฒนาชีวิตต่อไป^{๓๐}

เนื่องจากแหล่งเรียนรู้ หรือแหล่งความรู้ หรือแหล่งความรู้ในชุมชน หรือ แหล่งวิทยาการในชุมชน มีความหมายที่กว้างขวางมาก จึงมีนักการศึกษาจำแนกประเภทแหล่งเรียนรู้ไว้แตกต่างกันดังต่อไปนี้

Ramirez จำแนกแหล่งความรู้ในชุมชนออกเป็น ๔ ประเภท ดังนี้

๑. แหล่งความรู้ที่เป็นธรรมชาติ อาทิ แสงแดด อากาศ ดิน น้ำ เป็นต้น
๒. แหล่งความรู้ที่เป็นบุคคล ได้แก่ บุคคลที่มีความรู้ความสามารถในชุมชน
๓. แหล่งความรู้ทางด้านเทคโนโลยี ได้แก่ แหล่งความรู้ที่เกิดจากความเจริญก้าวหน้าทางด้านวิทยาศาสตร์ การคิดประดิษฐ์สิ่งต่างๆ เช่น เครื่องยนต์
๔. แหล่งความรู้ที่เป็นสถาบัน ได้แก่ สถาบันต่างๆ ที่มนุษย์สร้างขึ้น เช่น โรงเรียน โบสถ์ เป็นต้น^{๓๑}

Jarolimek จำแนกแหล่งความรู้ออกเป็น ๒ ประเภท คือ

๑. ประเภทที่เป็นวัสดุในการอ่าน (Reading Materials) ได้แก่ หนังสือ จุลสาร วารสาร หนังสือพิมพ์ และสิ่งพิมพ์ต่างๆ
๒. ประเภทที่ไม่ใช่วัสดุในการอ่าน (Non – Reading Materials) ได้แก่ ภาพยนตร์ รูปภาพ ฟิล์มสตริป เครื่องบันทึกเสียง แผนที่ ลูกโลก และแหล่งวิทยาการอื่นๆ^{๓๒}

นฤมล ตันธสุเศรษฐ์ ได้จำแนกแหล่งวิทยาการที่มีอยู่ในชุมชนที่จะสามารถนำมาประกอบการเรียนการสอนได้ ดังนี้

๑. ประเภทบุคคล หมายถึง ผู้ที่มีความรู้ความสามารถในด้านต่างๆ ที่อาศัยอยู่ในชุมชนนั้น
๒. ประเภททรัพยากรธรรมชาติ หมายถึง สิ่งต่างๆ ที่มีอยู่ตามธรรมชาติ
๓. ประเภทสื่อต่างๆ รวมทั้งเทคโนโลยี และสิ่งประดิษฐ์ชนิดต่างๆ

^{๓๐} กรมสามัญศึกษา. การพัฒนาแหล่งเรียนรู้ในโรงเรียน. (ราชบุรี : หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษาเขตการศึกษา ๕, ๒๕๔๒). หน้า ๓.

^{๓๑} Ramirez, Emiliano C. *Some Community School Practices*. (Quezan City : National Printing, 1954). pp. 386

^{๓๒} Jarolimek. *Social Studies in Elementary Education*. 3rd ed. (New York : The Macmillan Company, 1969). pp. 189

สรุปได้ว่า แหล่งเรียนรู้ที่มีอยู่รอบๆ ตัวเราทุกหนทุกแห่ง จะมีลักษณะแตกต่างกันออกไป มากมายหลายประเภท ซึ่งสามารถจำแนกเป็นประเภทใหญ่ๆ ได้ดังนี้

๑. แหล่งเรียนรู้ที่เป็นบุคคล เช่น ครู เพื่อนในห้องเรียน เพื่อนต่างห้องเรียน เพื่อนต่างระดับ บุคลากรในโรงเรียน ผู้ปกครอง คนในชุมชน เป็นต้น

๒. แหล่งเรียนรู้ที่เป็นแหล่งวิชาการ ได้แก่ สถานที่ต่างๆ ภายในโรงเรียนและชุมชนเช่น ห้องสมุด วัด ตลาด ร้านค้า สถานีตำรวจ สถานีอนามัย โบราณสถาน สวนสัตว์ เป็นต้น

๓. แหล่งเรียนรู้ที่เป็นธรรมชาติ เช่น ห้วย หนอง คลอง สวนสาธารณะ ป่า ต้นไม้ใบไม้ อุทยานธรรมชาติ รวมทั้งสัตว์ต่างๆ เช่น สัตว์เลี้ยง สัตว์ป่า เป็นต้น^{๓๓}

๔. แหล่งเรียนรู้ที่เป็นสื่อ นวัตกรรม และเทคโนโลยีต่างๆ เช่น หนังสือ ตำราวารสาร นิตยสาร สิ่งพิมพ์ หนังสือพิมพ์ แผ่นปลิว ป้ายโฆษณา รายการวิทยุ รายการโทรทัศน์ เสียงตามสาย เกมคอมพิวเตอร์ และโปรแกรมคอมพิวเตอร์ต่างๆ เป็นต้น

๒.๒.๓. วัตถุประสงค์การจัดตั้งแหล่งเรียนรู้

บุญเลิศ มาแสง ได้กล่าวถึงการจัดตั้งแหล่งเรียนรู้ของกรมการศึกษานอกโรงเรียน ซึ่งกำหนดวัตถุประสงค์การจัดตั้งไว้ ๕ ประการ คือ

๑. เพื่อพัฒนาแหล่งวิทยาการของหมู่บ้าน เช่น ที่อ่านหนังสือพิมพ์ประจำหมู่บ้านและที่อ่านหนังสือที่วัดหรือโรงเรียน ให้เป็นแหล่งความรู้หมู่บ้าน สามารถให้บริการแก่ประชาชนได้ทุกกลุ่มทุกเพศ ทุกวัย

๒. เพื่อจัดตั้งแหล่งความรู้หมู่บ้านขึ้น ในพื้นที่ซึ่งยังไม่เคยมีการจัดตั้งแหล่งวิทยาการรูปแบบใดๆ มาก่อน

๓. เพื่อเปิดโอกาสให้ประชาชนในหมู่บ้านและในชุมชนที่ใกล้เคียง ได้มีโอกาสศึกษาค้นคว้าหาความรู้ด้วยตนเองได้อย่างกว้างขวางตลอดเวลา ได้รับการบริการทางการศึกษาในรูปแบบของกิจกรรมต่างๆ ที่ช่วยพัฒนาทักษะ ความสามารถในการปรับปรุงคุณภาพชีวิตตามความพร้อมและตามความต้องการของตน

๔. เพื่อส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการบริหารกิจกรรมการศึกษาด้วยตนเองโดยอาศัยองค์กรท้องถิ่นหรือตัวแทนของประชาชนในหมู่บ้าน เช่น กลุ่มนักศึกษาทางไกล กลุ่มพลังมวลชนและอาสาสมัครในหมู่บ้าน

^{๓๓} นฤมล ดันธสุเรศชัย. “แหล่งวิทยาการในชุมชน,” ใน เอกสารการสอนชุดวิชาการพัฒนาและการใช้แหล่งวิทยาการในชุมชน. เล่ม ๑. หน้า ๑๓.

๕. เพื่อส่งเสริมให้เกิดการระดมทรัพยากรและการทำงานร่วมกัน ระหว่างหน่วยงานต่างๆ ของรัฐ ตั้งแต่ระดับจังหวัด อำเภอ ตำบล หมู่บ้าน และหน่วยงานภาพเอกชน ตามแนวนโยบายการพัฒนาชนบทแห่งชาติ^{๓๔}

สรุปได้ว่า การจัดตั้งแหล่งความรู้ มีวัตถุประสงค์ที่สำคัญคือ เพื่อให้ประชาชนได้รับการศึกษาตลอดชีวิต โดยเรียนรู้ด้วยตนเองจากสื่อและกิจกรรมในรูปแบบต่างๆ เพื่อพัฒนาทักษะความรู้ ความสามารถ และคุณภาพชีวิต ตลอดจนส่งเสริมให้มีการระดมทรัพยากรจากแหล่งต่างๆ มาใช้ในการทำงานร่วมกันระหว่างภาครัฐ เอกชน และชุมชน

๒.๒.๔. ความสำคัญของแหล่งความรู้

ปัจจุบันความเจริญก้าวหน้าในวิทยาการสาขาต่างๆ มีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว การศึกษาหรือการเรียนรู้จะหยุดอยู่เพียงการศึกษาภาคบังคับในรั้วโรงเรียนเท่านั้นไม่ได้ ทุกคนจะต้องศึกษาหาความรู้อย่างต่อเนื่องต่อไปตลอดชีวิต ดังนั้นแหล่งความรู้ต่างๆ จึงมีความสำคัญ และจำเป็นอย่างยิ่งที่จะช่วยให้บุคคลสามารถแสวงหาความรู้ได้ด้วยตนเอง ตามความต้องการ ความสนใจความถนัด และความพร้อม ดังที่ผู้รู้และนักการศึกษาได้กล่าวถึงความสำคัญของแหล่งเรียนรู้ไว้ดังต่อไปนี้

นิวัติ อรรถบดินทร์ กล่าวไว้ว่า แหล่งความรู้มีความสำคัญ คือ เป็นสถานที่ที่ประชาชนในหมู่บ้านได้ร่วมแรง ร่วมคิดร่วมทำ โดยได้มีการบริจาคทรัพย์สินของ ร่วมมือเสียสละกำลังกายในการจัดสร้างอาคารสถานที่ขึ้นมา สำหรับเป็นสถานที่ให้ความรู้ข่าวสารข้อมูลต่างๆ แก่ประชาชน โดยมีสื่อประเภทสิ่งพิมพ์ และอาจมีสื่อเทคโนโลยี วิทยุโทรทัศน์ของจริง ของจำลอง การแสดง การสาธิตต่างๆ ไว้บริการ สื่อบางส่วนได้รับความร่วมมือจากหน่วยงานของราชการและเอกชนต่างๆ และสื่ออีกบางส่วนได้รับการบริจาคจากประชาชนทั่วไป ทั้งนี้เพื่อให้ประชาชนในหมู่บ้านได้มีโอกาสฝึกอ่านเขียน ได้ปรึกษาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเพื่อนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้น^{๓๕}

นฤมล ตันธสุเรศชัย^{๓๖} กล่าวไว้ว่า แหล่งความรู้ หรือ แหล่งวิทยาการในชุมชน มีความสำคัญ คือ

๑. เป็นแหล่งการศึกษาตลอดชีวิตที่ประชาชนจะมีปฏิสัมพันธ์เพื่อหาความรู้ต่างๆ ได้ด้วยตนเองตลอดเวลา โดยไม่จำกัดเพศและวัย

^{๓๔} บุญเลิศ มาแสง. นอกรั้วโรงเรียน : กระบวนการนำการศึกษาออกโรงเรียนเข้ามาหล่อหลอมตนเองและสังคม. (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรมศาสนา, ๒๕๓๒). หน้า ๒๙

^{๓๕} นิวัติ อรรถบดินทร์. “การวิเคราะห์แหล่งเรียนรู้หมู่บ้านดีเด่นในจังหวัดอุบลราชธานี”. ปรินญา นินท์ กศ.ม. (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, ๒๕๓๖), หน้า ๑๕-๑๖

^{๓๖} นฤมล ตันธสุเรศชัย. “แหล่งวิทยาการในชุมชน,” ใน เอกสารการสอนชุดวิชาการพัฒนาและการใช้แหล่งวิทยาการในชุมชน. เล่ม ๑. หน้า ๖-๗.

๒. เป็นแหล่งที่ช่วยเสริมการเรียนการสอนการศึกษาในระบบ

๓. เป็นแหล่งที่ประชาชนจะเข้าไปปฏิสัมพันธ์เพื่อหาความรู้จากแหล่งกำเนิดได้ เช่น การเข้าไปศึกษาโบราณสถาน โบราณวัตถุ หรือศาสนสถาน การศึกษาพันธุ์ไม้ หรือการศึกษาพันธุ์สัตว์ สภาพชีวิตความเป็นอยู่ตามธรรมชาติของสัตว์ชนิดต่างๆ ถึงแหล่งที่อยู่อาศัยในป่า

๔. เป็นแหล่งที่ประชาชนจะเข้าไปปฏิสัมพันธ์เพื่อให้เกิดประสบการณ์ตรงหรือลงมือปฏิบัติจริงได้ เช่น การแก้เครื่องยนต์ การประดิษฐ์เครื่องใช้ต่างๆ เช่น โตะ แก้ว อี้ การทำอาหารขนม หรือดอกไม้ประดิษฐ์ เป็นต้น

๕. เป็นแหล่งที่ประชาชนจะเข้าไปปฏิสัมพันธ์เพื่อให้ได้ความรู้เกี่ยวกับวิทยาการใหม่ๆ ที่มีการคิดค้นขึ้น และยังมีของจริงให้เห็น เช่น การศึกษาถึงประดิษฐ์กรรมชิ้นใหม่ โดยดูจาก วิดีทัศน์ ภาพยนตร์ นิทรรศการ หรือสื่อสิ่งพิมพ์ต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งแหล่งวิทยาการประเภทนี้จะเป็นสื่อต่างๆ ซึ่งมีความสำคัญเฉพาะในหลายๆ ด้าน คือ

๕.๑ เป็นแหล่งให้ข่าวสาร เปิดโลกทัศน์ของผู้ศึกษาให้กว้างไกลกว่าเรื่องราวที่เกิดขึ้นในท้องถิ่นของตน ช่วยให้เกิดความสนใจในเรื่องที่สำคัญ ช่วยยกระดับความมุ่งมั่น โดยการเสนอภาพในอุดมคติหรือเสนอผลสำเร็จ และความก้าวหน้าของงานและบุคคลต่างๆ ซึ่งจะช่วยสร้างบรรยากาศของการพัฒนาด้วย

๕.๒ เป็นสิ่งช่วยเปลี่ยนทัศนคติและค่านิยมเพื่อให้เกิดการยอมรับสิ่งใหม่ๆ แนวความคิดใหม่ๆ เกิดมุมมองใหม่ๆ ขึ้น

๕.๓ เป็นสื่อการสอนสมัยใหม่ ที่ให้ทั้งความรู้ ก่อให้เกิดทักษะ ช่วยให้การเรียนรู้เร็วขึ้น สรุปได้ว่า ความสำคัญของแหล่งความรู้จะอยู่ที่ความหลากหลาย ที่สามารถตอบสนองความต้องการของแต่ละบุคคลในการแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง เพราะบุคคลมีความต้องการแตกต่างกันไปตามความสามารถ ความสนใจ ความถนัดและความพร้อมที่จะเรียนรู้ หากสามารถดำเนินการจัดแหล่งความรู้ได้อย่างเพียงพอและมีประสิทธิภาพ ก็สามารถส่งเสริมให้บุคคลเกิดการเรียนรู้ ตลอดชีวิต และเกิดสังคมแห่งการเรียนรู้ได้ทั่วทุกหนทุกแห่ง

๒.๒.๕. การจัดรูปแบบของแหล่งความรู้

รูปแบบการจัดแหล่งเรียนรู้แหล่งเรียนรู้ เป็นส่วนหนึ่งของการจัดประสบการณ์เรียนรู้ เพื่อกระตุ้น ส่งเสริมและสนับสนุนให้บุคคลเกิดการเรียนรู้ด้วยตนเอง การจัดแหล่งความรู้จะต้องอาศัยความร่วมมือและประสานกันทั้งภาครัฐ เอกชน และชุมชน การจัดแหล่งความรู้สามารถดำเนินการได้ในหลายรูปแบบทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสภาพความเป็นอยู่ วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี ฯลฯ ที่แตกต่างกันในแต่ละท้องถิ่น จึงควรคำนึงประโยชน์ที่ประชาชนในท้องถิ่นจะได้รับ

บุญเลิศ มาแสง^{๓๗} ได้กล่าวถึงการจัดรูปแบบแหล่งเรียนรู้ของกรมการศึกษานอกโรงเรียน ซึ่งกำหนดรูปแบบแหล่งความรู้ไว้ ๔ รูปแบบ คือ

๑. แหล่งความรู้ที่พัฒนาจากที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน เนื่องจากที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้านเป็นแหล่งข่าวสารข้อมูลที่สำคัญยิ่งของชุมชนแห่งหนึ่งนอกเหนือไปจากโรงเรียน ซึ่งกรมการศึกษานอกโรงเรียนมีนโยบายที่จะขยายที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้านออกไปให้ทั่วถึงทุกหมู่บ้าน โดยยึดหลักการเดิมที่ให้ชาวบ้านเป็นผู้ดูแลและจัดการที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน กรมการศึกษานอกโรงเรียนจะสนับสนุนในด้านหนังสือพิมพ์และวารสาร จากหลักการนี้ทำให้เป็นแนวทางที่จะพัฒนาที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน ให้เป็นแหล่งความรู้หมู่บ้านโดยความร่วมมือของชาวบ้านเช่น คณะกรรมการที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน กลุ่มนักศึกษาทางไกลหรือกลุ่มพลังอื่นๆ รวมทั้งกลุ่มอาสาสมัคร ซึ่งสามารถที่จะให้บริการความรู้ด้านต่างๆ แก่ประชาชน ในขอบเขตเนื้อหาที่กว้างขวางมากขึ้นกว่าเดิม เพื่อเพิ่มพูนความรู้ทักษะที่เป็นประโยชน์ต่อการปรับปรุงคุณภาพชีวิต ของคนในหมู่บ้านให้ดีขึ้น

๒. แหล่งความรู้หมู่บ้านที่จัดขึ้นในวัด วัดในชนบทโดยทั่วไปถือเป็นศูนย์กลางที่สำคัญแห่งหนึ่งของชุมชน เป็นสถานที่ที่ประชาชนมาพบปะกันเพื่อประกอบศาสนกิจร่วมกัน โดยมีพระเป็นผู้ให้การอบรมเทศนา ซึ่งเป็นกระบวนการศึกษาเรียนรู้ประการหนึ่ง หากจะพัฒนาให้วัดสามารถให้บริการความรู้ให้กับประชาชนในรูปแบบแหล่งความรู้ก็กระทำได้ เพราะวัดมีบริเวณกว้างขวาง รมรื่น มีพระภิกษุและสามเณรที่ประชาชนเคารพนับถือและมีเวลาพอที่จะทำประโยชน์ให้กับชุมชนได้เป็นอย่างดี ประกอบกับสามารถดูแลและประสานงานกับคณะกรรมการหมู่บ้านหรือคณะกรรมการแหล่งความรู้ได้อย่างใกล้ชิดและมีประสิทธิภาพ

๓. แหล่งความรู้ที่จัดขึ้นในโรงเรียน เนื่องจากโรงเรียนเป็นสถาบันที่จัดการศึกษาให้แก่ประชาชนในชุมชนอยู่แล้ว โดยเฉพาะมีอาคารสถานที่พร้อม มีห้องสมุดโรงเรียนหรือสามารถจัดเป็นห้องสมุดโรงเรียนที่ให้บริการแก่ประชาชนในชุมชนได้ โดยจัดทำเป็นแหล่งความรู้ให้แก่ชาวบ้านได้เข้ามาใช้บริการโดยไม่จำกัดเวลา เพศ และวัย

๔. แหล่งความรู้ที่จัดขึ้นในสถานที่สาธารณะหรือที่ที่ประชาชนบริจาคร ในบางหมู่บ้านไม่มีวัด โรงเรียน หรือที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน จึงมีข้อจำกัด ทำให้ไม่มีฐานในการที่จะพัฒนาให้เป็นแหล่งความรู้หมู่บ้านได้ แต่ก็สามารถที่จะพัฒนาที่สาธารณะหรือสถานที่ที่มีผู้บริจาครให้ในหมู่บ้าน ให้เป็นแหล่งความรู้หมู่บ้านได้ โดยสถานที่ดังกล่าวจะต้องอยู่ในหมู่บ้าน ประชาชนทุกคนสามารถมาใช้บริการได้อย่างสะดวกและปลอดภัย

^{๓๗} บุญเลิศ มาแสง. นอกรั้วโรงเรียน : กระบวนการนำการศึกษานอกโรงเรียนเข้ามาหล่อหลอมตนเองและสังคม. หน้า ๑๔๐

สุจิต ศิลารักษ์^{๓๘๘} ได้กำหนดรูปแบบแหล่งความรู้ออกเป็นแหล่งต่างๆ ดังนี้

๑. แหล่งเสนอข้อมูลข่าวสาร คือเป็นที่รวบรวมข่าวสารที่เป็นประโยชน์และเหมาะสมกับความต้องการของประชาชนในชนบท ซึ่งอาจประกอบด้วยหนังสือพิมพ์ สิ่งพิมพ์ต่างๆ แผ่นปลิว แผ่นพับ และเอกสารทุกอย่างที่เป็นประโยชน์ต่อการเรียนรู้

๒. แหล่งที่เป็นสถานที่ต่างๆ ที่ให้คุณค่าทางวัฒนธรรม เช่น โบสถ์ วัด และศิลปะที่มีคุณค่าที่ควรอนุรักษ์ไว้ สิ่งต่างๆ เหล่านี้เป็นผลส่งเสริมการเรียนรู้ ช่วยให้เกิดการหวงแหนในคุณค่าทางวัฒนธรรม อันเป็นมรดกของคนไทย

๓. แหล่งที่เป็นบุคคลหรือกลุ่มคน หมายถึงบุคคลที่มีความรู้ ความสามารถมีความเชี่ยวชาญในสาขาวิชาต่างๆ ที่มีอยู่ในท้องถิ่น บุคคลเหล่านี้สำคัญมาก เพราะมีความชำนาญและความเชี่ยวชาญ มีความสำเร็จในการประกอบอาชีพ บุคคลเหล่านี้สามารถหาได้ในท้องถิ่น ควรนำเข้ามาช่วยให้ความรู้แก่บุคคลอื่น

๔. แหล่งทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่น ตลอดจนหัตถกรรมพื้นเมือง จะเห็นได้ว่ามีอยู่กระจัดกระจายทั่วไปและแตกต่างกันออกไปแต่ละหมู่บ้าน แหล่งความรู้ชนิดนี้ช่วยให้มองเห็นความสำคัญของท้องถิ่นของตนเอง ช่วยให้เกิดความอนุรักษ์ทรัพยากรเหล่านั้นให้มีประโยชน์สืบไป

๕. แหล่งส่งเสริมกิจกรรม เช่น การจัดกิจกรรมทางอนามัย อาชีพ นิทรรศการ การอภิปราย การให้ความรู้บางเรื่องเพื่อส่งเสริมความเข้าใจและนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน เป็นการเพิ่มเติมความรู้เดิมให้กว้างขวางยิ่งขึ้น

สรุปได้ว่า การจัดแหล่งความรู้สามารถดำเนินการได้หลายรูปแบบ แต่ทั้งนี้จะต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกๆ ฝ่ายที่เกี่ยวข้อง และต้องคำนึงถึงประโยชน์ที่ได้รับจากการใช้ความหลากหลายและความคุ้มค่า หากจัดแหล่งความรู้แล้ว แต่ไม่มีผู้สนใจเข้าไปศึกษาหาความรู้ แหล่งความรู้นั้นก็เสื่อมสภาพลงไปและไม่ก่อให้เกิดประโยชน์แต่อย่างใด

๒.๓ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม

๒.๓.๑ ความหมายของการมีส่วนร่วม

นิรันดร์ จงวุฒิเวศน์^{๓๘๙} ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมว่า หมายถึง การมีความเกี่ยวข้องทางด้านจิตใจและอารมณ์ของบุคคลหนึ่งในสถานการณ์หนึ่งในสถานการณ์กลุ่ม ซึ่งผลของการ

^{๓๘๘} สุจิต ศิลารักษ์ สุจิต ศิลารักษ์. *การจัดแหล่งวิชาชุมชน*. (เอกสารสำเนา) , หน้า ๒

^{๓๘๙} นิรันดร์ จงวุฒิเวศน์, “กลวิธี แนวทาง วิธีการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา”, ใน *การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา*, (กรุงเทพมหานคร : ศักดิ์โสภณาการพิมพ์, ๒๕๒๗), หน้า ๑๘๓-๑๘๔.

เกี่ยวข้องดังกล่าวเป็นเหตุเร้าใจให้กระทำการให้บรรลุจุดมุ่งหมายของกลุ่มนั้นกับทั้งทำให้เกิดความรู้สึกร่วมรับผิดชอบกับกลุ่มดังกล่าวด้วย

สมยศ นาวิการ และผุสดี รุมาคม^{๔๐} ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมไว้ว่า หมายถึง การที่บุคคลต่าง ๆ เข้าไปมีส่วนร่วมอยู่ในองค์การนั้นก็เพื่อที่จะตอบสนองความต้องการส่วนบุคคลของพวกเขา องค์การดังกล่าวจะช่วยให้พวกเขาประสบความสำเร็จตามเป้าหมายส่วนบุคคลได้ โดยที่พวกเขาเหล่านั้นไม่อาจจะประสบความสำเร็จตามเป้าหมายที่ต้องการได้โดยลำพัง

ปรัชญา เวสารัชช์^{๔๑} กล่าวว่า การมีส่วนร่วม หมายถึง กระบวนการซึ่งมีส่วนประกอบเข้ามาเกี่ยวข้องในขั้นตอนต่าง ๆ ของกิจกรรมของส่วนรวม ซึ่งมีวัตถุประสงค์ในการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น โดยการเข้ามาเกี่ยวข้องนี้ ผู้เข้าร่วมได้ใช้ความพยายามและเสียสละทรัพยากรบางอย่าง เช่น ความคิด วัตถุประสงค์ และเวลา

ปวีรรัต วรวิวัฒน์กุล^{๔๒} ได้ให้ความหมาย การมีส่วนร่วม หมายถึง ความร่วมมือของบุคคลหรือกลุ่มบุคคล ที่มีความคิดเห็นตรงกัน และเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานกิจกรรมของโครงการหนึ่งเพื่อให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ของโครงการตามที่ตั้งไว้

สรุปได้ว่า การมีส่วนร่วม หมายถึง การมีความเกี่ยวข้องในขั้นตอนต่าง ๆ ของกลุ่มหรือชุมชน ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อให้เกิดการพัฒนาไปในทิศทางที่ดีขึ้น

๒.๓.๒ ขั้นตอนการมีส่วนร่วม

ทวีทอง หงส์วิวัฒน์^{๔๓} ได้กล่าวถึงขั้นตอนการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานให้บรรลุวัตถุประสงค์ของนโยบายการพัฒนา คือ

๑. ร่วมทำการศึกษาค้นคว้า ถึงปัญหาและสาเหตุของปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนรวมตลอดถึงความต้องการของชุมชน

๒. ร่วมค้นหาและสร้างรูปแบบ และวิธีการพัฒนาเพื่อแก้ไขปัญหาและลดปัญหาของชุมชนรวมตลอดถึงความต้องการของชุมชน

^{๔๐} สมยศ นาวิการ และผุสดี รุมาคม, องค์การทฤษฎีและพฤติกรรม, (กรุงเทพมหานคร : พิมพ์ครั้งที่ ๑, ๒๕๒๐), หน้า ๑.

^{๔๑} ปรัชญา เวสารัชช์, รายงานการวิจัยเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชนในกิจกรรมเพื่อพัฒนาชนบท, (สถาบันไทยคดีศึกษา : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๒๘), หน้า ๓๖.

^{๔๒} ปวีรรัต วรวิวัฒน์กุล, “การมีส่วนร่วมของคณะกรรมการหมู่บ้านในการพัฒนาชนบท : ศึกษาเฉพาะกรณี อำเภอเมือง จังหวัดบุรีรัมย์”, วิทยานิพนธ์สังคมศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๓๘), หน้า ๑๓.

^{๔๓} ทวีทอง หงส์วิวัฒน์, การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา, (กรุงเทพมหานคร : ศักดิ์โสภณาการพิมพ์, ๒๕๒๗), หน้า ๖-๗.

๓. ร่วมวางนโยบาย หรือแผนงาน หรือโครงการ หรือกิจกรรมเพื่อจัดและแก้ไขตลอดจนสนองความต้องการของชุมชน

๔. ร่วมตัดสินใจในการใช้ทรัพยากรที่มีจำกัดให้เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม

๕. ร่วมจัดหรือปรับปรุงระบบบริหารงานพัฒนาให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

๖. ร่วมลงทุนในกิจกรรมโครงการในชุมชนตามขีดความสามารถของตนเองและหน่วยงาน

๗. ร่วมปฏิบัติตามนโยบาย หรือแผนงาน โครงการ และกิจกรรมให้บรรลุตามเป้าหมายที่วางไว้

๘. ร่วมควบคุม ติดตาม ประเมินผลและร่วมบำรุงรักษาโครงการ และกิจกรรมที่ได้ทำไว้

เบญจมาศ อยู่ประเสริฐ^{๔๔} ได้กล่าวถึงการจำแนกประเภทของการมีส่วนร่วมที่เกี่ยวข้องกับขั้นตอนต่าง ๆ ของกระบวนการวางแผนพัฒนา จำแนกลักษณะนี้จะสัมพันธ์กับขั้นตอนของกระบวนการจัดทำแผนพัฒนาซึ่งจำแนกออกเป็น ๖ ขั้นตอน คือ

๑. การมีส่วนร่วมในการกำหนดวัตถุประสงค์และเป้าหมายของแผน เป็นการที่บุคคลเป้าหมายของการพัฒนาได้มีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและความต้องการของตัวเองและชุมชน แล้วนำไปกำหนดเป็นวัตถุประสงค์และเป้าหมายของการพัฒนา

๒. การมีส่วนร่วมในการวิจัยและเก็บรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้อง เนื่องจากบุคคลเป้าหมายของการพัฒนาจัดเป็นผู้ที่มีความรู้ความเข้าใจในสถานการณ์ของตัวเองและชุมชนดีที่สุด ดังนั้นบุคคลเหล่านี้จึงเป็นผู้ที่สมควรมีส่วนร่วมในการให้ข้อมูล ตลอดจนร่วมเก็บข้อมูลและตีความถึงปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชนด้วยทัศนะของพวกเขาเอง เพราะถ้าขาดการมีส่วนร่วมในขั้นตอนนี้แล้ว เจ้าหน้าที่หรือผู้วิจัยอาจตีความข้อมูลจากทัศนะที่แตกต่างกันทำให้ได้ผลที่จะนำไปกำหนดเป้าหมายการพัฒนาผิดพลาดไปด้วย

๓. การมีส่วนร่วมในการวางแผนปฏิบัติงาน เป็นการมีส่วนร่วมของบุคคลเป้าหมายในการจัดทำแผนปฏิบัติงาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งแผนการปฏิบัติงานระดับชุมชน

๔. การมีส่วนร่วมในการยอมรับแผน เมื่อแผนงานถูกกำหนดขึ้นโดยคนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดแผนโดยตรง การนำแผนไปปฏิบัติจำเป็นต้องใช้งบประมาณ วัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ ซึ่งอาจต้องการการสนับสนุนจากภายนอก ดังนั้นจึงควรให้หน่วยงานสนับสนุนได้มีส่วนร่วมในการยอมรับแผนเพื่อนำไปสู่การปฏิบัติด้วย โดยอาจต้องดำเนินการผ่านองค์การในระดับต่างๆ ทั้งในระดับท้องถิ่นจนกระทั่งถึงระดับส่วนกลาง

^{๔๔} เบญจมาศ อยู่ประเสริฐ, “หน่วยที่ ๙ การวิจัยการมีส่วนร่วมทางส่งเสริมการเกษตร”, ใน **ประมวลสาระชุมชนวิชาการวิจัยเพื่อการพัฒนาการส่งเสริมการเกษตร**, (นนทบุรี : สาขาวิชาส่งเสริมการเกษตรและสหกรณ์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๔), หน้า ๒๙๔.

๕. การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติตามแผน เป็นการมีส่วนร่วมของบุคคลเป้าหมายในการพัฒนาที่เข้ามามีส่วนร่วมทำกิจกรรมต่าง ๆ ตามที่ได้กำหนดไว้ในแผนพัฒนา

๖. การมีส่วนร่วมในการประเมินผล เป็นการที่บุคคลเป้าหมายของการพัฒนาได้เข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องหรือร่วมในการประเมินผลการดำเนินงานตามแผนพัฒนา

บุญยิ่ง จอมจาม^{๔๕}ได้อธิบายไว้ว่า ด้านตัดสินใจ (Moral) การมีส่วนร่วมทำให้ประชาชนเกิดความรู้สึกว่าตนเองมีสิทธิในการตัดสินใจในสิ่งที่เกี่ยวข้องและส่งผลกระทบต่อชีวิตตน ส่วนด้านแนวคิดการมีส่วนร่วม มีรายละเอียดเป็นขั้นตอนดังนี้

ขั้นที่ ๑ การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (Decision Making) ในกระบวนการของการตัดสินใจนั้น ประการแรกที่ต้องทำคือการกำหนดความต้องการและการจัดลำดับความสำคัญ ต่อจากนั้นก็เลือกนโยบายและประชากรที่เกี่ยวข้อง การตัดสินใจนี้เป็นกระบวนการต่อเนื่องที่ต้องดำเนินการต่อไปเรื่อย ๆ ตั้งแต่การตัดสินใจในช่วงเริ่มต้น การตัดสินใจช่วงดำเนินการวางแผน และการตัดสินใจในช่วงการปฏิบัติตามแผน

ขั้นที่ ๒ การมีส่วนร่วมในการดำเนินงานหรือปฏิบัติการ (Implementation) ในส่วนที่เป็นองค์ประกอบของการดำเนินงานโครงการนั้น จะได้มาจากคำถามที่ว่าใครจะทาประโยชน์ให้แก่โครงการได้บ้าง และจะทำประโยชน์ได้โดยวิธีใด เช่น การช่วยเหลือด้านทรัพยากร การบริหารงาน การประสานงาน และการขอความช่วยเหลือ เป็นต้น

ขั้นที่ ๓ การมีส่วนร่วมในสิทธิหรือผลประโยชน์ (Benefits) ในส่วนที่เกี่ยวกับผลประโยชน์นั้น นอกจากความสำคัญของผลประโยชน์ในการดำเนินงานเชิงคุณภาพแล้ว ยังจะต้องพิจารณาถึงการกระจายผลประโยชน์ภายในกลุ่มด้วยผลประโยชน์ของงาน จะรวมทั้งผลในทางบวก และผลที่เกิดขึ้นในทางลบ ที่เป็นผลเสียของงาน ซึ่งจะเป็นประโยชน์และเป็นโทษต่อบุคคลและสังคมด้วย

ขั้นที่ ๔ การมีส่วนร่วมในการวัดผลประเมินผล (Evaluation) เป็นการเข้าร่วมในการควบคุม และตรวจสอบการดำเนินกิจกรรมทั้งหมด

๒.๓.๓ ลักษณะของการมีส่วนร่วม

ไพรัตน์ เตชรินทร์^{๔๖}ได้กล่าวถึงลักษณะของการมีส่วนร่วม ดังนี้

^{๔๕}บุญยิ่ง จอมจาม, กลยุทธ์การมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานสถานศึกษา : กรณีศึกษา จังหวัดเชียงใหม่, วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๔), หน้า ๘-๙.

^{๔๖}ไพรัตน์ เตชรินทร์, การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา, กรุงเทพมหานคร : ศักดิ์โสภณาการพิมพ์, 2527), หน้า 6.

๑. ร่วมทำการศึกษา ค้นคว้าปัญหา และสาเหตุของปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน รวมตลอดจนความต้องการของชุมชน
๒. ร่วมคิดและสร้างรูปแบบ และวิธีการพัฒนาเพื่อแก้ไข และคิดปัญหาของชุมชน หรือเพื่อสร้างสรรค์สิ่งใหม่ที่มีประโยชน์ต่อชุมชน หรือสนองความต้องการของชุมชน
๓. ร่วมวางนโยบายหรือแผนงาน หรือโครงการหรือกิจกรรม เพื่อขจัดและแก้ไขปัญหา และสนองความต้องการของชุมชน
๔. ร่วมการตัดสินใจการใช้ทรัพยากรที่มีจำกัดให้เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม
๕. ร่วมจัดหรือปรับปรุงระบบบริหารงานพัฒนา ให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล
๖. ร่วมลงทุนในกิจกรรมโครงการของชุมชนตามขีดความสามารถของตนเอง
๗. ร่วมปฏิบัติตามนโยบาย แผนงาน โครงการ และกิจกรรม ให้บรรลุตามเป้าหมาย
๘. ร่วมควบคุม ติดตาม ประเมินผล และร่วมบำรุงรักษาโครงการและกิจกรรมที่ได้ทำไว้ โดยตลอด และรัฐบาลให้ใช้ประโยชน์ได้ตลอดไป

๒.๓.๔ เงื่อนไขการมีส่วนร่วม

นิรันดร์ จงวุฒิเวศน์^{๔๗} กล่าวถึงเงื่อนไขของการมีส่วนร่วมว่าจะต้องประกอบ ด้วยปัจจัยต่าง ๆ อย่างน้อย ๓ ประการ คือ

๑. ประชาชนต้องมีอิสรภาพที่จะมีส่วนร่วม (Freedom to Participation)
๒. ประชาชนสามารถที่จะมีส่วนร่วม (Ability to Participation)
๓. ประชาชนต้องเต็มใจที่จะมีส่วนร่วม (Willingness to Participation)

ซึ่งความสำเร็จของการมีส่วนร่วมยังขึ้นอยู่กับเงื่อนไข ดังนี้

๑. ประชาชนต้องมีเวลาที่จะมีส่วนร่วมกิจกรรม และร่วมให้เหมาะสมกับสถานการณ์
๒. ประชาชนต้องไม่เสียเงินเสียทอง ค่าใช้จ่ายในการมีส่วนร่วมมากเกินไป ผลตอบแทน

ที่เขาประเมินว่าจะได้รับ

๓. ประชาชนต้องมีความสนใจที่จะสัมพันธ์สอดคล้องกับการมีส่วนร่วมนั้น
๔. ประชาชนต้องสามารถสื่อสารรู้เรื่องกับผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย
๕. ประชาชนต้องไม่รู้สึกระทบบกระเทือนต่อตำแหน่ง หน้าที่ หรือสถานภาพทางสังคม

หากจะมีส่วนร่วม

^{๔๗} นิรันดร์ จงวุฒิเวศน์, “กลวิธี แนวทาง วิธีการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา”, ใน การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา, อ่างแก้ว, หน้า ๑๘๖.

๒.๔ การจัดการความรู้ตามแนวทางของพระพุทธศาสนา

การเรียนรู้ตามแนวทางของพระพุทธศาสนา เกิดขึ้นเมื่อสองพันห้าร้อยกว่าปีมาแล้ว พระพุทธเจ้าได้ตรัสประเมินผลการเรียนของบุคคลผู้เรียนรู้ไว้ ๔ ประเภท พอสรุปใจความได้ว่าบุคคลที่เรียนน้อยแต่ไม่มีความหมายของสิ่งที่เรียนมาน้อยนั้น บุคคลที่เรียนน้อยแต่รู้ความหมายของเรื่องที่เรียนมาน้อยนั้น บุคคลที่เรียนมากแต่ไม่มีความหมายของเรื่องที่เรียนมามากนั้น บุคคลที่เรียนมามากและรู้ความหมายของเรื่องที่เรียนมามากนั้นตามนัยแห่งพระสูตรที่ได้ยกมากล่าวนี้ ทรงแสดงว่า

๑. ผู้เรียน (ทฤษฎี) น้อยและไม่เข้าถึงในสิ่งที่เรียน (ปฏิบัติไม่ได้) ก็มี
๒. ผู้เรียนน้อย แต่เข้าถึงตามที่เรียนมา ก็มี
๓. ผู้เรียน (ทฤษฎี) มาก แต่ไม่เข้าถึงตามที่เรียน (ปฏิบัติไม่ได้) ก็มี
๔. ผู้เรียนมาก และเข้าถึงตามที่เรียนมา ก็มี^{๔๘}

พระศาสดาทรงยกย่องสรรเสริญผู้ที่เรียนรู้แล้วสามารถเข้าถึง หรือปฏิบัติตามที่เรียนมาได้ ฉะนั้น บุคคลจะเป็นผู้เรียนรู้ตลอดชีวิตตามแนวทางสัทธา ศรีสำแดง กล่าวถึงการเรียนรู้เชิงพุทธไว้ว่า พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งความรู้ ส่งเสริมการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง เป็นการเรียนรู้ตลอดชีวิตที่มีจุดหมายระยะยาวในการพัฒนามนุษย์ให้สมบูรณ์ ไม่ได้มุ่งเน้นให้ผู้เรียนรู้แต่ประโยชน์ในปัจจุบัน ซึ่งทำให้เกิดการแข่งขันเอารอดเอาเปรียบกัน มุ่งแสวงหาแต่ประโยชน์ส่วนตัว ไร้หิริโอตตปะ หาวีถิทางได้เปรียบผู้อื่นโดยเรียกวินิการเหล่านี้ว่า กลยุทธ์ การเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนานั้น หากเรียนรู้แล้ว “ละชั่วทำดี” ยังไม่ได้ จะไม่เรียกว่าเป็นผู้ “มีการศึกษา”^{๔๙}

สัทธา ศรีสำแดง กล่าวถึงการเรียนรู้เชิงพุทธไว้ว่า พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งความรู้ ส่งเสริมการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง เป็นการเรียนรู้ตลอดชีวิตที่มีจุดหมายระยะยาวในการพัฒนามนุษย์ให้สมบูรณ์ ไม่ได้มุ่งเน้นให้ผู้เรียนรู้แต่ประโยชน์ในปัจจุบัน ซึ่งทำให้เกิดการแข่งขันเอารอดเอาเปรียบกัน มุ่งแสวงหาแต่ประโยชน์ส่วนตัว ไร้หิริโอตตปะ หาวีถิทางได้เปรียบผู้อื่นโดยเรียกวินิการเหล่านี้ว่า กลยุทธ์ การเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนานั้น หากเรียนรู้แล้ว “ละชั่วทำดี” ยังไม่ได้ จะไม่เรียกว่าเป็นผู้ “มีการศึกษา”^{๕๐}

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) ให้ความหมายของการศึกษาหรือการเรียนรู้ไว้ว่า เป็นการฝึกฝนพัฒนาคนให้รู้จักดำเนินชีวิตอย่างถูกต้องดีงาม คำว่า “ชีวิตที่ดีงาม” หมายรวมถึงความเป็นอยู่

^{๔๘} สัทธา ศรีสำแดง, พระพุทธศาสนากับการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๔๒.

^{๔๙} อัง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๖/๙-๑๑.

^{๕๐} สัทธา ศรีสำแดง, พระพุทธศาสนากับการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๔๓ - ๔๗.

อย่างถูกต้อง มีคุณค่าเกื้อกูลเป็นประโยชน์ และมีความสุขโดยไม่เบียดเบียนตนไม่เบียดเบียนผู้อื่น การดำเนินชีวิตของมนุษย์ก็เหมือนเป็นการเดินทาง เรามองเห็นการมีชีวิตหรือการเป็นอยู่ของมนุษย์ว่า คือการเดินทางสู่จุดหมายอย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งสอดคล้องกับความหมายของการศึกษาหรือการเรียนรู้ที่ว่า เป็นการพัฒนาคนโดยทำให้คนนั้นก้าวไปในวิถีชีวิตที่ดั่งามสู่จุดหมายมากยิ่งขึ้น นอกจากนี้อ่านได้กล่าวสรุปไว้ว่า หากเราต้องการสภาพสังคมที่ดี การเรียนรู้เชิงพุทธต้องมุ่งสร้างแหล่งเรียนรู้ให้เป็นกัลยาณมิตร^{๕๑}ดังพระพุทธพจน์ว่า “เพราะกัลยาณมิตรเป็นบุญนิมิตแห่งความเจริญ เรามองไม่เห็นองค์ประกอบภายนอกอื่นใด มีประโยชน์มากเท่าความมีกัลยาณมิตรเลย”^{๕๒}

โดยเฉพาะการผลิตครูอาจารย์ที่มีคุณภาพ ช่วยกันทำตนเป็นแหล่งความรู้ และแบบอย่างที่ดี พัฒนาระบบและรูปแบบต่าง ๆ ของความสัมพันธ์ให้สะดวก ชวนใจ และได้ผล โดยมีเป้าหมายที่ชัดเจนและจริงจังจะทำให้สำเร็จ จนถึงขั้นที่เด็กหรือบุคคลที่เข้าไปเรียนรู้สามารถพัฒนาองค์ประกอบภายใน คือ โยนิโสมนสิการขึ้นมาให้ได้ จนทุกคนสามารถพึ่งตนเองได้ แล้วทุกคนก็จะเป็นสมาชิกที่ดีของสังคมซึ่งเป็นกัลยาณมิตรต่อกัน ประกอบกันจนเป็นสังคมที่มีความเป็นกัลยาณมิตร นอกจากนี้ ท่านยังกล่าวถึงการเรียนรู้ว่าเป็นเรื่องของชีวิตทั้งหมด ชีวิตต้องเรียนรู้เพื่อปฏิบัติตนต่อสถานการณ์ต่าง ๆ ให้เกิดผลดี เพื่อให้อยู่รอดท่ามกลางสิ่งแวดล้อมที่ชีวิตเข้าไปเกี่ยวข้องด้วย ฉะนั้นการเรียนรู้จึงเริ่มตั้งแต่เกิด เพราะมนุษย์ต้องหาทางรอด และต้องอยู่ให้ได้^{๕๓}

แนวคิดพื้นฐานองค์ความรู้ตามนัยของพระพุทธศาสนา ชี้ให้เห็นว่า ปัจจัยที่ทำให้มนุษย์เกิดการเรียนรู้ มี ๒ ประการ คือ ปัจจัยจากภายนอก และปัจจัยจากภายใน พรโตโฆสะ หมายถึงการเรียนรู้ที่เกิดจากการกระตุ้นหรือชักจูงจากภายนอก เช่น เรียนรู้จากบุคคล ตำรา สิ่งแวดล้อมสำนักเรียน เรียกว่าเป็นองค์ประกอบจากภายนอก เป็นปัจจัยทางสังคม เป็นวิธีการแห่งศรัทธา^{๕๔} และ โยนิโสมนสิการ หมายถึง การเรียนรู้ที่เกิดจากภายใน การรู้จักคิด คิดเป็น รู้จักพิจารณาสิ่งทั้งหลาย โยนิโสมนสิการเป็นปัจจัยภายในตัวบุคคล เป็นวิธีการแห่งปัญญา^{๕๕}

^{๕๑} พระเทพเวที (ประยูรค์ ปยุตโต), “รุ่งอรุณของการศึกษา” <<http://www.budpage.com/dawn.shtml>>, August ๒๐๐๔.

^{๕๒} ส.ม. (ไทย) ๑๙/๔๙/๔๓.

^{๕๓} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), “สรุปธรรมถาเรื่องโรงเรียนวิถีพุทธปฏิรูปการศึกษาอย่างบูรณาการ”, ใน ยุทธศาสตร์การพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธ, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์อุษาคณาการพิมพ์, ๒๕๔๗), หน้า ๒๑.๘ หมายถึง การไว้วางใจในปัญญาของผู้อื่น

^{๕๔} หมายถึง การไว้วางใจในปัญญาของผู้อื่น

^{๕๕} Phramaha Pongnarin Thitavamsa, “An Analytical Study of Process of Learning in Theravada Buddhism”, **Master of Arts (Buddhist Studies)**, (Graduate School :Mahachulalongkornrajavidyalaya University), 2005. Page 28 of 206

แนวคิดพื้นฐานตามหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าที่ได้กล่าวถึงปัจจัย ๒ ประการที่จะนำมาสู่ปัญญา (สัมมาทิฐิ) อันหมายถึงการเรียนรู้ที่ถูกต้อง ซึ่งทำให้เกิดไตรสิกขาได้ครบทั้ง ๓ ส่วน คือ (๑) ปัจจัยภายนอก (ปรโตโฆสะ) หมายถึง คำสอน การถ่ายทอด การเรียนรู้จากผู้อื่น เนื้อหาวิชา หนังสือ อุปกรณ์และสื่อการเรียนรู้ต่าง ๆ (๒) ปัจจัยภายใน (โยนิโสมนสิการ) อันเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่ผ่านการใส่ใจคิดพิจารณาของผู้เรียนโดยแยกกาย การรู้จักคิด คิดเป็น ในขณะที่เดียวกัน ท่านแสดงความเห็นว่า ปัจจัยทั้ง ๒ ประการนี้ จะเกิดขึ้นได้ก็มาจากปัจจัยแรกเริ่มที่สำคัญที่สุด ๑ ประการ คือ ผู้ที่จะมาทำหน้าที่เป็นกัลยาณมิตรที่จะแสวงหาจัดเตรียมพัฒนาเนื้อหา อุปกรณ์การเรียนการสอน ต่างๆ อันเป็นปัจจัยภายนอกดังที่กล่าวมาแล้ว และพร้อมกันนั้นก็สร้างเงื่อนไขให้เกิดปัจจัยภายในแก่ผู้เรียน ให้เกิดความสนใจคิดพิจารณาไตร่ตรองได้อย่างแยกกายจนเกิดปัญญาอย่างแท้จริงได้ คุณสมบัติของกัลยาณมิตร มี ๗ ประการ คือ

๑. ปิโย เป็นคนน่ารัก อยู่ในฐานะให้ความสบายใจและสนิทสนม ชวนให้อยากเข้าไปปรึกษา

๒. ครุ เป็นคนน่าเคารพ ประพฤติสมควรแก่ฐานะ ให้ความรู้สึกอบอุ่นใจ เป็นที่พึ่งได้

๓. ภาวนีโย เป็นคนน่ายกย่อง เป็นผู้ที่มีวัตรธรรมที่ดี เป็นผู้มีความรู้และภูมิปัญญาอย่างแท้จริง ทั้งเป็นผู้ฝึกรบม และปรับปรุงตนเองอยู่เสมอ เป็นคนควรเอาอย่าง ทำให้บุคคลอื่นระลึกถึงและเอ่ยถึงด้วยความซาบซึ้งภูมิใจ

๔. วัตตา เป็นคนที่รู้จักพูดให้ได้ผล รู้จักชี้แจงให้เข้าใจ รู้ว่าเมื่อไรควรพูดอะไร พูดอย่างไร คอยให้คำแนะนำ กล่าวตักเตือน เป็นที่ปรึกษาที่ดี

๕. วจันภขโม เป็นคนอดทนต่อถ้อยคำ พร้อมจะรับฟังคำปรึกษา ไม่ฉุนเฉียวง่ายใจคอหนักแน่น

๖. คัมภีร์ญจ กถัง กัตตา เป็นผู้มีความสามารถในการแถลงเรื่องล้าลึกให้กระจ่างชัดและสามารถอธิบายเรื่องสลับซับซ้อนให้เข้าใจง่ายโดยไม่รู้สึกเบื่อหน่าย

๗. โน จัญฐาเน นियोชเย เป็นคนไม่ชักนำในเรื่องเหลวไหล ไร้สาระ หรือไม่ชักจูงไปในทางเสื่อมเสีย^{๕๖}

๒.๕ วัดกับแหล่งการเรียนรู้

วัดเป็นสถาบันที่ทำหน้าที่ในการสืบทอดพระพุทธศาสนา ปลูกฝังศีลธรรม คุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมอันดีงามแก่พุทธศาสนิกชนจากชนรุ่นหนึ่งสู่ชนอีกรุ่นหนึ่ง พระราชบัญญัติคณะ

^{๕๖} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๒, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๒๐๔.

สงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ.๒๕๓๕ ได้กำหนดภารกิจของคณะสงฆ์ไว้ ๖ ด้าน ได้แก่ การปกครองการเผยแผ่ การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การสาธารณสงเคราะห์ และการสาธารณูปการ^{๕๗}

ซึ่งแต่ละด้านต่างสนับสนุนภารกิจซึ่งกันและกัน แต่ภารกิจหลักของวัด คือ การให้การศึกษแก่คณะสงฆ์เพื่อให้มีความรู้พร้อมที่จะให้การศึกษแก่ประชาชนทั่วไป ที่เรียกว่า การเผยแผ่ศาสนธรรมนั่นเอง และการให้ความรู้แก่ประชาชนมีหลากหลายรูปแบบ เช่น การศึกษาสงเคราะห์ ที่มีทั้งการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการให้การศึกษตามความต้องการของผู้เรียนสุจริตา อ่อนค้อม กล่าวถึงการจัดการศึกษาตามภารกิจ ๖ ด้าน ในรูปแบบของการศึกษาในระบบ นอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัยของวัดว่า เป็นการจัดการศึกษาตามแนวทางของพระพุทธศาสนาซึ่งเป็นหลักการพัฒนามนุษย์โดยตรง ทำให้เกิดการพัฒนาร่างกายและปัญญาไปพร้อมๆ กัน โดยเริ่มต้นพัฒนาบุคคลก่อน เมื่อบุคคลมีความรู้ความสามารถในตนเองแล้วก็จะนำไปสู่การพัฒนาบุคคลอื่นต่อไป หรือมนุษย์ที่ได้รับการพัฒนาแล้วจะเป็นกลไกและกำลังสำคัญในการพัฒนาสังคม และประเทศชาติให้เจริญก้าวหน้า^{๕๘}

พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ.๒๕๓๕ กล่าวถึงการจัดการศึกษาที่เรียกว่า การศาสนศึกษา ว่า มีภารกิจที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาหรือการเรียนรู้ของคณะสงฆ์ว่า มีเป้าหมาย ๓ ระดับ คือ จัดเพื่อตัวบุคคล จัดเพื่อพระศาสนา และจัดเพื่อสังคมการจัดการเรียนรู้เพื่อตัวบุคคล คือ พระภิกษุสามเณรทุกรูปที่เข้ามาบวชเรียนต้องศึกษาพระวินัย ระเบียบปฏิบัติทางศาสนา รวมถึงธรรมเนียมต่างๆ เพื่อปฏิบัติได้อย่างถูกต้อง เรียนรู้เพื่อให้เอาตัวให้รอด ให้หลุดพ้นจากความทุกข์ เช่น การศึกษาและปฏิบัติกรรมฐาน การจัดการเรียนรู้ชนิดนี้ เป็นการจัดแบบได้ประโยชน์เฉพาะตัว ใครทำใครได้ เรียนตามอัธยาศัย โดยเรียนรู้จากตำราหรือจากครูอาจารย์ก็ได้

การจัดการเรียนรู้เพื่อพระศาสนา คือ การจัดหลักสูตรเนื้อหาสาระเกี่ยวข้องกับแก่นของพระศาสนา ได้แก่ การเรียนนิกกรรมและบาลี ศึกษาพระไตรปิฎกและหลักธรรมต่าง ๆ เป็นการเรียนรู้เพื่อรักษาพระพุทธศาสนา การจัดการเรียนรู้เพื่อสังคม เป็นการจัดศึกษาเพื่อช่วยเหลือสังคม ช่วยให้ผู้ไม่รู้แต่ขาดทุนทรัพย์ได้มีโอกาสเรียนรู้ อาศัยการบวชจึงได้เรียน การเรียนแบบนี้เรียกว่า พระปริยัติธรรมแผนกสามัญ คือ การเรียนรู้วิชาทางโลกควบคู่ไปกับการเรียนทางธรรม^{๕๙} ในส่วนของการจัดการ

^{๕๗} พระวิสุทธิภิกษุธาดา (ประสิทธิ์ พรหมรังสี), พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ และกฎหมายเถระ, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๗๙.

^{๕๘} สุจิตรา อ่อนค้อม, “รูปแบบการจัดการศึกษาและการเผยแผ่ศาสนธรรมของวัดในพระพุทธศาสนา : กรณีศึกษาวัดสามชุก”, สำนักคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี, ๒๕๔๖. (อัดสำเนา).

^{๕๙} พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), บทบาทของสถาบันพระพุทธศาสนากับการจัดการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท พิมพ์ดี จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๓.

เรียนรู้เพื่อศฤกษณ์ วัตถุประสงค์กิจกรรมการเรียนรู้ด้านศาสนธรรมและศาสนปฏิบัติให้แก่เยาวชนและประชาชนทั่วไป ด้วยการดึงเยาวชนให้เข้ามาเรียนรู้ในวัด โดยมีพระภิกษุสงฆ์เป็นผู้สอนและควบคุมดูแล โดยบางวัดได้เปิดวัดเป็นโรงเรียนพุทธศาสนาวินิจฉัยโรงเรียนการกุศลของวัด หรือการจัดกิจกรรมอบรมพัฒนาจิตใจ การปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานสำหรับประชาชนเป็นครั้งคราวหรือสม่ำเสมอแล้วแต่ความพร้อมของแต่ละวัด ดังนั้น จะเห็นได้ว่า วัดและคณะสงฆ์ได้ดำเนินการจัดวัดให้เป็นแหล่งการเรียนรู้ทางศาสนธรรมมานานแล้ว

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๔๕ มีเนื้อหาครอบคลุมและเกี่ยวข้องกับบทบาทของวัดในหลายด้าน ดังนี้คือ

๑. มาตรา ๔ กล่าวถึงการศึกษาว่า คือ “กระบวนการเรียนรู้เพื่อความเจริญงอกงามของบุคคลและสังคมโดยการถ่ายทอดความรู้ การฝึก การอบรม การสืบสานทางวัฒนธรรม การสร้างองค์ความรู้ขึ้นเกิดจากการจัดสภาพแวดล้อม สังคม การเรียนรู้ และปัจจัยเกื้อหนุนให้บุคคลเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต” และวัดเองเป็นแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต เป็นสถาบันสืบสานวัฒนธรรมท้องถิ่น

๒. มาตรา ๖ จุดมุ่งหมายของการจัดการศึกษา ต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้และคุณธรรม จริยธรรม และวัฒนธรรม

๓. มาตรา ๑๒ สถาบันศาสนา มีสิทธิในการจัดการศึกษา

๔. มาตรา ๒๒ การจัดการศึกษาต้องยึดหลักว่า ผู้เรียนทุกคนมีความสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ และถือว่าผู้เรียนสำคัญที่สุด กระบวนการจัดการศึกษาต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตามศักยภาพ

๕. มาตรา ๒๔ การจัดกระบวนการเรียนรู้ ให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องจัดเนื้อหาสาระและกิจกรรมให้สอดคล้องกับความสนใจและความถนัดของผู้เรียน ฝึกทักษะ กระบวนการคิด และประยุกต์ความรู้มาใช้เพื่อแก้ไขปัญหา จัดกิจกรรมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ โดยอำนวยความสะดวกให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ด้วยการจัดสภาพแวดล้อม บรรยากาศ สื่อการเรียน ทั้งนี้ผู้สอนและผู้เรียนอาจเรียนรู้ไปพร้อมกันจากสื่อการเรียนการสอน และแหล่งวิทยาการประเภทต่าง ๆ จัดการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นตลอดเวลาทุกสถานที่ โดยประสานความร่วมมือกับบุคคลทุกฝ่ายเพื่อร่วมกันพัฒนาผู้เรียนรู้อตามศักยภาพ

จากเนื้อหาดังกล่าวข้างต้น สรุปได้ว่า คณะสงฆ์ได้ดำเนินการจัดการเรียนรู้ในรูปแบบต่าง ๆ มาก่อนแล้ว แต่พระราชบัญญัตินี้เมื่อออกมาแล้วก็เอื้อประโยชน์แก่การจัดการศึกษาในวัดให้มีความเข้มแข็งและมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น^{๖๐} การจัดวัดให้เป็นแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตถือเป็นการ

^{๖๐} พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), บทบาทของสถาบันพระพุทธศาสนากับการจัดการศึกษา, หน้า ๕.

จัดการเรียนรู้ที่เน้นการอบรมสั่งสอน และให้ความรู้ควบคู่ไปกับการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมแก่เยาวชนและพุทธศาสนิกชนเป็นหลัก เพื่อสร้างรากฐานที่มั่นคงในการดำเนินชีวิตที่ถูกต้องและดีงาม

กระบวนการเรียนรู้แนวพุทธมีองค์ประกอบสำคัญที่ส่งผลต่อกันดังนี้ คือ กัลยาณมิตร คือ ผู้จัดเตรียมปัจจัย ๒ อย่างให้พร้อม ซึ่งจะช่วยน้อมนำให้ผู้เรียนรู้เกิดกระบวนการเรียนรู้ขึ้นภายใน และพัฒนาไปสู่กระบวนการของการเรียนรู้ตามหลัก ศีล สมาธิ ปัญญาอย่างเป็นองค์รวมทั้ง ๓ ด้านให้เกิดเป็นวิถีชีวิตที่ดีงาม^{๖๑} ซึ่งถือได้ว่าเป็นวิถีแห่งการเรียนรู้ที่แท้จริง และเมื่อผู้เรียนได้รับการศึกษาคบรอบด้านก็จะเกิดผล คือ การพัฒนาอย่างสมบูรณ์ครบทั้ง ๔ ด้าน คือ กายภาวนา (ฝึกอบรมพัฒนา กายให้เกี่ยวข้องกับสิ่งภายนอกในทางที่ไม่เกิดโทษ) สีลภาวนา (พัฒนาความประพฤติให้อยู่ในระเบียบวินัย ไม่ก่อให้เกิดความเดือดร้อน อยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ด้วยดี) จิตตภาวนา (ฝึกอบรมจิตใจให้เข้มแข็ง เจริญด้วยคุณธรรมทั้งหลาย ขยันหมั่นเพียร มีสมาธิ) และปัญญาภาวนา (การพัฒนาปัญญาให้รู้และเข้าใจสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง สามารถแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้ด้วยปัญญาได้ในที่สุด)^{๖๒} และผู้ที่เรียนรู้ก็จะเป็นกัลยาณมิตรที่ดีให้ทั้งกับตนเองและผู้อื่นต่อไปได้ แม้จะยังอยู่ในระหว่างกระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาตนเองอยู่ก็ตาม ซึ่ง สนิท ศรีสำแดง มีความเห็นสอดคล้องกันว่า การเรียนรู้แนวพุทธนี้ไม่ใช่การศึกษาตามประเพณี แต่เป็นการศึกษาเพื่อเปิดตา คือ ปัญญาของชาวโลกให้มองเห็นแสงสว่างด้วยตัวเอง ผู้สอนเป็นเพียงผู้บอกทาง และจัดลำดับข้อมูลให้เป็นระบบ ส่วนความรู้เป็นหน้าที่ของผู้เรียนที่จะได้จากแหล่งข้อมูลนั้นโดยการคิดอย่างลึกซึ้ง

๒.๕.๑ วัด : แหล่งการเรียนรู้ในสมัยพุทธกาล

๒.๕.๑.๑ ความเป็นมาของวัดในสมัยพุทธกาล

เมื่อพระพุทธเจ้าตรัสรู้แล้ว เสด็จไปแสดงปฐมเทศนาโปรดปัญจวัคคีย์ที่ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน เมืองพาราณสี ต่อมาได้เสด็จไปยังกรุงราชคฤห์ เมืองหลวงของแคว้นมคธ พร้อมด้วยพระสงฆ์อรหันตสาวกอีก ๑,๐๐๐ รูป ประทับที่ป่าต้นตาล (ลุมพินีวัน) เมื่อพระเจ้าพิมพิสารราชาแห่งแคว้นมคธได้ทรงฟังเทศน์แล้วมีพระราชศรัทธาเลื่อมใส ประกาศพระองค์เป็นอุบาสก และได้ทรงถวาย

^{๖๑} หมายความว่า ศีลจะพัฒนาด้านความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม ผู้เรียนรู้สามารถกิน อยู่ ดู ฟัง เป็นไม่หลงใหลกับสิ่งที่มาช่วย สมาธิ เป็นคุณสมบัติทางจิตใจที่มีความเข้มแข็งตั้งมั่น ปัญญา คือ มีความรู้ความเข้าใจสามารถแยกแยะวิเคราะห์หาเหตุปัจจัยได้เป็น จนแสดงออกมาเป็นพฤติกรรมที่ดีขึ้น ๆ เช่น คิดได้ว่าคนอื่นเขาก็รักชีวิต เพราะฉะนั้นเราก็ไม่ทำร้ายกัน

^{๖๒} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๗๐ - ๗๑.

พระราชอุทยานเวสุวัน (สวนไม้ไผ่ของหลวง) แก่พระสงฆ์ โดยมีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข^{๖๓} พระพุทธเจ้าทรงรับและมีพุทธดำรัสอนุญาตว่า ภิกษุทั้งหลายเราอนุญาตอาราม”^{๖๔}

“อาราม” เป็นคำที่ใช้เรียกวัดเป็นครั้งแรกตั้งแต่สมัยพุทธกาล มีความหมายว่า “เป็นที่มา รื่นรมย์”^{๖๕} หมายถึง สถานที่ที่สะดวกสบาย น่ายินดี หรือมีความหมายว่า วัด คือ ทรงอนุญาตให้ พระสงฆ์อยู่อาศัยในพระราชอุทยานเวสุวัน พระราชอุทยานนี้จึงได้ชื่อว่าเวสุวนาราม หรือวัดเวสุวัน ซึ่งนับว่าเป็นวัดแห่งแรกในพระพุทธศาสนา มีสภาพเป็นป่าไม้ไผ่ ไม่ปรากฏว่ามีอาคารที่พักอาศัยอย่างอื่นใด ในสมัยพุทธกาลพุทธศาสนิกชนนิยมถวายสวนเพื่อเป็นที่ประทับของพระพุทธเจ้าและพระสาวก ลักษณะของวัดสมัยต้นพุทธกาลจึงเป็นป่าหรือสวนที่สงบร่มรื่น เหมาะแก่การเจริญสมณธรรม อีกทั้งยังเป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ ไม่ไกลหรือไกลจากชุมชน กลางวันไม่มีคนพลุกพล่าน กลางคืนเงียบ สงัดปราศจากเสียงรบกวน เป็นสถานที่ ๆ เอื้ออำนวยต่อการปฏิบัติธรรมแต่ต่างต่อการที่พระสงฆ์จะ สงเคราะห์ชาวบ้านให้ตั้งมั่นอยู่ในการทำดี และชาวบ้านก็สะดวกในการไต่ถามปัญหาธรรมะกับ พระสงฆ์ เช่น สวนเวสุวันที่พระเจ้าพิมพิสารถวายให้เป็นที่ประทับของพระพุทธเจ้า ชิวกัมพวันหรือวัด ป่ามะม่วงที่หมอชิวโกมารภัจจถวายแด่พระพุทธเจ้า เป็นต้น แต่เดิมนั้นพระสงฆ์จะพักที่โคนไม้หรือ ถ้ำ เป็นการอยู่กับธรรมชาติเพื่อทำความเพียร พุทธประสงค์ในการอนุญาตให้มีอารามใน พระพุทธศาสนานั้น เพื่อให้เป็นที่อยู่อาศัย และประกอบศาสนกิจของพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนา ทำให้มีความเหมาะสมในการดำรงเพศพรหมจรรย์ และเพื่อความเจริญมั่นคงของพระพุทธศาสนา ต่อมา มีการสร้างเสนาสนะและสิ่งก่อสร้างต่าง ๆ ถวายพระสงฆ์ แต่ก็เกินไปเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อการทำ สังฆกรรมต่าง ๆ การสร้างวัดถวายไว้ในพระพุทธศาสนานั้นจุดประสงค์ก็เพื่อใช้เป็นสถานที่พำนักของ พระสงฆ์ผู้สละแล้วจากการเป็นอยู่อย่างคฤหัสถ์ พระสงฆ์ผู้ปรารถนาความเพียรเพื่อทำให้แจ้งซึ่งพระ นิพพาน วัดจึงต้องเอื้ออำนวยต่อการประพฤติพรหมจรรย์ของพระสงฆ์ และเพื่อเสริมสร้างความ เลื่อมใสศรัทธาให้เกิดขึ้นกับบุคคลทั้งหลายผู้ได้มาสัมผัสสถานที่เหมาะสมจะเป็นที่ประทับของ พระพุทธเจ้าและพระสาวก ลักษณะของสถานที่ที่พึงประสงค์นั้นปรากฏในพระไตรปิฎก ดังนี้^{๖๖}

^{๖๓} พระธรรมราชา นวไตร (กมล โกวิท), “วัดของเรา”, ใน *ชีวิตและงานของหลวงเตี้ย*, (ม.ป.ท., ๒๕๓๔), หน้า ๑๖๐.

^{๖๔} วิ.ม. (ไทย) ๔/๕๙/๓๒.

^{๖๕} พระมหาสมชาย เจริญกิจ, “วัดในพระพุทธศาสนาที่พึงประสงค์ : ศึกษาเปรียบเทียบลักษณะและ กิจกรรมของวัดในพระพุทธศาสนาที่พึงประสงค์กับสภาพความเป็นจริงของวัดในสังคมไทยในปัจจุบัน”, *วิทยานิพนธ์ อักษรศาสตร์มหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล), ๒๕๔๐.

^{๖๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑.

พระผู้มีพระภาคพึงประทับอยู่ ณ ที่ไหนดีหนอ ซึ่งจะเป็นสถานที่ไม่ไกลไม่ใกล้จากบ้านนัก สะดวกด้วยการคมนาคม ควรที่ประชาชนผู้ต้องประสงค์จะเข้าไปเฝ้าได้ กลางวันไม่พลุกพล่าน กลางคืนเงียบสงบ เสียงไม่กึกก้อง ปราศจากลมแต่ชนผู้เดินเข้าออก ควรเป็นที่ประกอบกิจของผู้ต้องการที่สงบ และควรเป็นที่หลีกเลี่ยงอยู่ตามสมณวิสัย^{๖๗}

จุดประสงค์ในการสร้างวิหารหรือเสนาสนะต่างๆ ภายในวัดมิใช่เพื่อการเป็นอยู่สุขสบาย เหมือนชาวบ้าน แต่เพื่อเกื้อกูลต่อการปฏิบัติธรรม และป้องกันอันตรายต่างๆ ของภิกษุสงฆ์ทั้งหลาย ดังที่ปรากฏในพระไตรปิฎกว่า “วิหารย่อมป้องกันหนาวร้อนและเนื้อร้าย นอกนั้นยังป้องกันงูและยุง ฝนในสิริสฤต^{๖๘}” นอกจากนั้น วิหารยังป้องกันลมและแดดอันร้อนกล้าที่เกิดขึ้นได้ การถวายวิหารแก่ สงฆ์เพื่อหลีกเลี่ยงอยู่เพื่อความสุข เพื่อเพ่งพิจารณา และเพื่อเห็นแจ้ง”^{๖๙} เมื่อมีวัดเวฬุวนารามแล้ว พระพุทธเจ้าก็ได้มีพุทธบัญญัติให้พระสงฆ์ต้องอยู่เฉพาะในวัดเวฬุวนารามเท่านั้น เมื่อมีผู้ศรัทธา มาบวชเพิ่มมากขึ้น พระสงฆ์ต่างก็ออกไปบำเพ็ญสมณธรรมในป่าในดง ตามโคนไม้ ภูเขา ถ้ำ ป่าช้า ต่อมา เศรษฐีชาวเมืองราชคฤห์ได้เห็นพระภิกษุเหล่านั้นเดินมาจากสถานที่ต่าง ๆ มีอาการปรีดาสงบเรียบร้อย สงาม น่าเคารพ เกิดศรัทธาเลื่อมใส ประารถนาจะสร้างที่พักอาศัยถวาย ได้เข้าไปบวรณ์ต่อ พระภิกษุเหล่านั้นว่า จะสร้างวิหารถวาย ท่านจะอยู่ในวิหารหรือไม่ พระภิกษุเหล่านั้นได้ไปกราบทูล พระพุทธเจ้า และพระองค์ทรงอนุญาตให้พระภิกษุอยู่ในวิหารได้^{๗๐} เศรษฐีผู้นั้นได้สร้างวิหารขึ้นถวาย ๖๐ หลัง คำว่า “วิหาร” จึงหมายถึง วัดที่สร้างขึ้นแปลว่า ที่อยู่ของพระสงฆ์ หรือหมายถึงวัดอีกชื่อ หนึ่ง^{๗๑}

จะเห็นได้ว่า แต่เดิมนั้นวัดเกิดขึ้นเพราะมีผู้บรรลุลุทธิธรรมและเลื่อมใสในพระพุทธเจ้าผู้มุ่งทำ ประโยชน์เพื่อความสุขของมหาชนในสังคม และวัดเป็นสัญลักษณ์ของความสงบ ร่มเย็น สะอาดทั้ง กาย วาจา ใจ เพราะเป็นที่พำนักของผู้มีบาปอันสงบระงับแล้วที่เรียกว่า สมณะ เป็นที่อยู่ของผู้เห็นภัย ในวิภวภูที่เรียกว่า ภิกษุ เป็นผู้ละเว้นห่างไกลจากความชั่วทุกรูปแบบที่เรียกว่า บรรพชิต^{๗๒}

๒.๕.๑.๒ สภาพแวดล้อมของสถานที่ที่ปรากฏเป็นวัดในสมัยพุทธกาล

๑. วัดพระเชตวันมหาวิหาร เมืองสาวัตถี แคว้นโกศล อนาถบิณฑิกเศรษฐีเป็นผู้สร้างโดย ซื่ออุทยานของเจ้าชายเชต วัดนี้เป็นวัดที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่นานที่สุดเป็นเวลาถึง ๑๙ พรรษา แต่

^{๖๗} วิ.ม. (ไทย) ๔/๕๙/๗๑.

^{๖๘} วิ.จ.อ. (บาลี) ๓/๓๑๙.

^{๖๙} วิ.จ. (ไทย) ๗/๒๕๕/๙๑.

^{๗๐} พระธรรมราชานุวัตร, “วัดของเรา”, ใน ชีวิตและงานของหลวงเตี้ย, หน้า ๑๖๑.

^{๗๑} พระธรรมราชานุวัตร (กมล โกวิท), “วัดของเรา”, ใน ชีวิตและงานของหลวงเตี้ย, หน้า ๑๖๑.

^{๗๒} คณินันต์ย์ จันทบุตร และ สุบรรณ จันทบุตร, “ความสำเร็จในการปฏิบัติภารกิจของวัดศึกษาเฉพาะกรณี วัดป่านานาชาติ”, รายงานการวิจัย, (กรุงเทพฯ : บริษัท พรักหวานกราฟฟิค จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๘.

ไม่ได้ประทับจำพรรษาตลอดปีไม่ ประทับเพียง ๓ เดือนในฤดูฝนเท่านั้น อีก ๙ เดือนเสด็จไปแสดงธรรมในคามนิคมอื่น

วคิน อินทสระ กล่าวถึงที่มาแห่งอารามนี้ไว้ว่า สุตตตะคฤหบดี หรืออีกนัยหนึ่ง คืออนาถบิณฑิกเศรษฐี มองหาสถานที่ที่จะสร้างอารามถวายพระศาสดาและภิกษุสงฆ์ เห็นที่อยู่แห่งหนึ่งเป็นสวนของเจ้าชาย ผู้ทรงพระนามว่า “เซตตะ” ได้ลักษณะควรเป็นอารามสำหรับพุทธนิवास คืออยู่ไม่ใกล้ไม่ไกลจากหมู่บ้าน มีทางเข้าออกได้สะดวก ไม่อึกทึกในเวลากลางวันและเงียบสงบในเวลากลางคืน ห่างจากหมู่บ้าน เหมาะสำหรับเป็นที่สำราญพระอิริยาบถของพระตถาคต และเป็นทีที่ระลึกทรงธรรมอันลึกซึ้งสำหรับพระภิกษุสงฆ์ เมื่อสร้างอารามเสร็จ อนาถบิณฑิกเศรษฐีตั้งใจจะซื้อที่ทำชุ่มประตุ พอได้เงินหมด ตั้งใจว่าจะไปเยี่ยมเพื่อนคนหนึ่ง เจ้าชายเซตตะทรงสงสารและเห็นใจเศรษฐีจึงทรงยกเนื้อที่ตรงนั้นให้ เศรษฐีดำริว่า เจ้าชายเซตตะมีคณาครพนับถือมากในเมืองสาวัตถี จึงให้ชื่ออารามนี้ว่า “เซตวัน” แต่คนทั้งหลายมักจะต่อท้ายว่า “อารามของอนาถบิณฑิกเศรษฐี” อนาถบิณฑิกะให้สร้างกุฏิ วิหาร ห้องประชุม ห้องเก็บของ ชุดสระใหญ่ ปลูกบัวขาว บัวขาว บัวเขียว บานสะพรั่งชูดอกไสว ปลูกมะม่วงเพิ่มเติมจากเดิมที่มีอยู่แล้ว ยังมีพันธุ์ไม้หลากหลายเป็นทิวแถว ที่ทำเป็นชุ่มเป็นพุ่มก็มี สะอาดสวยงาม และร่มรื่น ต้นไม้ส่วนมากมีผลอันจะเป็นประโยชน์แก่ภิกษุสามเณร รวมความว่า เซตวันเป็นอารามที่น่าอยู่ มีสัปปายะธรรมพร้อมทั้ง ๔ ประการ คือ เสนาสัปปายะ ที่อยู่สบาย บุคคลสัปปายะ มีมิตรสหายดี มีผู้เอาใจใส่พอสมควร อาหารสัปปายะ มีข้าวปลาอาหารบริบูรณ์ และธัมมสัปปายะ มีธรรมที่จะปฏิบัติเพื่อบรรลुकุณเบื้องสูงเหมาะแก่จริตอัธยาศัย^{๗๓}

๒. วัดบุพพาราม นางวิสาขามหาอุบาสิกาเป็นผู้สร้างถวาย อยู่ทางทิศตะวันออกของกรุงสาวัตถี แคว้นโกศล จัดแบ่งเป็นส่วน ๆ ส่วนหนึ่งเป็นที่ประทับของพระพุทธเจ้า มีห้องพระโรงเป็นที่ประชุมฟังธรรม มีที่พักกลางวัน กลางคืน ที่งักรม ส่วนหนึ่งเป็นที่อยู่ของพระผู้ทรงอภิธรรม พระผู้ทรงพระวินัย พระผู้ทรงพระสูตร พระผู้เล่าเรียนคันถธุระ พระผู้เล่าเรียนวิปัสสนาธุระส่วนหนึ่งเป็นที่พักของพระอาคันตุกะ พร้อมทั้งญาติโยมที่ติดตามมา ส่วนหนึ่งเป็นห้องพักพระภิกษุอาพาธ มีห้องหมอ ห้องพยาบาล ห้องยา ส่วนหนึ่งมีห้องพัสดุภัณฑ์ ส่วนหนึ่งมีห้องพักโยมวัดผู้ทำกิจของพระ มีวัจกุฎีทั้งเฉพาะและส่วนรวม รอบบริเวณมีต้นไม้ปลูกเป็นแถว มีทางเดิน มีสระน้ำสำหรับพระสงฆ์ มีสระน้ำฉั่น

^{๗๓} วคิน อินทสระ, “สุตตตะผู้สร้างอารามเซตวัน”, ในพระอานนตพุทธอนุชา, พิมพ์ครั้งที่ ๙, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๙๖ - ๙

๓. วัดนิโครธาราม อยู่ที่กรุงกบิลพัสดุ์ แคว้นสักกะ พระเจ้าสุทโธทนะ พระพุทธบิดาทรงถวายสวนของเจ้านิโครธให้เป็นสังฆาราม คือ ที่อยู่ของพระสงฆ์ ในคราวที่พระพุทธเจ้าเสด็จไปกรุงกบิลพัสดุ์พร้อมด้วยพระสงฆ์อีก ๒๐,๐๐๐ องค์ พระเจ้าสุทโธทนะทรงโปรดให้สร้างที่ถวายเป็นเอกเทศเพื่อสะดวกในการต่าง ๆ โดยเลือกสถานที่ที่เหมาะสมแก่พระสงฆ์ ไม่ห่างบ้านนักเพื่อไปมาได้สะดวก ไม่ไกลบ้านนัก เพื่อมิให้เสียงรบกวนความสงบ สร้างเสนาสนะที่ประทับของพระพุทธองค์ที่พักของพระสงฆ์ที่เป็นพระเถระ มีชัฏมิละและนวกะตามควร

นอกจากนี้ ยังมีวัดที่เศรษฐีเมืองกรุงโกสัมพี ๓ ท่าน ได้สร้างถวายพระพุทธเจ้า ๓ วัดพร้อมกัน คือ ท่านโฆสกเศรษฐีสร้างวัดโฆสิตาราม ท่านกุกกุฏเศรษฐีสร้างวัดกุกกุฏาราม ท่านปาวาริกเศรษฐีสร้างวัดปาวาริการาม ปรากฏในคัมภีร์ต่าง ๆ ว่า พระพุทธองค์เสด็จมาประทับสอนประชาชนอยู่มิได้ขาด ทำให้ประชาชนชาวกรุงโกสัมพี ตั้งแต่พระเจ้าอุเทน พระราชาธิบดี ตลอดถึงชนทุกชั้นวรรณะพากันรับเอาพระรัตนตรัยเป็นสรณะประจำชีวิต

นอกจากวัดที่กล่าวถึงแล้วนี้ พระพุทธองค์ก็ทรงจำพรรษาตามภูเขา ป่า ใต้ต้นไม้หมู่บ้านต่าง ๆ จนถึงปัจจุบัน พระภิกษุสงฆ์จะต้องอยู่สังกัดวัดใดวัดหนึ่งตามแจ้งความของกระทรวงธรรมการ ลงวันที่ ๒๙ สิงหาคม รัตนโกสินทร์ศก ๑๓๐ (พ.ศ.๒๔๕๔) ซึ่งกำหนดว่า “ภิกษุสามเณรทั้งปวงต้องมีสังกัดว่าอยู่วัดไหน ถ้าไม่มีสังกัดจัดว่าเป็นพระจรจัด”

จากข้อความที่ยกมา แสดงให้เห็นว่า สภาพแวดล้อมของสถานที่ที่เรียกว่า อาราม หรือวัด ในสมัยพุทธกาลนั้น เป็นที่อยู่อาศัยที่พร้อมไปด้วยสัปปายะธรรม ๔ ประการ ร่มรื่น สงบ เยียบสบาย เป็นสัดส่วน เหมาะแก่การเป็นแหล่งเรียนรู้และปฏิบัติธรรมเพื่อบรรลุคุณเบื้องสูง ทำให้สามารถผ่อนคลายไปเพื่อละอกุศลที่เกิดขึ้นแล้ว พยายามมิให้อกุศลที่ยังไม่เกิดได้เกิดขึ้น เพื่อทำกุศลที่ยังไม่เกิดให้เกิดขึ้น และเพื่อรักษากุศลที่เกิดขึ้นแล้วให้คงอยู่และเจริญยิ่งขึ้นไป

๒.๕.๑.๓ กิจกรรมของวัดในสมัยพุทธกาล

กิจกรรมของวัดในสมัยพุทธกาลมี ๒ ประเภท คือ^{๗๔}

๑. กิจกรรมภายในสังฆมสังฆ์ เป็นการกระทำกิจกรรมร่วมกันของพระสงฆ์ภายในวัดตามบทบัญญัติตามพระธรรมวินัย มีการลงพระอุโบสถเพื่อฟังพระปาติโมกข์ พระสงฆ์ต้องยึดมั่นในพระวินัยโดยพร้อมเพรียงกันประชุม พร้อมเพรียงกันเลิกประชุม และพร้อมเพรียงกันทำกิจกรรมของสงฆ์ กิจกรรมทั้งหมดเป็นเรื่องของพระวินัยที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้เมื่อภิกษุเข้ามาอุปสมบทช่วยให้สังฆมสังฆ์ภายในวัดเป็นแหล่งพัฒนาบุคคลผู้เป็นสมาชิกให้มีความเจริญก้าวหน้า และเป็นแบบอย่างที่ดีต่อสังฆม กิจกรรมภายในสังฆมสังฆ์ที่เกิดขึ้นในสมัยพุทธกาล เช่น การประชุมกันอย่างพร้อมเพรียง

^{๗๔} ที.ม. (ไทย) 10/142/89.

ของพระอรหันตสาวก จำนวน ๑,๒๕๐ รูป ที่เรียกว่า จาตุรงคสันนิบาต ในวันเพ็ญเดือน ๓ พระองค์ทรงประทานโอวาทปาติโมกข์แก่พระสงฆ์ เพื่อมอบเป็นนโยบายในการประกาศพระศาสนา การสวดพระปาติโมกข์ทุกกึ่งเดือน เป็นการเริ่มต้นอุโบสถในพระพุทธศาสนา การสมมุติพระสงฆ์ผู้แจกเสนาสนะและภัต การบัญญัติสิกขาบท ซึ่งบัญญัติโดยพระพุทธเจ้า โดยที่พระองค์ไม่ได้ทรงบัญญัติขึ้นมาก่อน แต่บัญญัติเมื่อเกิดเหตุการณ์ไม่ดีไม่งามขึ้น พระองค์จึงให้ประชุมสงฆ์เพื่อให้ภิกษุผู้ทำไม่ได้นั้นยอมรับในสิ่งที่ตนกระทำ และทรงติเตียนการกระทำนั้นพร้อมทั้งกำหนดโทษโดยการบัญญัติเป็นสิกขาบทเพื่อมิให้บุคคลอื่นล่วงละเมิดอีก หากล่วงละเมิดจะมีโทษตามที่กำหนดไว้ในสิกขาบทนั้น วัดเป็นสถานที่ที่พระพุทธเจ้าทรงใช้ในการแสดงพระธรรมเทศนา เพื่อปลูกฝังหลักไตรสิกขาแก่ภิกษุทั้งหลาย ดังปรากฏหลักฐานจากพระไตรปิฎกว่า คราวที่พระผู้มีพระภาคประทับ ณ อัมพปาลีวัน เขตเมืองเวสาลีนั้น ทรงกระทำธรรมิกถานี้แหละเป็นอันมากแก่พวกภิกษุว่า อย่างนี้คือ อย่างนี้ปัญญาสมาธิอันมีศีลอบรมแล้วย่อมมีผลใหญ่ จิตอันปัญญาอบรมแล้ว ย่อมหลุดพ้นอาสวะโดยชอบ คือ กามาสวะ ภาวาสวะ อวิชชาสวะ”

เมื่อพระสงฆ์ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบแล้ว จึงรับกุลบุตรผู้มีความศรัทธาเข้ามาบวชในพระพุทธศาสนา ซึ่งถือว่าเป็นกิจกรรมของวัดที่พระสงฆ์ต้องทำร่วมกันตามพระวินัยการทำกิจกรรมของพระภิกษุสงฆ์ภายในวัด เป็นการปฏิบัติตามหลักการของพระพุทธศาสนาให้ดำเนินไปได้ด้วยดี ทำให้วัดเป็นแหล่งการเรียนรู้ที่พัฒนาบุคคลให้มีความเจริญก้าวหน้าจนสามารถเป็นคนที่ดีของสังคมได้ สังคมสงฆ์เป็นชุมชนที่พระพุทธเจ้าทรงตั้งขึ้นเองตามหลักการและความมุ่งหมายที่ทรงกำหนดไว้ โดยเฉพาะ เพื่อให้มีสภาพเกื้อกูลที่สุดแก่การปฏิบัติที่มุ่งตรงต่อจุดหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนา คือ พระนิพพาน และเผยแผ่ความดีงามที่เกิดจากการปฏิบัตินั้นให้กว้างขวางออกไปเพื่อประโยชน์สุขของชาวโลกกิจกรรมและเหตุการณ์ส่วนใหญ่ที่เกิดขึ้นในพระไตรปิฎกนั้น เป็นเรื่องภายในของพระสงฆ์ผู้อยู่ในวัดกระทำร่วมกันตามพระวินัยที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้ เช่น ต้องรักษาสิกขาบท ๒๒๗ ข้อ ต้องปลงอาบัติ พิจารณาปัจจัย ๔ ดูแลทำความสะอาดเสนาสนะ และพร้อมกันนั้นภิกษุต้องอยู่ร่วมกันภายในวัดหรืออาราม ดำเนินกิจกรรมของวัด โดยพระสงฆ์ทุกรูปต้องร่วมกันรับผิดชอบตามพระวินัย เช่น การลงอุโบสถ การปวารณา การกรรณกฐิน และการระงับอธิกรณ์กิจกรรมในวัดส่วนใหญ่เป็นไปเพื่อความเจริญมั่นคงของพระพุทธศาสนา พระสงฆ์เป็นผู้สละแล้วซึ่งการอยู่ครองเรือน เป็นผู้ประพฤติพรหมจรรย์เพื่อที่สุดแห่งทุกข์โดยชอบ และวัดเป็นสถานที่พำนักของพระสงฆ์ซึ่งแตกต่างไปจากบ้านเรือน พระสงฆ์ผู้อยู่ในวัดต้องปฏิบัติตามพระธรรมวินัยที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้ การเป็นอยู่ของพระสงฆ์นั้นฝากปากท้องไว้กับชาวบ้าน พระสงฆ์ต้องเป็นผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบตามพระธรรมวินัยเพื่อสร้างศรัทธาให้เกิดแก่ประชาชนทั่วไป

๒. กิจกรรมของวัดที่สัมพันธ์กับชาวบ้าน เพราะวัดเกิดขึ้นจากความเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนาของชาวบ้าน พระสงฆ์มีชีวิตอยู่เนื่องด้วยชาวบ้าน กิจกรรมหลักที่พระสงฆ์ควรกระทำ

ตอบแทน คือ สอนให้เว้นจากความชั่ว ตั้งอยู่ในความดี อนุเคราะห์ด้วยน้ำใจอันงามสอนสิ่งที่ยังไม่เคยได้สดับเล่าเรียน ชี้แจงให้เข้าใจชัดเจนในสิ่งที่ได้สดับเล่าเรียนแล้ว แนะนำวิธีการครองชีวิตให้ได้รับผลดีและมีความสุข พระพุทธเจ้าทรงแสดงความสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์กับประชาชนที่ควรมีต่อกันไว้ใน สิงคาลโฆวาทสูตร^{๗๕} ดังความว่า “คฤหบดี สมณพราหมณ์ ผู้เป็นทิศเบื้องบน อันกุลบุตรพึงบำรุงโดยฐานะ ๕ คือ

๑. ด้วยกายกรรมประกอบด้วยเมตตา
๒. ด้วยวจีกรรมประกอบด้วยเมตตา
๓. ด้วยมโนกรรมประกอบด้วยเมตตา
๔. ด้วยความเป็นผู้ไม่ปิดประตู (เต็มใจต้อนรับ)
๕. ด้วยการจัดหาอาหารมีสทานถวายสมณพราหมณ์ ผู้เป็นทิศเบื้องบน เมื่อได้รับการบำรุง

จากกุลบุตรโดยฐานะ ๕ อย่างแล้ว ย่อมอนุเคราะห์กุลบุตรโดยฐานะ ๖ อย่าง คือ

๑. สอนให้ละเว้นจากความชั่ว
๒. แนะนำให้ตั้งอยู่ในความดี
๓. อนุเคราะห์ด้วยน้ำใจอันงาม
๔. สอนสิ่งที่ยังไม่เคยได้สดับเล่าเรียน
๕. ชี้แจงให้เข้าใจชัดในสิ่งที่สดับเล่าเรียนแล้ว
๖. บอกทางสวรรค์ให้

จะเห็นได้ว่า พระสงฆ์มีหน้าที่ช่วยผู้อื่นให้พ้นจากความทุกข์ด้วยความเมตตากรุณา ดังนั้นวัดจึงต้องมีกิจกรรมที่ทำให้ชาวบ้านและชุมชนคลายจากความทุกข์ และพบทางสว่างแห่งชีวิตรักษาความสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์กับประชาชนให้อยู่ในสภาพที่ถูกต้องและมั่นคง ดำรงสถาบันคณะสงฆ์ให้อยู่ในฐานะมีเกียรติ เป็นที่เคารพ อนุเคราะห์ประชาชนด้วยคุณธรรม หวังประโยชน์สุขของประชาชนอย่างแท้จริง

กิจกรรมการเผยแผ่ของวัดในสมัยพุทธกาลนั้น พระพุทธเจ้าทรงมีจุดมุ่งหมายในการแสดงธรรมสั่งสอนพุทธบริษัท ๓ ประการ คือ

๑. เพื่อให้ผู้ฟังรู้แจ้งเห็นจริงในสิ่งที่ควรรู้ควรเห็น (อภิปัญญา) สิ่งใดที่พระองค์ทรงรู้แล้วเห็นแล้ว ถ้าทรงเห็นว่าไม่จำเป็นสำหรับผู้ฟัง ก็ไม่ทรงสอน ทรงสอนแต่ความรู้ที่จำเป็นเท่าที่บุคคลพอจะรับได้ เพื่อประโยชน์แก่ผู้รับ ดังพระพุทธวจาณะที่พระองค์ตรัส ณ สีสพาวัน (ป่าประดู่ลาย) ทรงถือใบประดู่ลายเพียงเล็กน้อยในพระหัตถ์ แล้วตรัสถามภิกษุทั้งหลายว่า ใบไม้ในพระหัตถ์กับใบไม้ใน

^{๗๕} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๗๒/๒๑๖.

ปาย่างไหนมากกว่ากัน ฤกษ์ทั้งหลายกราบทูลว่า ใบไม้ในป่ามีมากกว่า หมายความว่า เรื่องที่พระองค์ทรงรู้นั้นมีมากเหมือนใบไม้ในป่า ส่วนที่ทรงแสดงแก่ภิกษุเหล่านั้นเป็นไปเพื่อประโยชน์ เพื่อความเบื่อหน่ายคลายกำหนด เรื่องที่ทรงแสดงนั้นคือ เรื่องทุกข์ เหตุแห่งทุกข์ ความดับทุกข์ และทางปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์^{๗๖} เป็นไปเพื่อการตรัสรู้และนิพพาน

๒. ทรงแสดงธรรมมีเหตุผลที่ผู้ฟังตรองแล้วเห็นจริงได้ (สนิทาน) คือ มีเหตุผลที่ผู้ฟังพอตรองตามให้เห็นได้ด้วยตนเอง ไม่ม่งมาย เลื่อนลอย พระธรรมเทศนาของพระพุทธเจ้าส่วนใหญ่ทรงสอนให้ใช้ปัญญาพิจารณาด้วยตนเอง ไม่ยากและไม่ง่ายจนเกินไป เมื่อตรึกตรองขบคิดแล้วก็จะเห็นได้รู้ได้ เพื่อให้ผู้ฟังธรรมได้รับผลแห่งการปฏิบัติตามสมควร

๓. ทรงแสดงธรรมมีปาฏิหาริย์ (สปปาฏิหาริย์) คือ ผู้ปฏิบัติตามยอมได้รับประโยชน์ควรแก่การปฏิบัติ ไม่ใช่ปาฏิหาริย์อย่างอื่น ใครปฏิบัติชอบมาก ย่อมได้รับผลแห่งการปฏิบัติมากตามสมควรแก่การปฏิบัติของตน^{๗๗}

จากการศึกษาพระพุทธจริยา พบว่า พระพุทธเจ้าทรงมีหลักหรือแนวทางการเทศนาสั่งสอน ๔ ประการ ดังนี้ คือ สอนให้เข้าใจแจ่มแจ้งเหมือนเห็นกับตาตนเอง จูงใจให้น้อมนำไปปฏิบัติ

๒.๕.๒ วัด : แหล่งการเรียนรู้ในปัจจุบัน

วัดเป็นสถาบันที่ทำหน้าที่ในการสืบทอดพระพุทธศาสนา ปลูกฝังศีลธรรม คุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมอันดีงามแก่พุทธศาสนิกชนจากชนรุ่นหนึ่งสู่ชนอีกรุ่นหนึ่ง พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ.๒๕๓๕ ได้กำหนดภารกิจของคณะสงฆ์ไว้ ๖ ด้าน ได้แก่ การปกครองการเผยแผ่ การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การสาธารณสงเคราะห์ และการสาธารณูปการ^{๗๘}ซึ่งแต่ละด้านต่างสนับสนุนภารกิจซึ่งกันและกัน แต่ภารกิจหลักของวัด คือ การให้การศึกษแก่คณะสงฆ์เพื่อให้ความรู้พร้อมที่จะให้การศึกษแก่ประชาชนทั่วไป ที่เรียกว่า การเผยแผ่ศาสนธรรมนั่นเอง และการให้ความรู้แก่ประชาชนมีหลากหลายรูปแบบ เช่น การศึกษาสงเคราะห์ที่มีทั้งการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการให้การศึกษิตตามความต้องการของผู้เรียนสุจริตา อ่อนค้อม กล่าวถึงการจัดการศึกษาตามภารกิจ ๖ ด้าน ในรูปแบบของการศึกษาในระบบ นอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัยของวัดว่า เป็นการจัดการศึกษาตามแนวทางของพระพุทธศาสนาซึ่งเป็นหลักการพัฒนามนุษย์โดยตรง ทำให้เกิดการพัฒนาทั้งทางร่างกายและปัญญาไปพร้อมๆ กัน โดยเริ่มต้นพัฒนาบุคคล

^{๗๖} ส.ม. (ไทย) ๑๙/๑๑๐๑/๖๑๓.

^{๗๗} วคิน อินทสระ, พุทธวิธีในการสอน, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมดา, ๒๕๔๕), หน้า ๒๔ - ๓๗.

^{๗๘} พระวิสุทธิภิกษุธาดา (ประสิทธิ์ พรหมรังสี), พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ และกฎหมายเถระ, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๗๙.

ก่อน เมื่อบุคคลมีความรู้ความสามารถในตนเองแล้วก็จะนำไปสู่การพัฒนาบุคคลอื่นต่อไป หรือมนุษย์ที่ได้รับการพัฒนาแล้วจะเป็นกลไกและกำลังสำคัญในการพัฒนาสังคม และประเทศชาติให้เจริญก้าวหน้า^{๗๙}

พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ.๒๕๓๕ กล่าวถึงการจัดการศึกษาที่เรียกว่า การศาสนศึกษา ว่า มีภารกิจที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาหรือการเรียนรู้ของคณะสงฆ์ว่า มีเป้าหมาย ๓ ระดับ คือ จัดเพื่อตัวบุคคล จัดเพื่อพระศาสนา และจัดเพื่อสังคม

การจัดการเรียนรู้เพื่อตัวบุคคล คือ พระภิกษุสามเณรทุกรูปที่เข้ามาบวชเรียนต้องศึกษาพระวินัย ระเบียบปฏิบัติทางศาสนา รวมถึงธรรมเนียมต่างๆ เพื่อปฏิบัติได้อย่างถูกต้อง เรียนรู้เพื่อให้เอาตัวให้รอด ให้หลุดพ้นจากความทุกข์ เช่น การศึกษาและปฏิบัติกรรมฐาน การจัดการเรียนรู้ชนิดนี้เป็นการจัดแบบได้ประโยชน์เฉพาะตัว ใครทำใครได้ เรียนตามอัธยาศัย โดยเรียนรู้จากตำราหรือจากครูอาจารย์ก็ได้

การจัดการเรียนรู้เพื่อพระศาสนา คือ การจัดหลักสูตรเนื้อหาสาระเกี่ยวข้องกับแก่นของพระศาสนา ได้แก่ การเรียนนิกกรรมและบาลี ศึกษาพระไตรปิฎกและหลักธรรมต่าง ๆ เป็นการเรียนรู้เพื่อรักษาพระพุทธศาสนา การจัดการเรียนรู้เพื่อสังคม เป็นการจัดศึกษาเพื่อช่วยเหลือสังคม ช่วยให้ผู้ไม่รู้แต่ขาดทุนทรัพย์ได้มีโอกาสเรียนรู้ อาศัยการบวชจึงได้เรียน การเรียนแบบนี้เรียกว่า พระปริยัติธรรมแผนกสามัญ คือ การเรียนรู่วิชาทางโลกควบคู่ไปกับการเรียนทางธรรม^{๘๐}

ในส่วนของการจัดการเรียนรู้เพื่อคุณุศล วัดได้จัดกิจกรรมการเรียนรู้ด้านศาสนธรรมและศาสนปฏิบัติให้แก่เยาวชนและประชาชนทั่วไป ด้วยการตั้งเยาวชนให้เข้ามาเรียนรู้ในวัด โดยมีพระภิกษุสงฆ์เป็นผู้สอนและควบคุมดูแล โดยบางวัดได้เปิดวัดเป็นโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ โรงเรียนการกุศลของวัด หรือการจัดกิจกรรมอบรมพัฒนาจิตใจ การปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานสำหรับประชาชนเป็นครั้งคราวหรือสม่ำเสมอแล้วแต่ความพร้อมของแต่ละวัด ดังนั้น จะเห็นได้ว่า วัดและ

คณะสงฆ์ได้ดำเนินการจัดวัดให้เป็นแหล่งการเรียนรู้ทางศาสนธรรมมานานแล้ว พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ.๒๕๔๕ มีเนื้อหาครอบคลุมและเกี่ยวข้องกับบทบาทของวัดในหลายด้าน ดังนี้คือ

^{๗๙} สุจิตรา อ่อนค้อม, “รูปแบบการจัดการศึกษาและการเผยแผ่ศาสนธรรมของวัดในพระพุทธศาสนา : กรณีศึกษาวัดสามชุก”, สำนักคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สำนักงานรัฐมนตรี, ๒๕๖๖. (อัดสำเนา).

^{๘๐} พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), บทบาทของสถาบันพระพุทธศาสนากับการจัดการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท พิมพ์ดี จำกัด, ๒๕๖๖), หน้า ๓.

๑. มาตรา ๔ กล่าวถึงการศึกษาคือ “กระบวนการเรียนรู้เพื่อความเจริญงอกงามของบุคคลและสังคมโดยการถ่ายทอดความรู้ การฝึก การอบรม การสืบสานทางวัฒนธรรม การสร้างองค์ความรู้ขึ้นเกิดจากการจัดสภาพแวดล้อม สังคม การเรียนรู้ และปัจจัยเกื้อหนุนให้บุคคลเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต” และวัดเองเป็นแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต เป็นสถาบันสืบสานวัฒนธรรมท้องถิ่น

๒. มาตรา ๖ จุดมุ่งหมายของการจัดการศึกษา ต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้และคุณธรรม จริยธรรม และวัฒนธรรม

๓. มาตรา ๑๒ สถาบันศาสนา มีสิทธิในการจัดการศึกษา

๔. มาตรา ๒๒ การจัดการศึกษาต้องยึดหลักว่า ผู้เรียนทุกคนมีความสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ และถือว่าผู้เรียนสำคัญที่สุด กระบวนการจัดการศึกษาต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตามศักยภาพ

๕. มาตรา ๒๔ การจัดกระบวนการเรียนรู้ ให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องจัดเนื้อหาสาระและกิจกรรมให้สอดคล้องกับความสนใจและความถนัดของผู้เรียน ฝึกทักษะ กระบวนการคิด และประยุกต์ความรู้มาใช้เพื่อแก้ไขปัญหา จัดกิจกรรมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ โดยอำนวยความสะดวกให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ด้วยการจัดสภาพแวดล้อม บรรยากาศ สื่อการเรียน ทั้งนี้ผู้สอนและผู้เรียนอาจเรียนรู้ไปพร้อมกันจากสื่อการเรียนการสอน และแหล่งวิทยาการประเภทต่าง ๆ จัดการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นตลอดเวลาทุกสถานที่ โดยประสานความร่วมมือกับบุคคลทุกฝ่ายเพื่อร่วมกันพัฒนาผู้เรียนตามศักยภาพ

จากเนื้อหาดังกล่าวข้างต้น สรุปได้ว่า คณะสงฆ์ได้ดำเนินการจัดการเรียนรู้ในรูปแบบต่าง ๆ มาก่อนแล้ว แต่พระราชบัญญัตินี้เมื่อออกมาแล้วก็เอื้อประโยชน์แก่การจัดการศึกษาในวัดให้มีความเข้มแข็งและมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น๙๗ การจัดวัดให้เป็นแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตถือเป็นการจัดการเรียนรู้ที่เน้นการอบรมสั่งสอน และให้ความรู้ควบคู่ไปกับการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมแก่เยาวชนและพุทธศาสนิกชนเป็นหลัก เพื่อสร้างรากฐานที่มั่นคงในการดำเนินชีวิตที่ถูกต้องและดีงาม

๒.๖ พุทธธรรมที่สนับสนุนต่อวัดและชุมชนให้เป็นแหล่งการเรียนรู้

การนำหลักพุทธธรรมเข้ามาใช้กับหลักของงานวัดและชุมชนให้เป็นแหล่งการเรียนรู้ก็เพื่อให้ผสมกลมกลืนกันอย่างเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน หลักธรรมก็เพื่อจะมุ่งเป้าหมายไปที่ความเป็นคนมีจิตใจดี มีสำนึกและความรับผิดชอบแก่การงานและหน้าที่และคุณธรรม จึงเป็นพื้นฐานในการพัฒนาทางวัตถุให้มั่นคง ส่วนหลักของการพัฒนาชุมชนก็มุ่งเป้าหมายไปที่ การพึ่งตนเอง การทำหน้าที่ การให้ชุมชนมีส่วนร่วมของกิจกรรมชุมชน การเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม แลมีความต่อเนื่องไปของงานเกิดประโยชน์อย่างแท้จริงและยั่งยืนต่อชุมชน ย่อมบรรลุเป้าหมายได้อย่างรวดเร็วและมั่นคง

๒.๖.๑ หลัก อธิธิบาท ๔

- (๑) ฉันทะ ความพอใจ
- (๒) วิริยะ ความเพียร
- (๓) จิตตะ ความคิด
- (๔) วิมังสา ความไตร่ตรอง^{๔๑}

หลักอธิธิบาท ๔ ประการ แปลว่า บาทฐานแห่งความสำเร็จ หมายถึง สิ่งซึ่งมีคุณธรรม เครื่องให้ลุถึงความสำเร็จที่ตนประสงค์ ผู้หวังความสำเร็จในสิ่งใด ต้องทำตนให้สมบูรณ์ ด้วยสิ่งที่เรียกว่าอธิธิบาท ซึ่งอธิบายดังนี้

ฉันทะ คือ ความต้องการที่จะทำ ใฝ่ใจรักจะทำสิ่งสิ่งนั้นอยู่เสมอและปรารถนาจะทำให้ได้ผลดียิ่งๆขึ้นไป

วิริยะ คือ ขยันหมั่นประกอบสิ่งนั้นด้วยความพยายามเข้มแข็ง อดทน เอาธุระไม่ท้อถอย

จิตตะ คือ ตั้งจิตรับรู้ในสิ่งที่ทำและทำด้วยความคิดเอาจิตฝึกใฝ่ ไม่ปล่อยให้ฟุ้งซ่านเลื่อนลอยไป

วิมังสา คือ หมั่นใช้ปัญญา พิจารณาใคร่ครวญตรวจตราหาเหตุผลและตรวจสอบข้อยิ่งหย่อนในสิ่งที่ทำนั้น มีการวางแผน วัตถุประสงค์แก้ไขปรับปรุง เป็นต้น

ธรรม ๔ อย่างนี้ ย่อมเนื่องกัน แต่ละอย่างก็มีหน้าที่เฉพาะตน เป็นธรรมแห่งความสำเร็จ เป็นธรรมที่สนับสนุนให้การทำงานทุกอย่างสำเร็จ เพราะฉันทะ จะทำให้เราเกิดความต้องการที่จะทำงานอยู่เสมอและปรารถนาที่จะให้ผลดียิ่งๆขึ้นไป วิริยะ จะทำให้คนเราลงมือทำและทำด้วยความพยายามอย่างต่อเนื่อง จิตตะ จะทำให้คนเราซึ่งกำลังลงมือทำงานอยู่มีจิตมุ่งมั่นไม่เลื่อนลอยไม่ฟุ้งซ่าน วิมังสา จะทำให้คนเรารอบคอบรู้จักใคร่ครวญหาเหตุผลและวิธีต่างๆ ในการทำงาน

การประยุกต์ใช้ธรรม ๔ อย่างนี้ ในการวัดและชุมชนให้เป็นแหล่งการเรียนรู้โดยการส่งเสริมให้ชาวบ้านทำการเกษตรผสมผสาน เกษตรกรรมธรรมชาติ เพื่อแก้ปัญหาความอดอยากในครอบครัว ทำให้เขาพึ่งพาตนเองได้ สรุปได้ดังนี้

๑. นำมาเป็นฐานในการทำงาน
๒. นำมาเป็นหลักยึดในการทำงาน

เช่น การขุดบ่อเลี้ยงปลา การปรับที่นาที่ไม่มีน้ำขัง ให้เป็นพื้นที่ต่ำลง ทำคันทนาให้กว้างขึ้น เพราะจะได้ปลูกไม้ผล ไม้ยืนต้นเอาไว้กิน ท่านได้ส่งเสริมให้ชาวบ้านทำเกษตรกรรมผสมผสาน เกษตรกรรมธรรมชาติ โดยใช้หลักอธิธิบาท ๔ มาเป็นฐานในการทำการเกษตร คือ ทุกคนจะต้องมี

^{๔๑} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๐๖/๒๗๗.

จิตสำนึก มีความรักในการทำการเกษตรกรรมผสมผสาน เกษตรกรรมธรรมชาติ เพื่อให้สำเร็จ มีความซื่อสัตย์สุจริตและไม่ฝักใฝ่อบายมุข เป็นผู้มีความขยัน มานะ มีความคิดในการพึ่งตนเอง และเป็นผู้บำเพ็ญประโยชน์เพื่อส่วนรวมอย่างสม่ำเสมอ

จากหลักอิทธิบาท ๔ ประการข้างต้น มาเป็นหลักเพื่อส่งเสริมวัดและชุมชนให้เป็นแหล่งการเรียนรู้ให้ชาวบ้านทำการเกษตรผสมผสาน เกษตรกรรมธรรมชาติ โดยเฉพาะการทำให้เขาสามารถพึ่งตนเองได้ เพราะเป็นธรรมที่สอดคล้องกับการทำงาน ผลจากการที่ชาวบ้านดำเนินตามหลักธรรมทำให้ท่านเป็นที่พึ่งของชาวบ้าน เพราะชาวบ้านเมื่อนำหลักธรรมมาปฏิบัติแล้วสามารถที่จะอุ้มชูตัวเองได้ มีความเป็นอยู่อย่างไม่เดือดร้อน มีกินพอใจ มีความสุขจากการทำงาน มีอาหารกินพอเพียง ทำให้ครอบครัวมีความสุขเป็นปกติสุขที่พ้นจากหนี้สิน

๒.๖.๒ หลักสังคหัตถ์ ๔

หลักสังคหัตถ์ ๔ นี้ คือธรรมที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวใจบุคคล และประสานหมู่ชนไว้ในสามัคคี หลักการสงเคราะห์ คือ

๑. ทาน คือ การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ การเสียสละ การแบ่งปัน ช่วยเหลือกันด้วยสิ่งของตลอดถึงให้ความรู้และแนะนำสั่งสอน

๒. ปิยวาจา คือ คำกล่าวสุภาพไพเราะอ่อนหวานสมานสามัคคี ให้เกิดไมตรีและความรักใคร่นับถือ ตลอดถึงคำแสดงประโยชน์ประกอบด้วยเหตุผลเป็นหลักฐานจูงใจให้นิยมยอมตาม

๓. อัตถจริยา คือ การชวนช่วยช่วยเหลือกิจการ บำเพ็ญสาธารณประโยชน์ตลอดถึงช่วยแก้ไขปรับปรุงส่งเสริมในทางจริยธรรม

๔. สมานัตตตา คือ การทำตนเสมอต้นเสมอปลาย ปฏิบัติเสมอกันในชนทั้งหลายและเสมอในสุขทุกข์โดยรวมรับรู้ร่วมแก้ไข ตลอดถึงวางตัวเหมาะสมกับฐานะ ภาวะ บุคคล เหตุการณ์และสิ่งแวดล้อมถูกต้องตามธรรมและกรณี

การประยุกต์ใช้ในงานวัดและชุมชนให้เป็นแหล่งการเรียนรู้เป็นหลักในการทำงานพัฒนาชุมชนพอสรุปได้ดังนี้

๑. นำมาเป็นฐานในการทำงาน

๒. นำมาเป็นหลักยึดในการทำงาน

เช่น การส่งเสริมไร่นาสวนผสม ระบบการทำการเกษตรแบบพึ่งตนเองหรือที่เรียกว่าไร่นาสวนผสม หรือเกษตรผสมผสาน เป็นสิ่งที่ท่านเห็นว่าเป็นแนวทางที่จะนำมาใช้แก้ปัญหาความยากจนและปัญหาหนี้สินของเกษตรกรได้หากเกษตรกรเพาะปลูกพืชผัก ทำไร่นาสวนเลี้ยงสัตว์นานาชนิดไว้กินไว้ใช้โดยการพึ่งพิงตนเอง ไม่ใช่ปุ๋ยเคมี ยาฆ่าแมลง เทคโนโลยีสมัยใหม่แต่ดูแลผลผลิตให้เป็นไปตามธรรมชาติ ซึ่งเน้นการไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกัน ความสมดุลทางธรรมชาติและสมดุลใน

ชีวิตประจำวันกลับคืนมา ท่านส่งเสริมให้ชาวบ้านทดลองทำโดยทางท่านสนับสนุนด้านเงินทุน การทำไร่นาสวนผสมนี้มีความเกี่ยวข้องกับนำธรรมะไปใช้ในชีวิตประจำวันอย่างมาก อย่างน้อยผู้ทำการเกษตรผสมผสานนี้จะต้องมีธรรมะ คือ มีสังคหวัตถุ ๔ คือ ทาน ปิยวาจา อตถจริยา สมานัตตาคือต้องมีความเอื้อเฟื้อต่อกัน มีความสมานสามัคคี ขวนขวายในกิจการงานของตน ผลจากการนำหลักธรรมข้างต้นมาใช้ในการวัดและชุมชนให้เป็นแหล่งการเรียนรู้จึงก่อให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนสรุปได้ดังนี้

๑. สร้างความผาสุกแก่ชาวบ้านส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชนให้คล่องตัว
๒. สร้างความเอื้อเฟื้อไมตรีจิต กระชับมนุษยสัมพันธ์
๓. อนุรักษ์วัฒนธรรม เพิ่มเกียรติคุณแก่ตนเอง
๔. เป็นตัวอย่างที่ดี นำเคารพและสรรเสริญ

๒.๖.๓ หลักทฤษฎีธรรมิกัตถนิกรธรรม ๔

หลักทฤษฎีธรรมิกัตถนิกรธรรม ๔ ประการ คือ ธรรมที่เป็นไปเพื่อประโยชน์ปัจจุบัน คุณธรรมที่เป็นเครื่องให้บรรลุถึงความสำเร็จตามที่ตนประสงค์ เพราะเป็นหลักธรรมอันอำนวยประโยชน์สุขขั้นต้น ที่เรียกว่า ทฤษฎีธรรมิกัตถสังวัตตนิกรธรรม ซึ่งมีอธิบายดังนี้^{๒๒}

อุฏฐานสัมปทา ได้แก่ ความขยันหมั่นเพียรในการปฏิบัติหน้าที่การงานประกอบมีความสุจริตชำนาญรู้จักใช้ปัญญาสอดส่องตรวจตราหาอุบายวิธีสามารถจัดดำเนินการให้ได้ผลดีถึงพร้อมด้วยความขยันหมั่นเพียรในการประกอบภารกิจการ อาชีพ เครื่องเลี้ยงชีวิตที่สุจริต ดิغام ยึดหลักธรรมคือความเพียร(วิริยะ) ในการประกอบอาชีพเลี้ยงชีวิตดังที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า อุฏฐาตา วินทเต ธนัแปลว่า บุคคล...ขยันหมั่นเพียร ย่อมหาทรัพย์ได้

อารักขสัมปทา ได้แก่การรักษาคุ้มครองทรัพย์สมบัติที่หามาได้และการงานที่ตนได้กระทำไว้ด้วยความขยันหมั่นเพียร เพื่อไม่ให้เป็นอันตราย

กัลยาณมิตตตา ได้แก่ การคบมิตร การเสวนากับบัณฑิตหรือบุคคลที่มีศีล มีคุณธรรมจริยธรรม

สมชีวิตา ได้แก่ การใช้ชีวิตอย่างเหมาะสม คือ รู้จักกำหนดรายรับ-รายจ่ายให้เหมาะสมกับฐานะตนเอง รู้จักควบคุมตนเองไม่ให้ดิ้นรนใช้จ่ายอย่างฟุ่มเฟือย รู้จักประหยัดอดออม ให้รายรับเหนือรายจ่าย

^{๒๒} อัง.อุฎฐก. (ไทย) ๒๓/๕๔/๓๔๐.

ธรรม ๔ อย่างนี้ เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า หัวใจเศรษฐี หากบุคคลใดนำมาปฏิบัติตามอย่างสม่ำเสมอ ก็จะทำให้ชีวิตของบุคคลนั้นราบรื่นและประสบกับความสุข ความเจริญรุ่งเรืองในชีวิตการทำงานได้อย่างดี

ดังสรุปว่า ได้นำหลักธรรมทั้ง ๔ มาปฏิบัติให้เป็นแหล่งการเรียนรู้อย่างเคร่งครัด จนทำให้การเกษตรประณีตสำเร็จ ฐานะมั่นคง ธรรม ๔ อย่างนี้ พระมหาสุภาพ พุทธรวิโรจน์ได้นำมาใช้เป็นหลักในการทำงานพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน เพราะเป็นหลักธรรมที่สามารถส่งเสริมให้ชาวบ้านพึ่งพาตนเองเป็นอยู่อย่างพอเพียง สรุปได้ดังนี้

๑. นำมาเป็นฐานในการทำงาน
๒. นำมาเป็นหลักยึดในการทำงาน
๓. นำมาเป็นหลักในการส่งเสริมอาชีพให้แก่ชุมชน เช่น ในเรื่องของการออม คือการรักษา ไม่ว่าจะเป็นการออมเงิน ออมดิน ออมทรัพย์ ซึ่งท่านกล่าวว่า การออมสิ่งต่าง ๆ จะต้องมีความหมั่นขยัน อดทน เพื่อที่จะรักษาไว้ให้ได้ใช้ประโยชน์นาน ๆ โดยเฉพาะการออมทรัพย์ที่เป็นปัจจัยสำคัญในการทำงานดำรงชีพ เราจะต้องใช้จ่ายให้พอเหมาะแก่ฐานะ ไม่ดิ้นรนให้เกินตนเอง ห้ามใจให้ได้ แล้วก็ใช้ตัวเองให้เป็น มีความสันโดษอยู่พอเพียง รู้จักสิ่งที่เหมาะสมแก่พื้นที่ เช่น การปลูกพืชจะต้องรู้ว่าพืชไหนเหมาะแก่การปลูกในที่ของตนเอง เพื่อให้ได้ประโยชน์มากกว่าเสียทรัพย์ ทำงานตามที่ตนเองมีความรู้ ไม่ทำงานเกินความรู้ของตนเอง รู้สิ่งที่เหมาะสมกับสถานที่ วัฒนธรรม และปัญญาของตนเอง ไม่นำสิ่งที่ไม่เหมาะสมกับพื้นที่มาปลูก เพราะจะทำให้ไม่ได้ประโยชน์ แต่ควรจะนำพืชที่เหมาะสมกับพื้นที่มาปลูกเพื่อให้ได้ประโยชน์

จากหลักธรรมข้างต้นนำมาเป็นหลักในการทำงานพัฒนาส่งเสริมอาชีพให้กับชุมชน เพื่อให้เขาสามารถดำเนินชีวิตของตนเองแบบพอเพียง ใช้สอยทรัพย์ที่หามาได้อย่างประหยัด บริโภคอาหารแต่พอเพียง ใช้ชีวิตที่เรียบง่าย ดังคำกล่าวที่ว่า กินเพื่ออยู่ ไม่ใช่อยู่เพื่อกิน จึงทำให้ชีวิตพบศานติสุข แม้แต่ในทางพระพุทธศาสนาพระพุทธเจ้าก็ทรงสอนให้สาวกรู้จักประมาณในการบริโภคโดยใช้ปัญญาเป็นเครื่องกำหนดในการบริโภค เพราะการบริโภคไม่ใช่เพื่อเล่น เพื่อมัวเมา เพื่อประดับ เพื่อตกแต่ง แต่เป็นการบริโภคเพื่อยังอัตภาพให้ดำรงอยู่ได้เท่านั้น

๒.๖.๔ หลักการบริหารนิยธรรม ๗

- (๑) หมั่นประชุมเป็นเนืองนิตย์
- (๒) พร้อมเพรียงกันประชุม
- (๓) ไม่บัญญัติสิ่งที่มีได้บัญญัติ
- (๔) เคารพผู้อาวุโส
- (๕) ให้เกียรติและคุ้มครองสตรี

(๖) เคารพสักการะเจดีย์ ปูชนียสถาน

(๗) ให้ความอาทรรักษา คຸ້ມครองແກ່บรรพชิต^{๘๓}

จากหลักธรรมทั้ง ๗ ประการข้างต้น ได้นำมาใช้ในการดำเนินการในโครงการต่าง ๆ อยู่ ๒ ข้อ คือ

๑. หมั่นประชุมกันเนื่องนิത്യ ได้แก่ การพบปะปรึกษาหารือกิจการงานในด้านต่าง ๆ ไม่ว่าจะ เป็น กิจการโครงการหมอยาพื้นบ้านและผู้สนใจสมุนไพร การทำเกษตรกรรมผสมผสาน เกษตรกรรมธรรมชาติ

๒. พร้อมเพรียงกันประชุม ได้แก่ การพร้อมเพรียงกันเข้าประชุม เลิกประชุม ทำกิจการต่าง ๆ ที่พึงทำร่วมกัน

หลักการบริหารธรรมนี้เป็นหลักธรรมที่ไม่ก่อให้เกิดความเสื่อมเป็นธรรมที่ก่อให้เกิดความสามัคคีในหมู่คณะเป็นธรรมที่นำไปสู่ความเจริญ หากหน่วยงานใดสามารถนำหลักบริหารนิยธรรมมาใช้ในองค์กรของตนแล้วก็สามารถนำพาองค์กรให้พบเห็นความเจริญอย่างมั่นคงได้

ธรรม ๒ อย่างนี้ นำมาใช้เป็นหลัก ในด้านการจัดการวัดและชุมชนให้เป็นแหล่งการเรียนรู้ เพื่อที่จะทำให้ชาวบ้านพึ่งพาตนเองได้ มีความสามัคคีช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เป็นอยู่อย่างพอเพียง สามารถแก้ปัญหาความอดอยากในครอบครัวได้ สรุปได้ดังนี้

๑. นำมาเป็นแนวทางในการบริหาร

๒. นำมาเป็นหลักยึดในการทำงาน

๓. นำมาเป็นกฎในการประชุม

เช่นในการประชุมแต่ละครั้งจะต้องมีความพร้อมเพรียงกันเพื่อสร้างพลังในแก้ปัญหาชุมชน โดยเข้าร่วมประชุมกับชาวบ้านที่เป็นสมาชิกโครงการต่าง ๆ ทุกครั้ง โดยเปลี่ยนสถานที่ประชุมไปตามจุดต่าง ๆ ตามที่ทางคณะกรรมการได้กำหนดไว้ โดยที่ตนเองได้เข้าเป็นหรือเป็นประธานในการประชุม โดยนำหลักบริหารนิยธรรมมาใช้เพื่อความพร้อมเพรียงกันและหาหนทางแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ร่วมกัน จนปัจจุบันนี้สมาชิกมีการร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมเรียนรู้ในสิ่งใหม่ ๆ ในเทคนิคและวิธีการทำงาน ที่มีผลต่อการปฏิบัติกิจกรรมให้เชื่อมโยงกับทุกกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง และสอดคล้องกับสถานที่ ปัญหา และความต้องการของชาวบ้านได้อย่างลงตัว นำไปสู่การดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างไม่ขาดเงินในท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงในกระแสแห่งโลกาภิวัตน์ โดยให้ชาวบ้านยึดหลักการปฏิบัติตัวให้อยู่ในวิถีธรรม วิถีถิ่น พออยู่ พอกิน พอเพียง แบ่งปัน ผูกพัน คน น้ำ ป่า

^{๘๓} ที่.ม. (ไทย) ๑๐/๑๓๖/๘๒.

๒.๖.๕ หลักพรวาธรรม ๔

(๑) สัจจะ ความจริง

(๒) ทมะ ฝึกตน

(๓) ขันติ อุดทน

(๔) จาคะ เสียสละ^{๘๔}

จากหลักธรรมทั้ง ๔ ประการ ข้างต้น เป็นหลักธรรมสำหรับการครองเรือน หรือการใช้ชีวิตของคฤหัสถ์นำมาใช้ใน ชีวิตของตัวเอง

สัจจะ ได้แก่ การตั้งมั่นในสัจจะ ทำจริง พูดจริง ในสิ่งที่ตั้งเป้าหมายเอาไว้จะทำอะไรทำให้เสร็จ จนเป็นที่เชื่อถือและไว้วางใจของบุคคลต่าง ๆ

ทมะ การรู้จักบังคับควบคุมอารมณ์ ข่มใจระงับความรู้สึกต่อเหตุบกพร่องของกันและกัน รู้จักฝึกฝนปรับปรุงตน แก้ไขข้อบกพร่อง ปรับนิสัยและอัธยาศัยให้กลมกลืนประสานเข้ากันได้ ไม่เป็นคนต่อต้านเอาแต่ใจและอารมณ์ของตน

ขันติ ได้แก่ ความอดทน มุ่งมั่นทำหน้าที่การงานของตนด้วยความขยันหมั่นเพียร เข้มแข็งไม่หวั่นไหว มั่นคงในสิ่งที่ทำ ไม่ย่อท้อต่ออุปสรรคที่เกิดขึ้น ขันติธรรมนี้เป็นตัวที่สำคัญที่พระครูสุภาจารวัฒน์ใช้เพราะถ้าขาดความอดทนแล้วการงานก็ไม่สำเร็จโดยใช้ควบคู่กับ การพึ่งตนเอง จนทำให้ งานต่างๆ สำเร็จ

จาคะ ความเสียสละ ความเผื่อแผ่ แบ่งปันตลอดถึงความมีน้ำใจเอื้อเฟื้อต่อกัน ชีวิตบุคคลที่จะมีความสุข จะต้องรู้จักความเป็นผู้ให้ด้วย มิใช่คอยจ้องแต่จะเป็นผู้รับเอาฝ่ายเดียว

การประยุกต์ใช้ในพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน เพื่อส่งเสริมให้ชาวบ้านนำมาใช้เป็นหลักในการแก้ปัญหาความอดอยากในครอบครัว โดยการทำการเกษตรกรรมผสมผสาน เกษตรกรรมธรรมชาติ คือนำมาเป็นหลักในการทำงาน สรุปได้ดังนี้

๑. นำมาเป็นหลักยึดในการทำงาน

๒. นำมาเป็นแนวทางในการส่งเสริมอาชีพให้แก่ชุมชน

๓. นำมาเป็นหลักปฏิบัติในกลุ่มสมาชิก เช่น ในการปลูกต้นไม้ เราจะต้องใส่ใจดูแลรักษาเพื่อไม่ให้เกิดอันตราย ตื่นเช้ามาเราต้องไปดูแลก่อนแล้วค่อยไปทำงานอย่างอื่น การปลูกกล้วย ปลูกมะละกอก็คงเหมือนกัน เราจะต้องดูว่ามีใบที่เหี่ยวแห้งหรือไม่ถ้ามีก็ตัดออก ตกแต่งใบให้สวยงามอยู่เสมอ รดน้ำเพื่อให้ลำต้นสมบูรณ์ เพื่อที่จะออกผลผลิตตามที่เราต้องการ ตามที่เราหวัง ถ้าเราไม่ใส่ใจในการงานที่ทำ ผลที่ออกมาก็ไม่สมบูรณ์ ท่านยังกล่าวว่า ไม่ว่าจะมนุษย์ สัตว์หรือต้นไม้ ทุกอย่างก็

^{๘๔} พ.ศ. (ไทย) ๒๕/๑๙๐/๕๔๕.

ต้องการเอาใจใส่ดูแลเสมอ เราจะต้องมีความอดทน เสียสละเวลาเพื่องานที่เราได้ทำ ต้องมีความตั้งใจว่าจะต้องทำให้ได้ผลมากที่สุด เราก็ต้องทำจริง ดูแลเอาใจใส่อย่างจริงจัง

๒.๖.๖ หลัก พรหมวิหารธรรม ๔

๑. เมตตา คือความรัก ปราบปรามดีให้เขามีความสุข
๒. กรุณา คือความสงสาร คิดช่วยให้พ้นทุกข์
๓. มุทิตา คือความยินดี เมื่อผู้อื่นอยู่ดีมีความสุข
๔. อุเบกขา คือความวางใจเป็นกลาง ไม่เอนเอียงด้วยรักและชัง

หลักพรหมวิหารธรรม ๔ อย่างนี้ ย่อมเนื่องกัน แต่ละอย่างๆมีหน้าที่เฉพาะตน เป็นธรรมแห่งความสำเร็จ เป็นธรรมที่สนับสนุนให้การทำงานทุกอย่างสำเร็จ เพราะเมตตา จะทำให้เราเกิดความปรารถนาดีให้เขามีความสุขต้องการที่จะทำงานอยู่เสมอ กรุณา จะทำให้คนเราลงมือทำและคิดช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นจากปัญหาหรือความทุกข์ มุทิตา มีความยินดีเมื่อเขาทำงานประสบความสำเร็จ และช่วยส่งเสริมสนับสนุนเขา อุเบกขา มีความเป็นกลางเพราะการทำงานทุกอย่างจะต้องมีความเป็นกลาง จะเอนเอียงไปในฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งไม่ได้

การประยุกต์ใช้ในงานสร้างแหล่งความรู้วัดและชุมชนให้เป็นแหล่งการเรียนรู้ ได้ยึดถือเป็นหลักเบื้องต้นในการทำงานพัฒนาชุมชน พอสรุปประโยชน์ได้ดังนี้

๑. ทำให้เป็นคนใจกว้างขวาง เยือกเย็น ไม่ก่อพิษแพร่ภัยแก่ใคร
๒. ทำให้มีบุคลิกลักษณะที่น่าเชื่อถือ เป็นที่พึ่งของชาวบ้าน
๓. ทำให้เป็นผู้มีน้ำใจประเสริฐ เปี่ยมด้วยมนุษยธรรม มองโลกในแง่ดี

จากหลักพุทธธรรมดังกล่าวข้างต้นที่ นำมาประยุกต์ใช้ในงานพัฒนาเป็นเพียงส่วนหนึ่งเท่านั้น แต่สิ่งที่ท่านได้รับนั้นมากมาย สรุปได้ดังนี้

๑. ก่อให้เกิดความศรัทธา
๒. ก่อให้เกิดความสามัคคี
๓. ก่อให้เกิดการรวมตัวกันในการทำงาน
๔. ทำให้ได้แนวคิดในการทำงาน
๕. ทำให้เกิดความเสียสละในหมู่คณะ
๖. ทำให้มีความรับผิดชอบ ไว้วางใจซึ่งกันและกัน
๗. ไม่ก่อให้เกิดการดิเตียน
๘. ทำให้เกิดความสมเหตุสมผล คือพอดี พอเพียง
๙. ทำให้เกิดความสุขทั้งกายและใจ
๑๐. ทำให้มีความรอบคอบในการทำงาน

หลักธรรมอันเป็นพื้นฐานในการพัฒนาชุมชนนั้น สมาชิกของชุมชนจะต้องเป็นผู้พัฒนาเสียก่อนและพระพุทธธรรมก็เป็นเครื่องมือสำคัญอย่างยิ่งที่จะพัฒนาบุคคล หลักธรรมสามารถพัฒนาบุคคลได้ทั้งระดับโลกียะและโลกุตตระ และพัฒนาทั้ง ๒ ระดับนี้ มีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกัน หลักธรรมอาจพัฒนาบุคคลได้ทางกาย ในด้านศีล ในด้านจิตใจ ในด้านปัญญาและอาชีพ ตลอดจนการสร้างความสัมพันธ์อันดีกับผู้อื่นในชุมชน และการเป็นสมาชิกที่ดีของสังคมที่จะช่วยพัฒนาชุมชนให้เจริญก้าวหน้าต่อไป

สรุปได้ว่า แหล่งการเรียนรู้ หมายถึง ที่เสริมสร้างให้ผู้เรียนเกิดกระบวนการเรียนรู้ ใฝ่รู้ ใฝ่เรียน แสวงหาความรู้ด้วยตนเองได้ตามอัธยาศัยอย่างต่อเนื่อง และเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ เห็นได้ว่าแหล่งการเรียนรู้ หมายถึง แหล่งข้อมูลข่าวสาร สารสนเทศ สถาบัน หน่วยงาน อาจเป็นวัตถุสิ่งของที่มนุษย์สร้างขึ้น หรือเป็นสิ่งที่มียุ่ตามธรรมชาติก็ได้ เช่น กิจกรรม ศาสนา วัฒนธรรม ประเพณี ที่มีคุณค่ามีความสำคัญต่อการศึกษาและทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้

การจัดแหล่งความรู้หรือแหล่งเรียนรู้นั้น มีวัตถุประสงค์ใช้กับการจัดการศึกษาผู้ใหญ่หรือการศึกษานอกระบบ เพื่อให้ประชาชนในท้องถิ่น หรือ ชุมชนต่างๆ ที่ไม่มีโอกาสเข้าศึกษาในระบบโรงเรียน ได้มีโอกาสศึกษาหาความรู้ด้วยตนเองจากแหล่งเรียนรู้ต่างๆในชุมชนสรุปได้ว่า แหล่งเรียนรู้หรือแหล่งความรู้ หรือแหล่งความรู้ในชุมชน หรือแหล่งวิทยาการในชุมชน ต่างก็มีความมุ่งหมายเหมือนกัน เพียงแต่ใช้ชื่อเรียกต่างกัน ซึ่งหมายถึง สิ่งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิต ได้แก่ บุคคล สถานที่ สถาบันต่างๆ สิ่งของ ธรรมชาติแวดล้อม สภาพสังคมเศรษฐกิจ การเมือง วัฒนธรรม และเทคโนโลยีต่างๆ ที่ผู้เรียนเข้าไปปฏิสัมพันธ์และเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง โดยประสบการณ์ตรงและได้ความรู้ใหม่ๆ ที่มีคุณค่า สามารถนำไปใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวันได้

.การจัดแหล่งความรู้สามารถดำเนินการได้หลายรูปแบบ แต่ทั้งนี้จะต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกๆ ฝ่ายที่เกี่ยวข้อง และต้องคำนึงถึงประโยชน์ที่ได้รับจากการใช้ความหลากหลายและความคุ้มค่า หากจัดแหล่งความรู้แล้ว แต่ไม่มีผู้สนใจเข้าไปศึกษาหาความรู้ แหล่งความรู้นั้นก็เสื่อมสภาพลงไปและไม่ก่อให้เกิดประโยชน์แต่อย่างใด เช่นเดียวกับวัดซึ่งเป็นสถาบันที่ทำหน้าที่ในการสืบทอดพระพุทธศาสนา ปลูกฝังศีลธรรม คุณธรรมจริยธรรม และค่านิยมอันดีงามแก่พุทธศาสนิกชนจากชนรุ่นหนึ่งสู่ชนอีกรุ่นหนึ่ง พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ.๒๕๓๕ ได้กำหนดภารกิจของคณะสงฆ์ไว้ ๖ ด้าน ได้แก่ การปกครองการเผยแผ่ การศาสนศึกษา การศึกษา สงเคราะห์ การสาธารณสงเคราะห์ และการสาธารณูปการ คณะสงฆ์ได้ดำเนินการจัดการเรียนรู้ในรูปแบบต่าง ๆ มาก่อนแล้ว แต่พระราชบัญญัตินี้เมื่อออกมาแล้วก็เอื้อประโยชน์แก่การจัดการศึกษาในวัดให้มีความเข้มแข็งและมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น การจัดวัดให้เป็นแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตถือเป็นการจัดการเรียนรู้ที่เน้นการอบรมสั่งสอน และให้ความรู้ควบคู่ไปกับการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมแก่เยาวชนและพุทธศาสนิกชนเป็นหลัก เพื่อสร้างรากฐานที่มั่นคงในการดำเนินชีวิตที่ถูกต้องและดีงาม

โดยมีฐานะเป็นโครงสร้างทางสังคมกล่าว คือ เมื่อคนรุ่นใหม่ได้รับการกล่อมเกลาทางสังคมทั้งค่านิยม ระบบความเชื่อจากรุ่นก่อน ดังนั้น คนรุ่นนั้นๆ ได้สืบทอดการดำเนินการขององค์กรชุมชน ไปด้วย ยัง รวมถึงความสามารถของกลุ่มที่มีความสัมพันธ์ทางสังคมกันในการจัดการปัญหาเพื่อตอบสนองความต้องการพื้นฐาน กลุ่มลักษณะดังกล่าวนี้ก็มีในฐานะเป็นองค์กรชุมชน ลักษณะที่สองนิยามว่าองค์กรชุมชนมีฐานะที่เป็นความพยายามในประสานงานกันเพราะปัญหาบางอย่างอาจมีความยากเกินไป สำหรับชุมชนแห่งเดียวที่จะจัดการเอง ดังนั้นจึงจำเป็นต้องมีการประสานงานกัน

๒.๗ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

นริวัลค์ ธรรมนิมิตโชค ศึกษาเรื่อง “ศึกษารูปแบบของวัดที่เหมาะสมกับการเป็นแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต” ผลการวิจัยพบว่า แนวคิดทฤษฎีในการจัดวัดให้เป็นแหล่งการเรียนรู้สมัย พุทธกาลและวัดดีเด่นในปัจจุบัน คือ การสร้างบุคคลที่มีความพร้อมสามารถเป็นกัลยาณมิตรเป็น ปัจจัยแรกที่มีความสำคัญอันจะนำไปสู่การจัดเตรียมปรโตโฆสะ เพื่อให้ผู้เรียนเกิดโยนิโสมนสิการ จน เข้าสู่กระบวนการเรียนรู้ตลอดชีวิตที่สามารถพัฒนาตนไปสู่การเป็นกัลยาณมิตรต่อตนเอง และผู้อื่นได้ ในที่สุด โดยในสมัยพุทธกาลพระพุทธเจ้าทรงใช้หลักธรรมวินัย และพุทธวิธีการบริหารดูแลสังคมสงฆ์ ในอารามให้มีความสัปปายะทั้ง ๔ ด้าน คือ เสนาสัปปายะ บุคคลสัปปายะ อาหารสัปปายะ และธัมม สัปปายะ ส่วนวัดดีเด่นในปัจจุบัน ยังคงใช้หลักธรรมวินัยเป็นเครื่องกำกับดูแลการพัฒนาตนของ พระภิกษุสามเณร ร่วมกับพระราชบัญญัติคณะสงฆ์และกฎหมายอาญา โดยเจ้าอาวาสวัดเป็น ผู้นำในการกำหนดนโยบาย สร้างจิตสำนึกให้เกิดความร่วมมือในการจัดสถานที่และกิจกรรม จากการวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติพบว่า ๑. ด้านนโยบาย วัดควรมีนโยบายในการปรับปรุงอาคาร สถานที่จัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่หลากหลายและเหมาะสมสอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาด้านศีล สมาธิ และปัญญา รวมทั้งต้องมีแผนพัฒนาบุคลากรให้มีศักยภาพ สร้างเครือข่ายของวัดเพื่อ แลกเปลี่ยนพระวิทยากรและสื่อการเรียนรู้ จัดวัดให้เป็นศูนย์แลกเปลี่ยนเรียนรู้ของชุมชน จัดทำ ปฏิทินกิจกรรมประจำปีของวัด ด้านเนื้อหาหลักธรรมที่นำมาใช้สอน ควรปรับปรุงให้สามารถนำไป ประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้ ๒. ด้านคุณลักษณะของพระภิกษุสามเณร ต้องประพฤติตนเป็น แบบอย่างที่ดี มีความรู้ทั้งทางโลกและทางธรรม มีทักษะในการจัดกิจกรรมให้สอดคล้องกับบุคคลและ กาลเทศะ ๓. ด้านสถานที่และสิ่งอำนวยความสะดวก สถานที่ควรร่มรื่น สะอาด และสงบมีห้องน้ำ สะอาดและเพียงพอ มีป้ายหัวข้อธรรมะข้อคิดที่เป็นประโยชน์ จัดพื้นที่ให้ผู้เข้ามาใช้บริการมีโอกาส แลกเปลี่ยนเรียนรู้เรื่องธรรมะ และควรมีห้องสมุดประจำวัดเพื่อให้ผู้สนใจได้ค้นคว้า ๔. ด้านกิจกรรม การเรียนรู้ ควรเพิ่มกิจกรรมการเจริญวิปัสสนากรรมฐานสำหรับประชาชน มีกิจกรรมพระสงฆ์ให้ คำปรึกษาแก่ประชาชน เชิญวิทยากรภายนอกเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนา การสวดมนต์แปลเพื่อให้ เข้าใจความหมายของบทสวดมนต์ ควรเปิดโอกาสให้พระภิกษุสามเณรเลือกเรียนรู้ทั้งทางโลกและทาง

ธรรมไปพร้อมกัน รวมทั้งจัดถวายเป็นความรู้แด่พระสงฆ์ด้านการเผยแผ่ที่เหมาะสมกับสังคมไทย การพูดในที่ชุมชน กฎหมายที่พระสงฆ์ควรทราบและการจัดทำเว็บไซต์ประจำวัดผลการวิเคราะห์แสดงให้เห็นว่า รูปแบบของวัดที่เหมาะสมกับการเป็นแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต จำเป็นต้องใช้การจัดการความรู้ (Knowledge Management) เข้ามามีส่วนในกระบวนการสร้างรูปแบบของวัดให้เป็นไปตามความต้องการของพุทธบริษัทแต่ละกลุ่ม วัดต้องมีลักษณะการวางแผนด้านนโยบายที่ชัดเจนแน่นอน เพื่อจัดกิจกรรมพัฒนาคุณภาพของพระภิกษุสามเณรให้เป็นผู้ที่มีคุณสมบัติพร้อมที่จะเป็นกัลยาณมิตร ก้าวทันโลกในยุคปัจจุบันโดยไม่ทิ้งสมณสาธิตและสมณสัญญา รวมทั้งการปรับปรุงสถานที่จัดกิจกรรมและข้อเสนอแนะต่าง ๆ ที่ได้รวบรวมมา สิ่งเหล่านี้ถือได้ว่าเป็นเครื่องชี้ถึงความต้องการของผู้ใช้บริการที่วัดจะต้องใช้เป็นจุดเริ่มต้นในการปรับปรุงกระบวนการดำเนินงาน ตลอดจนใช้เป็นแนวสำหรับกำหนดทิศทางในการจัดวัดให้เป็นแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตที่เหมาะสมของพุทธบริษัท ทั้งนี้ เพื่อความมีส่วนร่วมในการเป็นเจ้าของแหล่งการเรียนรู้อย่างแท้จริง อันจะก่อให้เกิดประโยชน์ต่อวัด และสังคมโดยรวมอย่างยั่งยืน^{๕๕}

ปกรณัม สิงห์สุริยา ได้ศึกษาวิจัยรูปแบบการจัดการศึกษาและการเผยแผ่ศาสนาธรรมของวัดโสมนัสวิหาร พบว่า วัดโสมนัสวิหารเป็นแหล่งการเรียนรู้ด้านศาสนาธรรมที่จัดกิจกรรมการเรียนรู้ครอบคลุมบุคคลทุกกลุ่ม ทั้งพระภิกษุสามเณร อุบาสก อุบาสิกา เด็กและเยาวชน ในส่วนของพระภิกษุสามเณร ได้จัดการศึกษาทั้งด้านพระปริยัติธรรมแผนกธรรม บาลี และแผนกสามัญ (ที่วัดสาขา จังหวัดปทุมธานี) จัดกิจกรรมอบรมพระภิกษุสามเณรในระหว่างเข้าพรรษา จัดกิจกรรมอบรมด้านวิปัสสนากรรมฐานสำหรับพระนวกะ ด้านเด็กและเยาวชน ได้จัดวัดให้เป็นแหล่งเรียนรู้ศาสนาธรรมเพื่อเยาวชน ด้วยการเปิดสอนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ และธรรมศึกษาสำหรับประชาชนทั่วไป ทางวัดได้เปิดหลักสูตรการอบรมกรรมฐาน ซึ่งเป็นความโดดเด่นของวัดโสมนัสวิหาร โดยอยู่ในความรับผิดชอบของพระธรรมวิสุทธิกวี (พิจิตร ฐิตวณฺโณ) เจ้าอาวาส การอบรมเน้นการเรียนรู้เพื่อนำทักษะที่ได้จากการอบรมไปใช้ในการพัฒนาคุณภาพชีวิต ช่วยให้การดำเนินงานมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้นหรือช่วยให้เผชิญปัญหาในชีวิตได้อย่างมีสติรู้เท่าทัน นอกจากนี้ยังมีแหล่งค้นคว้าเพิ่มเติมโดยพระธรรมวิสุทธิกวีได้จัดทำหนังสือต่าง ๆ ไว้สำหรับผู้เข้าอบรมในแต่ละหลักสูตร มีทั้งแจกให้แก่ผู้เข้าอบรมและที่

^{๕๕} นริวัลค์ ธรรมนิมิตโชค, “ศึกษารูปแบบของวัดที่เหมาะสมกับการเป็นแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสนมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐), บทคัดย่อ

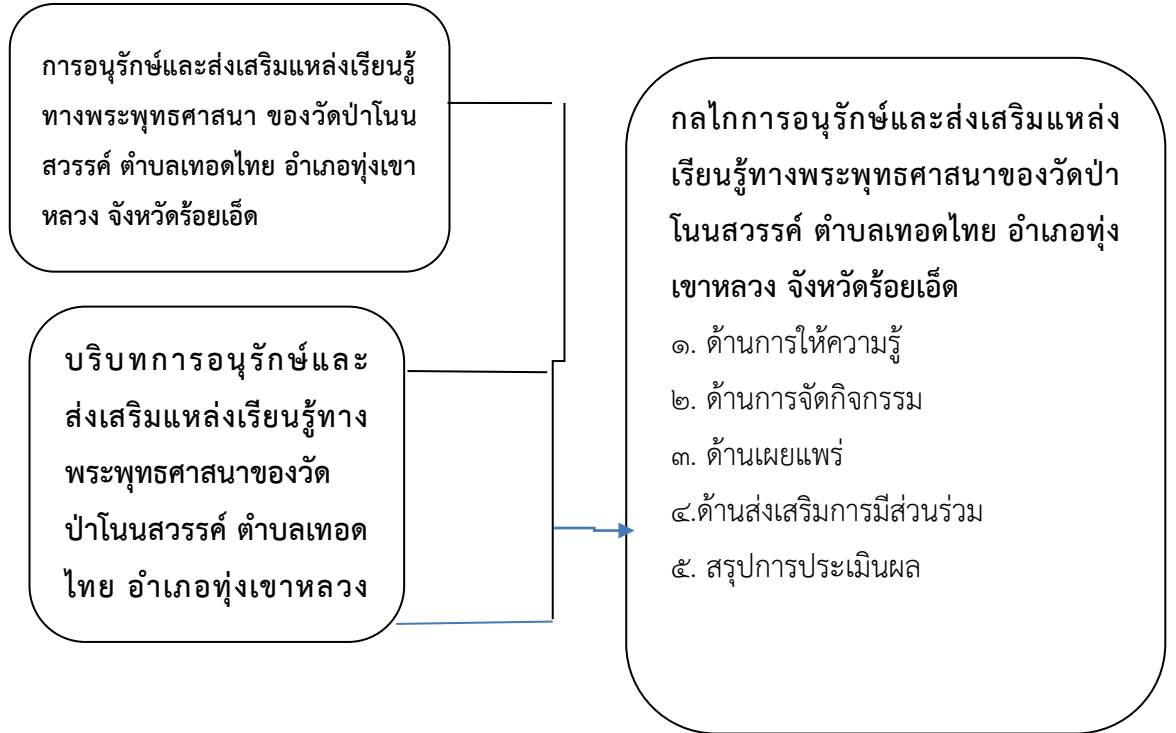
วางจำหน่ายอยู่ในวันอบรม ให้ผู้สนใจศึกษาต่อ ซื่อไปอ่านเพิ่มเติม นับว่าเป็นอีกทางเลือกหนึ่งของผู้ที่เข้าไปเรียนรู้^{๘๖}

พระมหาสุเทพ สุวณฺโณ ได้ศึกษาวิจัยเรื่องการงดเว้นอบายมุขของผู้เข้าอบรมกรรมฐาน วัดโสมนัสวิหาร พ.ศ. ๒๕๔๗ ผลการวิจัยพบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง อายุเฉลี่ย ๔๓ ปี สถานภาพโสด และระดับการศึกษาปริญญาตรี ผลการวิจัยพบว่า ผู้เข้าอบรมนำความรู้จากการเข้าอบรมกรรมฐานไปใช้ในการลดละเลิกอบายมุขได้ ๕ ด้าน คือ การดื่มน้ำเมา การเที่ยวกลางคืน การเที่ยวดูการละเล่น การเล่นการพนัน คบคนชั่วเป็นมิตร ส่วนด้านความเกียจคร้านในการทำงานหรือประสิทธิภาพในการทำงาน พบว่า ผู้เข้าอบรมยังไม่สามารถลดละหรือเลิกได้ด้านความพึงพอใจต่อหัวข้อธรรมในระหว่าง ๗ วัน พบว่า ส่วนใหญ่ พอใจการบำเพ็ญสมาธิเบื้องต้นมากที่สุด รองลงมาเป็น อุบายระงับความโกรธ หลังจากได้รับการอบรม พบว่า ได้นำธรรมะไปใช้ในชีวิตประจำวันมาก ผู้เข้าอบรมเสนอแนะว่า ควรจำกัดจำนวนผู้เข้าฝึกอบรม สถานที่ควรมีอากาศถ่ายเทสะดวก ไม่อบอ้าว และไม่มีเสียงรบกวน บรรยากาศควรมีต้นไม้^{๘๗}

^{๘๖} ปกรณ์ สิงห์สุริยา, “รูปแบบการจัดการศึกษาและการเผยแผ่ศาสนธรรมของวัดในพระพุทธศาสนา กรณีศึกษาวัดโสมนัสวิหาร เขตป้อมปราบศัตรูพ่าย กรุงเทพมหานคร”, รายงานการวิจัย, (กรุงเทพฯ : ห้างหุ้นส่วนจำกัด ภาพพิมพ์, ๒๕๔๘), หน้า ๙๓ - ๑๐๙.

^{๘๗} พระมหาสุเทพ สุวณฺโณ, การงดเว้นอบายมุขของผู้เข้าอบรมกรรมฐาน วัดโสมนัสวิหาร พ.ศ. ๒๕๔๗, รายงานการวิจัย, (สถาบันวิจัยญาณสังวร มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๕๙.

๒.๘ กรอบแนวคิดในการทำวิจัย (Conceptual framework)

บทที่ ๓

วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยเรื่อง “กลไกการอนุรักษ์และส่งเสริมแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของวัดป่าโนนสวรรค์ ตำบลเทอดไทย อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดร้อยเอ็ด” มีวัตถุประสงค์ ดังนี้ ๑) เพื่อศึกษาการอนุรักษ์และส่งเสริมแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนา ของวัดป่าโนนสวรรค์ ตำบลเทอดไทย อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดร้อยเอ็ด ๒) เพื่อศึกษาบริบทการอนุรักษ์และส่งเสริมแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของวัดป่าโนนสวรรค์ ตำบลเทอดไทย อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดร้อยเอ็ด ๓) เพื่อนำเสนอกลไกการอนุรักษ์และส่งเสริมแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของวัดป่าโนนสวรรค์ ตำบลเทอดไทย อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดร้อยเอ็ด มีการดำเนินการวิจัย ดังนี้

- ๓.๑ รูปแบบการวิจัย
- ๓.๒ พื้นที่ ประชากร กลุ่มตัวอย่าง และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ
- ๓.๓ เครื่องมือการวิจัย
- ๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล
- ๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล
- ๓.๖ การนำเสนอผลการวิจัย
- ๓.๗ สรุปกระบวนการวิจัย

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

รูปแบบวิธีวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยโดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยด้วยกัน ๓ แบบ คือ ๑) การวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary research) การวิจัยในลักษณะนี้ผู้วิจัยจะศึกษาข้อมูลเอกสารที่ผู้วิจัยเก็บข้อมูลแล้ว ๒) การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) ผู้วิจัยนำแบบสัมภาษณ์ ไปสัมภาษณ์กลุ่มพื้นที่หลักที่เกี่ยวกับการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมการอนุรักษ์และส่งเสริมแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของวัดป่าโนนสวรรค์ ตำบลเทอดไทย อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดร้อยเอ็ด และ ๓) แบบเชิงปฏิบัติการ (Action research) ผู้วิจัยจะใช้กระบวนการเชิญชวนผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมการอนุรักษ์และส่งเสริมแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของวัดป่าโนนสวรรค์ ตำบลเทอดไทย อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดร้อยเอ็ด สนทนา

กลุ่ม (Focus Group) เพื่อกำหนดการสร้างกระบวนการการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าของพระสงฆ์ และชุมชนตามแนววิถีพุทธอำเภอหล่มสัก จังหวัดร้อยเอ็ด โดยเป็นลักษณะของเครือข่าย และมีขั้นตอนดังนี้

๑. การวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary research)

ผู้วิจัยได้ศึกษาหลักแนวคิดทฤษฎีต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาครั้งนี้ เพื่อใช้เป็นกรอบแนวคิดในการศึกษาและประกอบการอธิบายโดยศึกษาจาก

๑) ศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูล จากคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา ตำราวิชาการ และเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒) ศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องที่มีผู้ศึกษาไว้ในแง่มุมต่าง ๆ บทความ วารสาร สืบค้นหาข้อมูลจากสื่ออิเล็กทรอนิกส์ และมีการศึกษาทบทวนเอกสารต่าง ๆ ได้แก่ สารนิพนธ์ วิทยานิพนธ์ รายงานการวิจัย บทความและเอกสารทางวิชาการ เอกสารจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง แนวทางการอนุรักษ์และส่งเสริมแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของวัดป่าโนนสวรรค์ ตำบลเทอดไทย อำเภอทุ่งเขาหลวง จังหวัดร้อยเอ็ด

๒. การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research)

ผู้วิจัยทำการศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำมากำหนดเป็นคำถามในการวิจัย จากนั้นจึงได้ลงพื้นที่เพื่อเก็บข้อมูลภาคสนามแบบสัมภาษณ์ (Interview) ซึ่งเป็นเครื่องมือที่ในการศึกษา และรวบรวมข้อมูล โดยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) สำหรับประชากรผู้ให้ข้อมูล โดยมีเนื้อหาสำคัญ เช่น แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการจัดการความรู้ การจัดการความรู้ตามแนวทางของพระพุทธศาสนา วัดกับแหล่งการเรียนรู้ พุทธธรรมที่สนับสนุนต่อวัด และชุมชนให้เป็นแหล่งการเรียนรู้

๓. การวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research)

โดยการลงพื้นที่สำรวจแนวทางการอนุรักษ์และส่งเสริมแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของวัดป่าโนนสวรรค์ ตำบลเทอดไทย อำเภอทุ่งเขาหลวง จังหวัดร้อยเอ็ด เพื่อหาข้อมูลเกี่ยวกับองค์ความรู้พื้นที่ศึกษาการสร้างกระบวนการการมีส่วนร่วมในแนวทางการอนุรักษ์และส่งเสริมแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของวัดป่าโนนสวรรค์ ตำบลเทอดไทย อำเภอทุ่งเขาหลวง จังหวัดร้อยเอ็ด ที่จะนำมาสังเคราะห์ให้ได้ข้อมูลที่ชัดเจน แล้วนำไปสร้างกระบวนการการแนวทางการอนุรักษ์และส่งเสริมแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของวัดป่าโนนสวรรค์ ตำบลเทอดไทย อำเภอทุ่งเขาหลวง จังหวัดร้อยเอ็ด โดยเน้นการทำงานวิจัยมีส่วนร่วม (Participatory Action Research-PAR) มีขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ ๑ การร่วมศึกษาและวิเคราะห์ปัญหาอย่างมีส่วนร่วมกับกลุ่มชาวบ้านเกี่ยวกับการศึกษาข้อมูลแนวทางการอนุรักษ์และส่งเสริมแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของวัดป่าโนนสวรรค์ ตำบลเทอดไทย อำเภอทุ่งเขาหลวง จังหวัดร้อยเอ็ด การจัดลำดับความสำคัญและความ

ต้องการในการสร้างกระบวนการแนวทางการอนุรักษ์และส่งเสริมแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนา ของวัดป่าโนนสวรรค์ ตำบลเทอดไทย อำเภอกู่เขาหลวง จังหวัดร้อยเอ็ด โดยการกระตุ้นให้ ประชาชนได้เรียนรู้สภาพของชุมชน วิถีชีวิต สังคม ทรัพยากร และสิ่งแวดล้อมเพื่อใช้เป็นข้อมูล เบื้องต้นในการจัดทำและประกอบการพิจารณาวางแผนงานวิจัยในการสร้างกระบวนการแนวทางการ อนุรักษ์และส่งเสริมแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของวัดป่าโนนสวรรค์ ตำบลเทอดไทย อำเภอกู่ เขาหลวง จังหวัดร้อยเอ็ด

ขั้นตอนที่ ๒ การร่วมวางแผน คัดเลือกชุมชน และการวางแผนการพัฒนาหลังจากได้ ข้อมูลเบื้องต้นของชุมชนแล้ว และนำข้อมูลมาวิเคราะห์พื้นที่ชุมชน โดยการนำมาอภิปรายแสดงความ คิดเห็นร่วมกันเพื่อกำหนดนโยบายและวัตถุประสงค์ของโครงการ การกำหนดวิธีการและแนวทางการ ดำเนินงาน ตลอดจนกำหนดทรัพยากรและแหล่งทรัพยากรที่จะใช้เพื่อการวิจัย

ขั้นตอนที่ ๓ การร่วมดำเนินการ เป็นการมีส่วนร่วมของประชาชนในการดำเนินการการ สร้างแนวทางการอนุรักษ์และส่งเสริมแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของวัดป่าโนนสวรรค์ ตำบล เทอดไทย อำเภอกู่เขาหลวง จังหวัดร้อยเอ็ด หรือเป็นขั้นตอนการปฏิบัติการตามแผนการวิจัยที่ได้ วางไว้ ขั้นตอนนี้เป็นขั้นตอนที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการสร้างกระบวนการอนุรักษ์และ ส่งเสริมแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของวัดป่าโนนสวรรค์ ตำบลเทอดไทย อำเภอกู่เขาหลวง จังหวัดร้อยเอ็ด โดยการสนับสนุนด้านเงินทุน วัสดุอุปกรณ์ และแรงงาน รวมทั้งการเข้าร่วมในการ บริหารงาน การประสานขอความช่วยเหลือจากภายนอกในกรณีที่มีความจำเป็น

ขั้นตอนที่ ๔ การเข้าร่วมรับผลประโยชน์ โดยประชาชนต้องมีส่วนร่วมในการกำหนดการ แจกจ่ายผลประโยชน์จากกิจกรรมการวิจัยแนวทางการอนุรักษ์และส่งเสริมแหล่งเรียนรู้ทาง พระพุทธศาสนาของวัดป่าโนนสวรรค์ ตำบลเทอดไทย อำเภอกู่เขาหลวง จังหวัดร้อยเอ็ด

ขั้นตอนที่ ๕ เป็นการมีส่วนร่วมติดตามประเมินผลการดำเนินงานวิจัย และผลของการ พัฒนาจากการดำเนินการไปแล้วว่าสำเร็จตามวัตถุประสงค์หรือไม่ มีปัญหาอุปสรรค และข้อจำกัด ใดๆ เพื่อแก้ไขปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นได้ทันที และนำข้อมูลผิดพลาดไปเป็นบทเรียนในการ ดำเนินการต่อไป การเปิดให้ประชาชนหรือชาวบ้านเกี่ยวข้องได้มีโอกาสเข้าร่วมแนวทางการอนุรักษ์ และส่งเสริมแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของวัดป่าโนนสวรรค์ ตำบลเทอดไทย อำเภอกู่เขา หลวง จังหวัดร้อยเอ็ด ทั้งในด้านการพัฒนาและร่วมกับอนุรักษ์ ซึ่งก่อให้เกิดรากฐานแห่งความยั่งยืน ของการพัฒนา

๓.๒ พื้นที่ในการวิจัย

พื้นที่ในการวิจัยได้เลือกแนวทางการอนุรักษ์และส่งเสริมแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนา ของวัดป่าโนนสวรรค์ ตำบลเทอดไทย อำเภอกู่เขาหลวง จังหวัดร้อยเอ็ดเป็น ๓ กลุ่ม ดังนี้

แลกเปลี่ยนเรียนรู้ของผู้เกี่ยวข้องประกอบด้วย พระสังฆาธิการ ผู้นำชุมชน ผู้ทรงคุณวุฒิประจำหมู่บ้าน ชาวบ้าน และตัวแทนเครือข่ายที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย ที่เชื่อมโยงต่อการการสร้างกระบวนการการมีส่วนร่วมในแนวทางการอนุรักษ์และส่งเสริมแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของวัดป่าโนนสวรรค์ ตำบลเทอดไทย อำเภอร่องเขาหลวง จังหวัดร้อยเอ็ด

๓. ชุดปฏิบัติการสร้างกระบวนการแนวทางการอนุรักษ์และส่งเสริมแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของวัดป่าโนนสวรรค์ ตำบลเทอดไทย อำเภอร่องเขาหลวง จังหวัดร้อยเอ็ด การปฏิบัติหน้าที่การอนุรักษ์และส่งเสริมแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของวัดป่าโนนสวรรค์ ตำบลเทอดไทย อำเภอร่องเขาหลวง จังหวัดร้อยเอ็ด

๓.๕ การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อให้ได้ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ ผู้วิจัยได้แบ่งการเก็บรวบรวมข้อมูลวิจัยออกเป็น ๕ ระบบ มีขั้นตอนการดำเนินการวิจัย ดังนี้

ระยะที่ ๑ การจัดประชุมทีมวิจัย เพื่อชี้แจงความรู้ความเข้าใจการสร้างกระบวนการการมีส่วนร่วมในแนวทางการอนุรักษ์และส่งเสริมแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของวัดป่าโนนสวรรค์ ตำบลเทอดไทย อำเภอร่องเขาหลวง จังหวัดร้อยเอ็ด การจัดสัมมนากลุ่มย่อย การประเมินเพื่อประเมินการสร้างกระบวนการการมีส่วนร่วมในแนวทางการอนุรักษ์และส่งเสริมแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของวัดป่าโนนสวรรค์ ตำบลเทอดไทย อำเภอร่องเขาหลวง จังหวัดร้อยเอ็ด ตลอดจนการใช้เครื่องมืออุปกรณ์ประกอบการวิจัย ได้แก่ เครื่องบันทึกภาพและเสียง และความพร้อมของอุปกรณ์ เครื่องมือการทำงาน

ระยะที่ ๒ การศึกษาภาคสนาม (Field Study) และการลงสำรวจข้อมูลภาคสนาม (Field Study) โดยการใช้พื้นที่แนวทางการอนุรักษ์และส่งเสริมแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของวัดป่าโนนสวรรค์ ตำบลเทอดไทย อำเภอร่องเขาหลวง จังหวัดร้อยเอ็ด เพื่อสำรวจและรวบรวมข้อมูลชุมชน เพื่อตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ ๑

ระยะที่ ๓ เป็นการระดมความเห็นของตัวแทนวัดที่เป็นการสร้างกระบวนการการมีส่วนร่วมในแนวทางการอนุรักษ์และส่งเสริมแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของวัดป่าโนนสวรรค์ ตำบลเทอดไทย อำเภอร่องเขาหลวง จังหวัดร้อยเอ็ด ตัวแทนเครือข่ายที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย ที่เชื่อมโยงต่อการสร้างกระบวนการการมีส่วนร่วมในแนวทางการอนุรักษ์และส่งเสริมแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของวัดป่าโนนสวรรค์ ตำบลเทอดไทย อำเภอร่องเขาหลวง จังหวัดร้อยเอ็ด โดยใช้เครื่องมือการสนทนากลุ่ม (Focus Group) เพื่อตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ ๒

ระยะที่ ๔ การสรุปองค์ความรู้ของการสร้างกระบวนการการมีส่วนร่วมในแนวทางการอนุรักษ์และส่งเสริมแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของวัดป่าโนนสวรรค์ ตำบลเทอดไทย อำเภอร่อง

เขาหลวง จังหวัดร้อยเอ็ด แล้วนำข้อมูลไปสู่การจัดทำเวทีประชาคมในพื้นที่โดยการจัดกิจกรรมถ่ายทอดความรู้แก่ชุมชนหรือผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง และจัดทำประชาพิจารณ์ โดยการจัดกิจกรรมถ่ายทอดความรู้แก่สมาชิกของเครือข่ายหรือผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง

ระยะที่ ๕ การจัดประชุมเสวนาทางวิชาการ การสร้างกระบวนการการมีส่วนร่วมในแนวทางการอนุรักษ์และส่งเสริมแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของวัดป่าโนนสวรรค์ ตำบลเทอดไทย อำเภอกู่เขาหลวง จังหวัดร้อยเอ็ด และกิจกรรมเชิงปฏิบัติการการสร้างกระบวนการแนวทางการอนุรักษ์และส่งเสริมแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของวัดป่าโนนสวรรค์ ตำบลเทอดไทย อำเภอกู่เขาหลวง จังหวัดร้อยเอ็ด แลกเปลี่ยนเรียนรู้องค์ความรู้ของเครือข่าย

๓.๖ การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยใช้ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสาร ใช้วิธีการวิเคราะห์เอกสารเนื้อหา (Content Analysis) นำเสนอข้อมูลด้วยวิธีการพรรณนาและข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ (Interview) และการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) ใช้วิธีการวิเคราะห์แบบอุปนัย (Analytic Induction) โดยนำข้อมูลมาเรียบเรียงและจำแนกอย่างเป็นระบบ จากนั้นนำมาตีความหมายเชื่อมโยงความสัมพันธ์และสร้างข้อสรุปจากข้อมูลต่าง ๆ ที่รวบรวมได้ โดยทำไปพร้อม ๆ กับการเก็บรวบรวมข้อมูลทั้งนี้เพื่อจะได้ศึกษาประเด็นต่างได้ลึกซึ้ง เมื่อประเด็นใดวิเคราะห์แล้วไม่มีความชัดเจนก็จะตามไปเก็บข้อมูลเพิ่มเติมในประเด็นต่างๆ เหล่านั้น เพื่อตอบคำถามหลักตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยข้อมูลเชิงคุณภาพได้นำมาวิเคราะห์ เพื่อหาความเชื่อมโยงสัมพันธ์เชิงทฤษฎี และการสร้างบทสรุปและการพิสูจน์บทสรุป เป็นการนำแนวคิด ทฤษฎี งานวิจัยต่าง ๆ ทางวิชาการ มาสร้างเป็นบทสรุปร่วมกับข้อมูลที่เชื่อถือได้อีกครั้งหนึ่ง โดยเน้นความเชื่อมโยง เพื่อนำไปสู่การพิสูจน์ที่เป็นรูปธรรมและตรงต่อข้อเท็จจริงที่ปรากฏ

๓.๗ การนำเสนอผลการศึกษารายวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ มุ่งเน้นการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสาร การเก็บข้อมูลภาคสนามด้วยวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก การสังเกต การพัฒนากิจกรรม ในการสร้างแนวทางการอนุรักษ์และส่งเสริมแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของวัดป่าโนนสวรรค์ ตำบลเทอดไทย อำเภอกู่เขาหลวง จังหวัดร้อยเอ็ด และการสนทนากลุ่มเฉพาะนำมาการวิเคราะห์ สรุป และอภิปรายผล โดยจับประเด็นหลักของเรื่อง และจำแนกเหตุการณ์หลัก ๆ ด้วยการแยกเป็นประเด็น ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย หลังจากนั้น คณะผู้วิจัยจะนำเสนอรายงานแบบพรรณานาเชิงวิเคราะห์ (Analytical Description) พร้อมอ้างอิงคำพูดผู้ให้ข้อมูลสำคัญ และนำเสนอรูปภาพประกอบเหตุการณ์ของเรื่องเพื่อยืนยันประเด็นที่พรรณนาวิเคราะห์ตามความเหมาะสม โดยเป็นการนำเสนอผลการวิจัยมุ่งองค์

ความรู้ในการสังเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพประกอบการบรรยายตามวัตถุประสงค์การวิจัยโดยการพรรณนาความ (Descriptive Presentation) ประกอบภาพถ่ายพร้อมการบรรยาย จากผลการลงพื้นที่สำรวจแนวทางการอนุรักษ์และส่งเสริมแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของวัดป่าโนนสวรรค์ ตำบลเทอดไทย อำเภอกู่เขลาหลวง จังหวัดร้อยเอ็ด จากอดีตจนถึงปัจจุบัน เพื่อหาข้อมูลที่จะนำมาสังเคราะห์ให้ได้ข้อมูลที่ชัดเจน แล้วนำไปสู่การสรุปองค์ความรู้การสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมในแนวทางการอนุรักษ์และส่งเสริมแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของวัดป่าโนนสวรรค์ ตำบลเทอดไทย อำเภอกู่เขลาหลวง จังหวัดร้อยเอ็ด แล้วนำข้อมูลไปสู่การจัดทำเวทีประชาคมในชุมชนหรือพื้นที่ โดยการจัดกิจกรรมถ่ายทอดความรู้แก่ชุมชนหรือผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง และจัดทำประชาพิจารณ์ ในชุมชนหรือพื้นที่ หลังจากนั้น จึงดำเนินการลงมือปฏิบัติการวิจัยเพื่อการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และส่งเสริมแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของวัดป่าโนนสวรรค์ ตำบลเทอดไทย อำเภอกู่เขลาหลวง จังหวัดร้อยเอ็ด และจัดทำสื่อพิมพ์ ผลงานวิจัย วิทยุทัศน์นำเสนอ และนวัตกรรมเพื่อเผยแพร่ความรู้สู่สาธารณชน รวมทั้งการจัดทำแผ่นพับโปสเตอร์ หนังสือสรุปองค์ความรู้และการเผยแพร่สู่สื่อสารมวลชน สื่อสารสนเทศ และการจัดพิมพ์เอกสารรายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

บทที่ ๔

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

งานวิจัยเรื่อง “กลไกการอนุรักษ์และส่งเสริมแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของวัดป่าโนนสวรรค์ ตำบลเทอดไทย อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดร้อยเอ็ด” มีวัตถุประสงค์ ดังนี้ ๑) เพื่อศึกษาการอนุรักษ์และส่งเสริมแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนา ของวัดป่าโนนสวรรค์ ตำบลเทอดไทย อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดร้อยเอ็ด ๒) เพื่อศึกษาบริบทการอนุรักษ์และส่งเสริมแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของวัดป่าโนนสวรรค์ ตำบลเทอดไทย อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดร้อยเอ็ด ๓) เพื่อนำเสนอกลไกการอนุรักษ์และส่งเสริมแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของวัดป่าโนนสวรรค์ ตำบลเทอดไทย อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดร้อยเอ็ด มีการดำเนินการวิจัย ดังนี้

๔.๑ การอนุรักษ์และส่งเสริมแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของวัดป่าโนนสวรรค์

พระพุทธประสงค์ของพระพุทธเจ้ามุ่งพัฒนาคุณภาพชีวิตมนุษย์ตามหลักไตรสิกขา (ศีล สมาธิ ปัญญา) โดยสอนภิกษุให้รู้จักตนเองและรู้จักสรรพสิ่งต่างๆ ที่แวดล้อมอยู่ให้แจ่มแจ้งว่ามีสภาพที่แท้จริงอย่างไร เพื่อจะได้รู้และปฏิบัติตนให้กลมกลืนกับสภาพที่แท้จริงของสิ่งแวดล้อมนั้นได้อย่างถูกต้อง การเรียนรู้ตามแนวทางของพระพุทธศาสนานี้ เรียกได้ว่าเป็นการเรียนรู้ตลอดชีวิตเพื่อพัฒนาตนเองให้พ้นจากความทุกข์ได้ โดยในส่วนของภิกษุมีหน้าที่ประพฤติปฏิบัติตามพระธรรมวินัยเพื่อบรรลุมรรคผลนิพพาน อันเป็นการหลุดพ้นจากความทุกข์ส่วนตัว และการปฏิบัติเพื่อความพ้นทุกข์ของผู้อื่นด้วยการเผยแผ่พระธรรมคำสั่งสอนเพื่อประโยชน์สุขของประชาชน

๔.๑.๑ เป้าหมายของการจัดวัดและชุมชนให้เป็นแหล่งการเรียนรู้ในสมัยพุทธกาล

๑. เพื่อมุ่งการพัฒนาตนเองของภิกษุ ภิกษุเมื่อออกบวชแล้วก็ตั้งใจปฏิบัติดีปฏิบัติชอบเพื่อความพ้นทุกข์ในสังสารวัฏด้วยการประพฤติพรหมจรรย์ ปฏิบัติตามหลักไตรสิกขา คือ อบรมศีลเจริญภาวนา ฝึกหัดสำรวม กาย วาจา ใจ โดยยึดหลักธรรมวินัยที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติ รวมทั้งวัตรปฏิบัติต่าง ๆ ของสงฆ์ เช่น ธุดงค์ หมายถึง ข้อวัตรปฏิบัติที่ใช้ขัดเกลากิเลส ช่วยส่งเสริมให้เกิดความสันโดษมักน้อย และวัตร ๑๔ คือ ระเบียบวิธีปฏิบัติต่าง ๆ ในสังคมความเป็นอยู่ของภิกษุ เพื่อส่งเสริมให้การบำเพ็ญสมณธรรมดำเนินไปด้วยดีและเรียบร้อย เป็นแนวทางปฏิบัติเพื่อขัดเกลาตนเองและเพื่อ

ส่งเสริมการบำเพ็ญสมณธรรมให้ดำเนินไปจนเกิดปัญญา รู้แจ้ง ท่ามกลางสภาพแวดล้อมที่เป็น
 ธรรมชาติ สงบ และร่มรื่น

๒. การบำเพ็ญสมณกิจเพื่อประโยชน์สุขของประชาชน โดยการสั่งสอนด้วยวิธีต่างๆ เช่น
 การทำให้ดูเป็นตัวอย่าง การเทศนา เพื่อให้รู้จักทางดำเนินชีวิตที่จะทำให้พบกับความสุข ความสงบ
 เย็นที่ประณีต

๓. แนวคิดเรื่องการจัดการวัดให้เป็นแหล่งการเรียนรู้ในสมัยพุทธกาลการจัดการในสังคม
 สงฆ์สมัยพุทธกาลไม่มีอะไรมากนัก เพราะสงฆ์ทุกรูปมีหน้าที่ปฏิบัติตามธรรมวินัย พระอุปัชฌาย์มี
 หน้าที่ปกครองดูแลศิษย์ การหาสถานที่ในการสร้างวัด จัดการเรื่องการก่อสร้างเสนาสนะต่าง ๆ เป็น
 เรื่องของชาวบ้านทั้งสิ้น เช่น อนาคตบัณฑิตเศรษฐี นางวิสาขาจะทำการทำนุบำรุงวัด บำรุงพระ ภิกษุ
 เป็นเพียงผู้อาศัยเท่านั้น ฉะนั้น ภิกษุจึงต้องตอบแทนชาวบ้านด้วยการเผยแผ่คำสั่งสอนของ
 พระพุทธเจ้า ซึ่งถือเป็นกิจกรรมของสงฆ์ต่อชุมชน ในส่วนของตนเอง ภิกษุต้องประพฤติปฏิบัติตนตาม
 พระธรรมวินัย

๔.๑.๓ แนวคิดเรื่องการจัดการวัดให้เป็นแหล่งการเรียนรู้ในสมัยพุทธกาล

การจัดการในสังคมสงฆ์สมัยพุทธกาลไม่มีอะไรมากนัก เพราะสงฆ์ทุกรูปมีหน้าที่ปฏิบัติ
 ตามธรรมวินัย พระอุปัชฌาย์มีหน้าที่ปกครองดูแลศิษย์ การหาสถานที่ในการสร้างวัด จัดการเรื่องการ
 ก่อสร้างเสนาสนะต่าง ๆ เป็นเรื่องของชาวบ้านทั้งสิ้น เช่น อนาคตบัณฑิตเศรษฐี นางวิสาขาจะทำการ
 ทำนุบำรุงวัด บำรุงพระ ภิกษุเป็นเพียงผู้อาศัยเท่านั้น ฉะนั้น ภิกษุจึงต้องตอบแทนชาวบ้านด้วยการ
 เผยแผ่คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ซึ่งถือเป็นกิจกรรมของสงฆ์ต่อชุมชน ในส่วนของตนเอง ภิกษุต้อง
 ประพฤติปฏิบัติตนตามพระธรรมวินัย

แนวคิดการจัดการเรียนรู้ตามแนวพระพุทธศาสนาของวัดและชุมชนตามบทบัญญัติของ
 พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ^๑ นั้น สามารถจัดการศึกษาได้ทั้ง ๓ ระบบ คือ การศึกษาในระบบ
 การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย ด้วยรูปแบบและวิธีการต่างๆ ตามหลักการความมี
 เอกภาพทางนโยบายและความหลากหลายในทางปฏิบัติ ซึ่งจุดเป้าหมายที่เป็นจุดเด่นในการจัด
 การศึกษาของวัด คือ การพัฒนาจิตของเยาวชนและประชาชนให้เป็นคนดี มีคุณธรรม ตามหลัก
 พระพุทธศาสนา โดยรัฐส่งเสริมสนับสนุนในด้านต่างๆ เช่น งบประมาณ และการกำหนดมาตรฐาน
 การศึกษา ซึ่งปัจจุบันของวัดและชุมชนในจังหวัดร้อยเอ็ดจัดการเรียนรู้ใน ๓ ลักษณะ คือ

^๑ สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ, รายงานการประชุมความคิดเห็นเพื่อ
 แลกเปลี่ยนข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะเรื่อง วัดจะมีส่วนร่วมรับภาระและจัดการศึกษาตามพระราชบัญญัติ
 การศึกษาแห่งชาติได้อย่างไร, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท ภาพพิมพ์ จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๓.

๑. การจัดการศึกษาเพื่อสร้างศาสนทายาท เป็นการศึกษาเพื่อสืบสานพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นหน้าที่ที่วัดจะต้องทำ ได้แก่ การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกนักธรรมและบาลี การศึกษาพระอภิธรรม การศึกษาวิปัสสนากรรมฐาน และการศึกษาสถาปัตยกรรมที่เกี่ยวข้องด้วยพระศาสนา

๒. การจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน และการศึกษาเพื่อสงเคราะห์ผู้ด้อยโอกาสในสังคม ได้แก่ โรงเรียนเอกชนกฤตของวัด โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ โรงเรียนหรือศูนย์การศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ศูนย์ฝึกอาชีพ และศูนย์หัตถกรรมพื้นบ้าน

๓. การส่งเสริมการศึกษาแก่เยาวชนของชาติ ได้แก่ การจัดให้มีทุนเพื่อส่งเสริมการศึกษาของเด็ก การให้ที่พักอาศัยแก่เด็กที่กำลังศึกษาเล่าเรียน การอบรมระยะสั้นๆ แก่ประชาชนทั่วไป เช่น การบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน การบวชพระในช่วงระยะเวลาสั้นๆ เช่น ๑ ถึง ๓ เดือน เพื่อศึกษาพระธรรมตามที่หลักสูตรกำหนดไว้

ดังนั้น เมื่อพิจารณาโดยภาพรวมแล้ว อาจกล่าวได้ว่าวัดมีบทบาทหน้าที่ใน ๓ ส่วน คือ ๑) เป็นแหล่งเรียนรู้ทั้งการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย ๒) ผลិតครูคุณธรรมโดยให้การศึกษา อบรม ศาสนธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าแก่พระภิกษุสงฆ์ สามเณรที่บวชเรียน เพื่อไปทำหน้าที่เป็นผู้เผยแผ่ศาสนาธรรมต่อไป และ ๓) เป็นผู้นำทางจิตวิญญาณ โดยให้การศึกษาและเผยแผ่พระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า

หลักสูตรในการจัดการศึกษาจึงสามารถแบ่งออกเป็น ๓ ส่วน คือ ๑) หลักสูตรเพื่อการเรียนรู้หนังสือ เพื่อให้ผู้เรียนอ่านออกเขียนได้ ซึ่งปัจจุบันแยกให้เป็นหน้าของคุณครูในโรงเรียน ๒) หลักสูตรเพื่อการเรียนรู้อาชีพ เพื่อฝึกให้คนมีอาชีพสำหรับประกอบกิจการต่างๆ เพื่อการดำรงชีวิตในสังคม และ ๓) หลักสูตรเพื่อการสร้างคุณธรรมให้คน เพื่อให้รู้คุณค่าของการเกิดมาเป็นคนและพัฒนาตนไปสู่ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ เป็นการสร้างคนให้เกิดคุณค่าแห่งความดี

ในการจัดการศึกษาแก่เยาวชนและพุทธศาสนิกชนนั้น วัดทุกแห่งมีเป้าหมายในการสร้างคนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ดังนั้น การสร้างคุณธรรมให้คนจึงเป็นหลักสูตรของวัดทุกแห่งที่จะต้องจัดการศึกษาและเผยแผ่ศาสนาธรรม โดยของวัดและชุมชนบางแห่งอาจมีการดำเนินการโดยใช้ทั้ง ๓ หลักสูตรก็ได้ ขึ้นอยู่กับรูปแบบ ลักษณะ วิธีการ และจุดมุ่งหมายในการจัดการศึกษาของของวัดและชุมชนนั้นๆ เช่นเดียวกัน การสืบสานงานพระศาสนาเพื่อเป็นประโยชน์และความสุขต่อมวลมนุษยชนของวัดและชุมชนนั้น ได้ดำเนินการจัดกิจกรรมให้สอดคล้องกับบทบัญญัติของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ อีกทั้งยังถือเป็นหน้าที่สำคัญในการปฏิบัติภารกิจตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ ที่ได้บัญญัติการบริหารจัดการภายในวัด

ของคณะสงฆ์ในด้านต่างๆ อันได้แก่ ด้านการปกครอง ด้านการศาสนศึกษา ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ด้านการเผยแผ่ศาสนาธรรม ด้านการสาธารณสุขสงเคราะห์ และด้านการสาธารณูปการ^๒ แนวการเรี ยนรู้ เพื่อพัฒนาคุณภาพของคนไทย เพื่อเป็นการสร้างความเข้มแข็งให้กับสังคมไทย โดยการจั ดกระบวนการเรี ยนรู้ให้สอดคล้องกับวัฒนธรรมการเรี ยนรู้ในยุคโลกาภิวัตน์ มีความสอดคล้องกับ ความต้องการของผู้เรี ยน ครู พ่อแม่ผู้ปกครอง และสังคมไทย^๓

ซึ่งวัดและชุมชนในจังหวัดร้อยเอ็ดก็ถือเป็นนโยบายที่ต้องปฏิบัติตามภารกิจที่ได้รับ มอบหมายนั้น และภารกิจที่ทำให้วัดมีความโดดเด่นจนเป็นที่ยอมรับของพุทธศาสนิกชนตลอดจน บุคคลทั่วไป ได้แก่ งานด้านการเผยแผ่ศาสนาธรรม ปัญญาเป็นประทีปนำทาง ไม่ยึดถือสิ่งเหลวไหลไร้ สาระนอกธรรม

แนวคิดหลักในการจัดการเรี ยนรู้ตามแนวพระพุทธศาสนาของวัดและชุมชนในจังหวัด ร้อยเอ็ดเกิดจากการเห็นว่าประเทศชาติต้องเผชิญกับการครอบงำของระบบทุนนิยม บริโภคนิยม วัตถุ นิยม ตามกระแสโลกาภิวัตน์ ทำให้เกิดความตกต่ำทางศีลธรรม คุณธรรม ตลอดทั้งปัญหาสังคม

ในปัจจุบันได้ทวีความรุนแรงยิ่งขึ้น โดยเฉพาะหมู่เยาวชนชายและหญิงในวัยศึกษาเล่า เรี ยนที่มีก้ออกนอกกลุ่มนอกรทาง จำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องใช้ทุนเดิมทางสังคมที่มีอยู่ และเป็นวัฒนธรรม รากฐานในสังคมไทยที่แทรกซึมอยู่ในวิถีชีวิต คือ พระพุทธศาสนา มาพัฒนาสติปัญญาให้รู้เท่าทันด้วย การฝึกปฏิบัติ และนำไปใช้ในการดำเนินชีวิต ให้มีความเป็นอยู่อย่างพอเพียง พอใจในสิ่งที่ตนมียินดีใน สิ่งที่ตนได้ จะช่วยให้โลกและประเทศไทยรอดพ้นจากวิกฤตได้โดยมีหลักสำคัญ

๔.๒ การอนุรักษ์และส่งเสริมแหล่งเรี ยนรู้ทางพระพุทธศาสนาของวัดป่าโนนสวรรค์

พระพุทธประสงค์ของพระพุทธเจ้ามุ่งพัฒนาคุณภาพชีวิตมนุษย์ตามหลักไตรสิกขา (ศีล สมาธิ ปัญญา) โดยสอนภิกษุให้รู้จักตนเองและรู้จักสรรพสิ่งต่างๆ ที่แวดล้อมอยู่ให้แจ่มแจ้งว่ามีสภาพ ที่แท้จริงอย่างไร เพื่อจะได้รู้และปฏิบัติตนให้กลมกลืนกับสภาพที่แท้จริงของสิ่งแวดล้อมนั้นได้อย่าง ถูกต้อง การเรี ยนรู้ตามแนวทางของพระพุทธศาสนา นี้ เรียกได้ว่าเป็นการเรี ยนรู้ตลอดชีวิตเพื่อพัฒนา ตนเองให้พ้นจากความทุกข์ได้ โดยในส่วนของภิกษุมีหน้าที่ประพฤติปฏิบัติตามพระธรรมวินัยเพื่อ

^๒ พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕, หน้า ๑-๕.

^๓ พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒, ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ ๑๑๖ ตอนที่ ๗๔ ก, (ลง วันที่ ๑๙ สิงหาคม ๒๕๔๒), หน้า ๑.

บรรลุมรรคผลนิพพาน อันเป็นการหลุดพ้นจากความทุกข์ส่วนตัว และการปฏิบัติเพื่อความพ้นทุกข์ของผู้อื่นด้วยการเผยแผ่พระธรรมคำสั่งสอนเพื่อประโยชน์สุขของประชาชน

๔.๒.๑ เป้าหมายของการอนุรักษ์และส่งเสริมแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของวัดป่าโนนสวรรค์ ตำบลเทอดไทย อำเภอทุ่งเขาหลวง จังหวัดร้อยเอ็ด

๑. เพื่อมุ่งการพัฒนาตนเองของภิกษุ ภิกษุณีเมื่อออกบวชแล้วก็ตั้งใจปฏิบัติดีปฏิบัติชอบเพื่อความพ้นทุกข์ในสังสารวัฏด้วยการประพาศพรหมจรรย์ ปฏิบัติตามหลักไตรสิกขา คือ อบรมศีลเจริณูภาวนา ผีกหัดสำรวม กาย วาจา ใจ โดยยึดหลักธรรมวินัยที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติ รวมทั้งวัตรปฏิบัติต่าง ๆ ของสงฆ์ เช่น ธุดงค์ หมายถึง ข้อวัตรปฏิบัติที่ใช้ขัดเกลากิเลส ช่วยส่งเสริมให้เกิดความสันโดษมักน้อย และวัตร ๑๔ คือ ระเบียบวิธีปฏิบัติต่าง ๆ ในสังคัมความเป็นอยู่ของภิกษุ เพื่อส่งเสริมให้การบำเพ็ญสมณธรรมดำเนินไปด้วยดีและเรียบร้อย เป็นแนวทางปฏิบัติเพื่อขัดเกลาตนเองและเพื่อส่งเสริมการบำเพ็ญสมณธรรมให้ดำเนินไปจนเกิดปัญญารู้แจ้ง ท่ามกลางสภาพแวดล้อมที่เป็นธรรมชาติ สงบ และร่มรื่น

๒. การบำเพ็ญสมณกิจเพื่อประโยชน์สุขของประชาชน โดยการสั่งสอนด้วยวิธีต่างๆ เช่น การทำให้ดูเป็นตัวอย่าง การเทศนา เพื่อให้รู้จักทางดำเนินชีวิตที่จะทำให้พบกับความสุข ความสงบเย็นที่ประณีต

๓. แนวคิดเรื่องการจัดการวัดให้เป็นแหล่งการเรียนรู้ในสมัยพุทธกาลการจัดการในสังคัมสงฆ์สมัยพุทธกาลไม่มีอะไรมากนัก เพราะสงฆ์ทุกรูปมีหน้าที่ปฏิบัติตามธรรมวินัย พระอุปัชฌาย์มีหน้าที่ปกครองดูแลศิษย์ การหาสถานที่ในการสร้างวัด จัดการเรื่องการก่อสร้างเสนาสนะต่าง ๆ เป็นเรื่องของชาวบ้านทั้งสิ้น เช่น อนาถบิณฑิกเศรษฐี นางวิสาขาจะทำการทำนุบำรุงวัด บำรุงพระ ภิกษุเป็นเพียงผู้อาศัยเท่านั้น ฉะนั้น ภิกษุจึงต้องตอบแทนชาวบ้านด้วยการเผยแผ่คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ซึ่งถือเป็นกิจกรรมของสงฆ์ต่อชุมชน ในส่วนของตนเอง ภิกษุต้องประพฤติปฏิบัติตนตามพระธรรมวินัย

การจัดการในสังคัมสงฆ์สมัยพุทธกาลไม่มีอะไรที่ซับซ้อนมากนัก เพราะสงฆ์ทุกรูปมีหน้าที่ปฏิบัติตามธรรมวินัย พระอุปัชฌาย์มีหน้าที่ปกครองดูแลศิษย์ การหาสถานที่ในการสร้างวัด จัดการเรื่องการก่อสร้างเสนาสนะต่าง ๆ เป็นเรื่องของชาวบ้านทั้งสิ้น เช่น อนาถบิณฑิกเศรษฐี นางวิสาขาจะทำการทำนุบำรุงวัด บำรุงพระ ภิกษุเป็นเพียงผู้อาศัยเท่านั้น ฉะนั้น ภิกษุจึงต้องตอบแทนชาวบ้านด้วยการเผยแผ่คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ซึ่งถือเป็นกิจกรรมของสงฆ์ต่อชุมชน ในส่วนของตนเอง ภิกษุต้องประพฤติปฏิบัติตนตามพระธรรมวินัย

๔.๒.๒ การอนุรักษ์และส่งเสริมแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของวัดป่าโนนสวรรค์

แนวคิดการจัดการเรียนรู้ตามแนวพระพุทธศาสนาของวัดและชุมชนในจังหวัดร้อยเอ็ดตามบทบัญญัติของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ^๔ นั้น สามารถจัดการศึกษาได้ทั้ง ๓ ระบบ คือ การศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย ด้วยรูปแบบและวิธีการต่างๆ ตามหลักการความมีเอกภาพทางนโยบายและความหลากหลายในทางปฏิบัติ ซึ่งจุดเป้าหมายที่เป็นจุดเด่นในการจัดการศึกษาของวัด คือ การพัฒนาจิตของเยาวชนและประชาชนให้เป็นคนดี มีคุณธรรมตามหลักพระพุทธศาสนา โดยรัฐส่งเสริมสนับสนุนในด้านต่างๆ เช่น งบประมาณ และการกำหนดมาตรฐานการศึกษา ซึ่งปัจจุบันของวัดและชุมชนในจังหวัดร้อยเอ็ดการเรียนรู้ใน ๓ ลักษณะ คือ

๑. การจัดการศึกษาเพื่อสร้างศาสนทายาท เป็นการศึกษาเพื่อสืบสานพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นหน้าที่ที่วัดจะต้องทำ ได้แก่ การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกนักธรรมและบาลี การศึกษาพระอภิธรรม การศึกษาวิปัสสนากรรมฐาน และการศึกษาสถาปัตยกรรมที่เกี่ยวข้องด้วยพระศาสนา

๒. การจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน และการศึกษาเพื่อสงเคราะห์ผู้ด้อยโอกาสในสังคมได้แก่ โรงเรียนเอกชนการกุศลของวัด โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ โรงเรียนหรือศูนย์การศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ศูนย์ฝึกอาชีพ และศูนย์หัตถกรรมพื้นบ้าน

๓. การส่งเสริมการศึกษาแก่เยาวชนของชาติ ได้แก่ การจัดให้มีทุนเพื่อส่งเสริมการศึกษาของเด็ก การให้ที่พักอาศัยแก่เด็กที่กำลังศึกษาเล่าเรียน การอบรมระยะสั้นๆ แก่ประชาชนทั่วไป เช่น การบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน การบวชพระในช่วงระยะเวลาสั้นๆ เช่น ๑ ถึง ๓ เดือน เพื่อศึกษาพระธรรมตามที่หลักสูตรกำหนดไว้

ดังนั้น เมื่อพิจารณาโดยภาพรวมแล้ว อาจกล่าวได้ว่าวัดมีบทบาทหน้าที่ใน ๓ ส่วน คือ ๑)

เป็นแหล่งเรียนรู้ทั้งการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย

๒) ผลิตครูคุณธรรมโดยให้การศึกษา อบรม ศาสนธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าแก่พระภิกษุสงฆ์สามเณรที่บวชเรียน เพื่อไปทำหน้าที่เป็นผู้เผยแผ่ศาสนาธรรมต่อไป และ ๓) เป็นผู้นำทางจิตวิญญาณ โดยให้การศึกษาและเผยแผ่พระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า

^๔ สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ, รายงานการประชุมความคิดเห็นเพื่อแลกเปลี่ยนข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะเรื่อง วัดจะมีส่วนร่วมรับภาระและจัดการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติได้อย่างไร, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท ภาพพิมพ์ จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๓.

ดังนั้น หลักสูตรในการจัดการศึกษาจึงสามารถแบ่งออกเป็น ๓ ส่วน คือ ๑) หลักสูตรเพื่อการเรียนรู้หนังสือ เพื่อให้ผู้เรียนอ่านออกเขียนได้ ซึ่งปัจจุบันแยกให้เป็นหน้าของคุณครูในโรงเรียน ๒) หลักสูตรเพื่อการเรียนรู้อาชีพ เพื่อฝึกให้คนมีอาชีพสำหรับประกอบกิจการต่างๆ เพื่อการดำรงชีวิตในสังคม และ ๓) หลักสูตรเพื่อการสร้างควมดีให้คน เพื่อให้รู้คุณค่าของการเกิดมาเป็นคนและพัฒนาตนไปสู่ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ เป็นการสร้างคนให้เกิดคุณค่าแห่งความดี

ในการจัดการอนุรักษ์และส่งเสริมแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของวัดป่าโนนสวรรค์ แก่เยาวชนและพุทธศาสนิกชนนั้น วัดทุกแห่งมีเป้าหมายในการสร้างคนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ดังนั้น การสร้างควมดีให้คนจึงเป็นหลักสูตรของวัดทุกแห่งที่จะต้องจัดการศึกษาและเผยแผ่ศาสนาธรรม โดยของวัดและชุมชนบางแห่งอาจมีการดำเนินการโดยใช้ทั้ง ๓ หลักสูตรก็ได้ ขึ้นอยู่กับรูปแบบ ลักษณะวิธีการ และจุดมุ่งหมายในการจัดการศึกษาของของวัดและชุมชนนั้นๆ เช่นเดียวกัน การสืบสานงานพระพุทธศาสนาเพื่อเป็นประโยชน์และความสุขต่อมวลมนุษยชนของของวัดและชุมชนนั้น ได้ดำเนินการจัดกิจกรรมให้สอดคล้องกับบทบัญญัติของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ อีกทั้งยังถือเป็นหน้าที่สำคัญในการปฏิบัติภารกิจตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ ที่ได้บัญญัติการบริหารจัดการภายในวัดของคณะสงฆ์ในด้านต่างๆ อันได้แก่ ด้านการปกครอง ด้านการศาสนศึกษา ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ด้านการเผยแผ่ศาสนาธรรม ด้านการสาธารณสงเคราะห์ และด้านการสาธารณูปการ^๕ แนวการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณภาพของคนไทย เพื่อเป็นการสร้างความเข้มแข็งให้กับสังคมไทย โดยการจัดกระบวนการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับวัฒนธรรมการเรียนรู้ในยุคโลกาภิวัตน์ มีความสอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียน ครู พ่อแม่ผู้ปกครอง และสังคมไทย^๖

ซึ่งวัดป่าโนนสวรรค์และชุมชนก็ถือเป็นนโยบายที่ต้องปฏิบัติตามภารกิจที่ได้รับมอบหมายนั้น และภารกิจที่ทำให้วัดมีความโดดเด่นจนเป็นที่ยอมรับของพุทธศาสนิกชนตลอดจนบุคคลทั่วไป ได้แก่ งานด้านการเผยแผ่ศาสนาธรรม ปัญญาเป็นประทีปนำทาง ไม่ยึดถือสิ่งเหลวไหลไร้สาระนอกธรรม

^๕ พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕, หน้า ๑-๕.

^๖ พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒, ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ ๑๑๖ ตอนที่ ๗๔ ก, (ลงวันที่ ๑๙ สิงหาคม ๒๕๔๒), หน้า ๑.

แนวคิดหลักในการจัดการอนุรักษ์และส่งเสริมแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของวัดป่าโนนสวรรค์เกิดจากการเห็นว่าประเทศชาติต้องเผชิญกับการครอบงำของระบบทุนนิยม บริโภคนิยม วัตถุนิยม ตามกระแสโลกาภิวัตน์ ทำให้เกิดความตกต่ำทางศีลธรรม คุณธรรม ตลอดจนปัญหาสังคม

ในปัจจุบันได้ทวีความรุนแรงยิ่งขึ้น โดยเฉพาะหมู่เยาวชนชายและหญิงในวัยศึกษาเล่าเรียนที่มักออกนอกถิ่นนอกทาง จำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องใช้ทุนเดิมทางสังคมที่มีอยู่ และเป็นวัฒนธรรมรากฐานในสังคมไทยที่แทรกซึมอยู่ในวิถีชีวิต คือ พระพุทธศาสนา มาพัฒนาสติปัญญาให้รู้เท่าทันด้วยการฝึกปฏิบัติ และนำไปใช้ในการดำเนินชีวิต ให้มีความเป็นอยู่อย่างพอเพียง พอใจในสิ่งที่ตนมียินดีในสิ่งที่ตนได้ จะช่วยให้โลกและประเทศไทยรอดพ้นจากวิกฤตได้โดยมีหลักสำคัญ ดังนี้

๑. แนวคิดเกี่ยวกับกิจกรรมลด ละ เลิกอบายมุข

ความจำเป็นที่พระสงฆ์นักพัฒนาหรือพระสงฆ์ที่สนใจงานพัฒนาชนบทจำเป็นต้องพยายามสร้างการยอมรับจากประชาชนนั้น ก็เพื่อใช้เป็นสื่อในการชักจูงประชาชนเข้าร่วมในงานพัฒนาชุมชนด้วยความเต็มใจมิใช่เข้าร่วมเพราะความเกรงใจ หรือถูกบีบบังคับ ถ้าพระสงฆ์ประสบความสำเร็จในการสร้างความยอมรับความศรัทธาเชื่อถือที่มีอยู่เป็นพื้นฐานแล้ว พระสงฆ์จะสามารถชักนำชาวบ้านให้เข้าร่วมงานพัฒนาของท่านไม่ว่าจะเป็นงานพัฒนาด้วยวัตถุหรือจิตใจ แต่จะประสบผลสำเร็จเพียงใดนั้นจะขึ้นอยู่กับความเข้าใจในหลักการพัฒนา และแนวทางการดำเนินการพัฒนาชุมชนของพระสงฆ์แต่ละท่าน ทั้งจากประชาชนในชุมชนและข้าราชการจากภายนอก เพื่อให้ได้มาซึ่งการยอมรับและการเชื่อถือ โดยเฉพาะอย่างยิ่งจากประชาชน เพื่อให้ประชาชนเข้าร่วมในการพัฒนาอันเป็นกลยุทธ์ที่จะนำไปสู่ความสำเร็จในการพัฒนาชนบท บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนามีหลาย ๆ ด้าน ด้านหนึ่ง คือ โครงการพัฒนาชนบทของพระสงฆ์ ช่วยให้พระสงฆ์รักษาสถานภาพและบทบาทของตนในสภาพการณ์ที่สังคม เศรษฐกิจ และการเมืองเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว นอกจากนี้โครงการพัฒนาชนบทเหล่านั้นยังทำให้มีการพัฒนาความรู้สึกรักหวงแหนที่มีความผูกพันต่อสังคมของประชาชน ซึ่งเป็นพื้นฐานสำหรับการพัฒนาและความรู้สึกในการมีส่วนร่วมทางการพัฒนาชนบทของประชาชน

บทบาทการจัดการอนุรักษ์และส่งเสริมแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของวัดป่าโนนสวรรค์ ในปัจจุบันนับเป็นความสำเร็จในการอาศัยคุณสมบัติของวัดและพระสงฆ์ในฐานะเป็นศูนย์รวมความศรัทธาอันเชื่อถือของประชาชน มาประยุกต์ใช้ในการชักนำประชาชนร่วมกันพัฒนาสร้างสรรค์กิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน แต่เรื่องน่าวิตกคือ พระสงฆ์จะมีทัศนคติต่อการพัฒนาชุมชนอย่างไรจึงเหมาะสมสอดคล้องกับปัญหาของชุมชนในปัจจุบันหรือไม่และจะบริหารโครงการพัฒนาขนาดใหญ่ได้หรือไม่ เพราะสภาพงานของพระสงฆ์ที่เป็นอยู่ในปัจจุบันยังมีลักษณะที่ต่างคนต่างดำเนินงาน จะมีการประสานแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและช่วยเหลือซึ่งกันและกันบ้างภายในกลุ่มเล็ก ๆ ดังนั้นทิศทาง

และแนวทางของงานพัฒนาของพระสงฆ์จึงไม่ชัดเจนนักต้องขึ้นอยู่กับศักยภาพ ความรู้ ความสามารถ ทัศนคติและอุดมการณ์การพัฒนาชุมชนของพระสงฆ์แต่ละท่านเป็นสำคัญ^๗

พระธรรมปิฎก กล่าวถึงแนวทางกิจกรรมที่เหมาะสมของงานพัฒนาชุมชนของพระสงฆ์ในตอนหนึ่งว่า ในปัจจุบันการนำหลักธรรมมาใช้กับงานพัฒนาเริ่มมีปรากฏเห็นเด่นชัดมากขึ้น แต่เมื่อพิจารณาหลักธรรมจะพบว่าหลักการและปรัชญาการพัฒนาชนบทแฝงอยู่ด้วย ดังที่ได้สรุปหลักการดังกล่าวไว้ ดังนี้

๑. ศาสนามุ่งที่จะขจัดทุกข์ของมนุษย์หรือให้มนุษย์ได้รู้จักขจัดทุกข์ของตนให้มากที่สุด ดังนั้นในการพัฒนาจะมุ่งไปที่การมองให้เห็นปัญหาของตนเองในแต่ละท้องถิ่นในชุมชน (ทุกข์) มองหาเหตุปัจจัยของปัญหา (สมุทัย) ตั้งเป้าหมายที่จะขจัดปัญหาเหล่านี้ (นิโรธ) และร่วมกันหาทางออกของปัญหานั้น(มรรค)

๒. เป้าหมายของการพัฒนาควรเน้นที่หลักการพึ่งตนเอง (อตฺตา หิ อตฺตโน นาโถ) มิใช่หลักการพัฒนาที่ต้องอาศัยทรัพยากรจากที่อื่น ผู้เชี่ยวชาญจากที่อื่น ความช่วยเหลือจากภายนอกควรจะเป็นเรื่องรองที่จะช่วยเสริมให้การพึ่งตนเองของชุมชนเป็นไปได้

๓. การพัฒนาควรแก้ไขปัญหาคความยากจนและขาดปัจจัยในการดำรงชีพ ให้เกิดความอยู่ดีกินดีเป็นพื้นฐานของการพัฒนาด้านอื่น ๆ ทั้งทางร่างกายและจิตใจต่อไป

๔. การพัฒนาควรเน้นที่ความค่อยเป็นค่อยไป หรือวิวัฒนาการอย่างเป็นลำดับมากกว่าที่จะเป็นการกระโดดจากสภาพหนึ่งโดยทันที หรือหลุดจากสภาพเก่าสู่สภาพใหม่โดยทันที

๕. การพัฒนาจักต้องไม่เป็นการทำลายทรัพยากรธรรมชาติหากรู้จักความพอดีในการเอาทรัพยากรมาใช้อย่างรอบคอบ

๖. การพัฒนาไม่ควรเน้นระบบการพัฒนาที่ใหญ่โต แต่ควรเน้นที่จุดเล็ก ๆ ควรเน้นให้แต่ละชุมชนมองเห็นปัญหาของตน แก้ปัญหาของตนด้วยความพยายามของตนเองให้มากที่สุด

๗. การพัฒนาควรปรับการศึกษาให้สอดคล้องกับสภาพชุมชนให้มากที่สุด หลักสูตรการศึกษาควรเป็นหลักสูตรที่เกิดจากสภาพความเป็นจริงในหมู่บ้านแต่ละแห่ง

๘. การพัฒนาไม่ควรปฏิเสธวิทยาการสมัยใหม่ แต่ก็ควรนำมาใช้ในระดัปลงให้เครื่องมือเครื่องจักรเหล่านั้นเกื้อกูลการทำงานของมนุษย์ มิใช่ทำลายคุณค่าของมนุษย์

๙. การพัฒนามิใช่มุ่งผลทางวัตถุ แต่ควรมุ่งที่ผลทางจิตใจเพื่อการพัฒนาความเป็นมนุษย์ให้สูงขึ้น ก่อให้เกิดความช่วยเหลือเกื้อกูลระหว่างกันและกันและระหว่างท้องถิ่นให้มากขึ้น

^๗ สมบูรณ์ สุขสำราญ, การพัฒนาชนบทแนวพุทธวิธี:ศึกษาเฉพาะกรณี พระสงฆ์นักพัฒนา, (กรุงเทพมหานคร:บริษัทพิมพ์สวัยจำกัด,๒๕๓๐), หน้า ๗.

พุทธศาสนากับวิถีชีวิตของชุมชนในฐานะที่เป็นสถาบันสำคัญสถาบันหนึ่งของสังคมและวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับภยธรรมชาติ ปัญหาและความเป็นอยู่ทั้งปัจเจกชนและสังคมโดยส่วนรวม กล่าวคือทำหน้าที่เป็นพลังสร้างสรรค์บูรณาการของสังคมเป็นสถาบันที่ถ่ายทอดและปลูกฝังวัฒนธรรมและจริยธรรมทางสังคม ก่อให้เกิดความรู้สึกมีส่วนร่วมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันทางวัฒนธรรมและความรู้สึกเป็นชาติ พุทธศาสนามีอิทธิพลต่อทัศนคติและค่านิยมและมีบทบาทสำคัญในการกำหนดแนวทางการความสัมพันธ์และการกระทำต่อกันระหว่างสมาชิกในสังคมทำหน้าที่เป็นกลไกคอยควบคุมพฤติกรรมของสมาชิกในสังคมอีกด้วย พุทธศาสนาไม่เพียงจะมีหลักการเกี่ยวกับธรรมชาติและปัญหาทางศีลธรรมเท่านั้น ยังเกี่ยวข้องกับความเท่าเทียมกันในโอกาสทางสังคมทั้งทางเศรษฐกิจและการเมือง พระสงฆ์ในฐานะเป็นศูนย์รวมทางจิตใจเป็นกลุ่มพลังทางสังคมที่สำคัญในการสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันภายในชาติ พระสงฆ์สามารถเป็นที่พึ่งทางจิตใจและร่างกายของชาวชนบทที่ยากไร้และที่ห่างไกลจากการพัฒนาของรัฐ นอกจากนั้นวัดยังเป็นศูนย์พิธีกรรมทางประเพณีที่สำคัญของหมู่บ้าน จึงไม่เป็นเพียงแต่ศูนย์รวมทางจิตใจเท่านั้น แต่ยังเป็นศูนย์รวมด้านนันทนาการและความบันเทิงอีกด้วย พระสงฆ์ในชนบทเป็นที่เคารพของชาวบ้าน ถ้าพระสงฆ์เป็นแกนนำในการพัฒนาจิตใจและวัตถุ เรื่องใดเรื่องหนึ่ง เรื่องนั้นมักได้รับความร่วมมือและความช่วยเหลือจากชาวบ้านอย่างมีจิตศรัทธาและสามารถประสบความสำเร็จได้โดยง่ายและเสียค่าใช้จ่ายน้อย ดังนั้นพระสงฆ์จึงได้รับการอบรมความรู้ด้านโภชนาการและการสุขอนามัย การพัฒนาชนบทโดยพระสงฆ์เป็นผู้นำน่าจะประสบความสำเร็จเป็นลำดับ ดังนี้คือ

- ก. กิจกรรมพัฒนาสามารถยกระดับรายได้ของชาวบ้านได้
- ข. เมื่อชาวบ้านมีรายได้เพิ่มขึ้นพอเพียงกับค่าใช้จ่าย สามารถนำไปสู่การปรับปรุงคุณภาพชีวิตในด้านต่าง ๆ ได้
- ค. เมื่อชาวบ้านมีคุณภาพก็จะมีส่วนร่วม และส่วนเกี่ยวข้องกับกิจกรรมทางสังคมต่าง ๆ ต่อไป
- ง. การมีส่วนร่วมกับกิจกรรมทางสังคม น่าจะนำไปสู่การมีความสามัคคีในหมู่คณะได้และก่อให้เกิดความมีเสถียรภาพในระดับตำบลและถ้าทุกตำบลสามารถมีเสถียรภาพได้ จะนำไปสู่การมีความมั่นคงในระดับชาติได้ในที่สุด
- จ. ในกระบวนการพัฒนานั้น ประชาชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมเพื่อตนเองและชุมชนของตน เท่ากับเป็นการพัฒนาสำนึกการเป็นพลเมืองและสำนึกของสังคมด้วย^๔

^๔ สมบูรณ์ สุขสำราญ, การพัฒนาชนบทแนวพุทธวิธี:ศึกษาเฉพาะกรณี พระสงฆ์นักพัฒนา, หน้า

สำหรับการจัดการอนุรักษ์และส่งเสริมแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของวัดป่าโนนสวรรค์ ที่พระสงฆ์พัฒนาดำเนินการเป็นโครงการที่ครอบคลุมเรื่องราวทั้งทางโลกและทางธรรม ทั้งในด้านสังคม เศรษฐกิจและการเมือง โดยเฉพาะอย่างยิ่งโครงการพัฒนาส่วนใหญ่จะเกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิตของประชาชนเป็นสำคัญ ทั้งในด้านเกษตรกรรม การยกระดับรายได้ สุขภาพอนามัย การศึกษา ในขณะที่เดียวกันก็ได้พยายามสอดแทรกการพัฒนาจิตใจเพื่อให้เกิดความสามัคคีในการทำงานและเกิดความสำนึกในประโยชน์สุขของส่วนรวม กิจกรรมต่าง ๆ ที่พระสงฆ์นั้นก็พัฒนาพยายามทำเหล่านี้เป็นไปตามที่คณะที่มีต่อการพัฒนาสังคมทั้งสิ้น และก่อกำเนิดมาจากความพยายามปรับตัวให้เข้ากับสังคมปัจจุบันของพระสงฆ์นั่นเอง

บทบาทของพระสงฆ์ในฐานะที่เป็นผู้นำในงานพัฒนา ในปัจจุบันได้เกิดยุทธวิธีใหม่ในแวดวงพระสงฆ์เพื่อดำเนินกิจกรรมการลด ละ เลิกอบายมุขทั้งปวง โดยการนำกิจกรรมนันทนาการเข้ามาทดแทนสิ่งที่หายไป มีกิจกรรมให้ทำตลอดเวลา ไม่ปล่อยให้เวลาว่าง ให้พระสงฆ์เป็นผู้นำพัฒนาจิตใจ และผู้นำโครงการต่าง ๆ เนื่องจากชาวบ้านจะให้ความไว้วางใจได้มากกว่าให้ฆราวาสเป็นผู้นำ ส่วนในระดับล่างนั้นให้พระสงฆ์คัดเลือกบุคคลที่อยากจะลดอบายมุขมาฝึกหัดให้ได้อย่างถูกต้องตามหลักธรรมและด้านที่สองฝึกหัดให้มีลักษณะเป็นผู้นำและมีอุดมการณ์เพื่อส่วนรวมอย่างแน่นอน จนสามารถเป็นผู้นำชาวบ้านในดานการพัฒนาหมู่บ้านในรูปแบบต่าง ๆ เป็นต้นว่า การสหกรณ์ การสุขาภิบาล การโภชนาการ ถ้าชาวบ้านมีผู้นำที่เสียสละและสามารถจัดการแก้ปัญหาความยากจนได้บ้าง ชาวบ้านจะเชื่อใจหรือไว้วางใจผู้นำชุมชนที่เป็นพระและเข้ามีส่วนร่วมในกิจกรรมทางสังคมต่างๆ ที่มีพระสงฆ์เป็นผู้อำนวยการให้เกิดขึ้น และยังหวังกันว่าผู้นำพระสงฆ์ที่ได้รับการอบรมดีแล้ว ไม่เพียงแต่สามารถช่วยฝึกอาชีพและผู้นำชาวบ้านเท่านั้น แต่ยังสามารถช่วยเหลือในการปรับปรุงโครงการพัฒนาให้ก้าวหน้ายิ่งขึ้น เพราะลำพังฝ่ายบรรพชิตอาจจะทำงานพัฒนาไม่สะดวกและความต้องการของชาวบ้าน การหาลูกมือให้พระสงฆ์เป็นการเพิ่มศักยภาพของการพัฒนายิ่งขึ้น

๒. แนวคิดการพัฒนาเชิงพุทธ

การพัฒนาที่เน้นความจำเริญเติบโตทางด้านเศรษฐกิจเพียงมิติเดียวทำให้เกิดช่องว่างของการกระจายรายได้ระหว่างคนที่อยู่ในภาคอุตสาหกรรม และภาคเกษตรกรรมมีสูงขึ้น ทำให้มีการเคลื่อนย้ายแรงงานจากภาคเกษตรกรรมสู่ภาคอุตสาหกรรม จนก่อให้เกิดสภาพของชุมชนในชนบทล่มสลาย การพัฒนาตามแนวคิดกระแสหลักนี้ก่อให้เกิดปัญหาในด้านต่างๆ โดยเฉพาะปัญหาทางด้านจริยธรรมและความรับผิดชอบต่อสังคมส่วนรวมและในท่ามกลางความตึงตันของการแก้ปัญหาที่เกิดจากการพัฒนาตามแบบแผนของตะวันตกนี้ ก็ได้มีนักคิดต่าง ๆ ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาที่เน้นความเป็นตะวันออก คือการที่จะต้องพัฒนาด้านจิตใจและวัตถุไปพร้อม ๆ กัน ดังที่พระธรรมปิฎก

(ประยูร ปยุตโต) กล่าวไว้ว่า^๔ เป้าหมายของการพัฒนาคือการปลดปล่อยตนเองให้พ้นจากความทุกข์ทั้งทางกายและทางจิตใจ โดยการให้ความสำคัญกับความสุขทางจิตใจอันเกิดจากความมีอิสรภาพที่พึ่งตนเองได้และความเข้มแข็งของบุคคลและสังคม ซึ่งเป็นเครื่องชี้ให้เห็นระดับของการพัฒนาประการหนึ่งในบรรดาตัวชี้วัด ๔ ประการ คือ

๑. พัฒนากาย มีการพัฒนาทางกายภาพ อันได้แก่ มีร่างกายแข็งแรงปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ ไม่ขาดอาหาร มีเสื้อผ้า ที่อยู่อาศัย ยาบรรเทาโรค มีสภาพแวดล้อมทั้งทางธรรมชาติและสังคมที่ดี

๒. พัฒนาศีล มีการพัฒนาด้านระเบียบ กฎเกณฑ์ กฎหมายอันเป็นกติกาในการอยู่ร่วมกันในสังคมที่ให้ความสงบสุข เป็นธรรมแก่ทุกฝ่าย สามารถจัดข้อขัดแย้งและจัดสรรผลประโยชน์ได้อย่างยุติธรรม โดยเฉพาะเป็นกติกาที่อยู่ในจิตสำนึกของผู้คนที่เรียกว่าเป็นการพัฒนาสังคม

๓. พัฒนาจิต มีการพัฒนาจิตใจ ด้วยการฝึกอบรมจิตใจให้สมบูรณ์ด้วยคุณสมบัติทั้ง ๓ ด้าน คือ คุณภาพจิต สมรรถภาพจิต และสุขภาพจิต

๑) คุณภาพจิต เป็นจิตที่มีพื้นฐานที่ดี อันได้แก่ มีเมตตา มีความรัก ความเป็นมิตร ความปรารถนาประโยชน์สุขแก่ผู้อื่น มีความกรุณา มีใจเสียสละแบ่งปันมีน้ำใจเผื่อแผ่โอบอ้อมอารีย์

๒) สมรรถภาพจิต เป็นจิตที่มีความสามารถ เนื่องจากถูกฝึกให้มีสติความ پاکเพียรสูงส่ง มีความอดทนมีสมาธิแน่นแน่ว มีสัจจะเอาจริงเอาจังมีความเด็ดเดี่ยวต่อปณิธานและอุดมการณ์ในใจ

๒) สุขภาพจิต เป็นจิตที่มีสุขภาพดี มีจิตใจเป็นสุข สดชื่น ร่าเริง เบิกบาน ปลอดโปร่ง สงบ ผ่องใส ไม่ขุ่นมัว

๔. พัฒนาปัญญา มีการพัฒนาปัญญา อันได้แก่ ความรู้ความเข้าใจในศิลปะและศาสตร์ต่าง ๆ อย่างไม่มีอคติ มีความรู้ความเข้าใจโลกและชีวิตตามความเป็นจริงรู้เท่าทันธรรมดาของสังขารคือโลกและชีวิต ถึงขั้นทำจิตให้เป็นอิสระหลุดพ้นจากความทุกข์โดยสมบูรณ์

เมื่อเกิดวิกฤตการณ์ทางความคิด และความอับจนของการพัฒนาตามแบบของตะวันตก ผลักดันให้หลายกลุ่ม ได้มีการนำเอาแนวความคิดบางอย่างของพระพุทธศาสนาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาสังคมที่ต้องเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมหลายมิติ คือ การพัฒนาต้องอาศัยวัฒนธรรมพื้นฐานของตนเอง โดยนำเอาพุทธปรัชญามาปรับปรุงใช้ให้เกิดประโยชน์ในการพัฒนาชุมชนในชนบท การพัฒนาโดยการปฏิวัติวัฒนธรรม หมายถึง การปฏิเสธรูปแบบวัฒนธรรม เช่น การบูชาวัตถุ การลุ่มหลงความเจริญในเทคโนโลยี และอุตสาหกรรม รวมทั้งวัฒนธรรมแห่งการบริโภคนิยม ๗ ไป เป็นต้น

^๔ พระธรรมปิฎก, (ป.อ. ปยุตโต), ความสำคัญของพระพุทธศาสนาในฐานะศาสนาประจำชาติ, (กรุงเทพมหานคร:บริษัท สหธรรม จำกัด, ๒๕๓๗), หน้า ๗๙-๘๑.

วัฒนธรรมแบบนี้ทำให้มนุษย์หลงลืมความหมายของชีวิตอย่างสิ้นเชิง ความหลากหลายของภูมิปัญญาชาวบ้านและวัฒนธรรมพื้นบ้าน จะเป็นพื้นฐานสำคัญของการพัฒนาที่มีความเป็นเอกลักษณ์ของตนเอง สิ่งที่เราได้จากความหมายใหญ่ของการพัฒนาแบบพุทธ คือ “จริยธรรมในการพัฒนา” จริยธรรมเป็นเรื่องที่จะบอกเราว่า อะไรเป็นสิ่งที่ดีงาม อะไรเป็นสิ่งที่ชั่วร้าย นอกจากนี้จริยธรรมยังบอกเราอีกด้วยว่า อะไรควรทำ และเราควรทำอย่างไร เพื่อที่จะให้สังคมและชีวิตของมนุษย์อยู่ในสภาพที่ดีงาม

อย่างไรก็ตาม การจัดการอนุรักษ์และส่งเสริมแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของวัดป่าโนนสวรรค์นี้ถึงแม้จะมีได้เป็นการแก้ปัญหาในยุคหลังสังคมอุตสาหกรรมได้อย่างสิ้นเชิง แต่ก็ยังเป็นทางออกหรือเป็นแนวทางในการพัฒนาในระดับหนึ่ง คือการพัฒนาที่มีรากฐานทางด้านวัฒนธรรม เพื่อที่จะได้ปรับตัวให้รู้เท่าทันกับการเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้างสังคมในปัจจุบัน การพัฒนาเชิงพุทธศาสตร์นี้ จึงเป็นการพัฒนาที่สะท้อนให้เห็นปัญหาของการพัฒนาที่เน้นทางด้านวัตถุโดยขาดการพัฒนาด้านจิตใจ ซึ่งการพัฒนาเชิงพุทธนี้จะต้องพัฒนาทั้งด้านวัตถุกับจิตใจให้มีความสมดุลและสัมพันธ์กันดังที่ทางคณะสงฆ์อัครเถรธรรมบาลีมหาเถรสมาคม ว่าด้วยการตั้งหน่วยอบรมที่มีทั้งการพัฒนาวัตถุ และการพัฒนาจิตใจ

๓. การนำแนวคิดไปสู่การปฏิบัติ

รูปแบบการจัดการอนุรักษ์และส่งเสริมแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของวัดป่าโนนสวรรค์ จะมีทั้งที่เป็นทางการคือการร่วมมือกับหน่วยงานราชการบางหน่วยและทั้งที่ไม่เป็นทางการคือการไม่ยึดติดรูปแบบของราชการ คือแบบแผนดั้งเดิมของวัดแต่จะพัฒนาชุมชนไปตามสภาพแวดล้อมของชุมชนที่เป็นอยู่จริง จึงทำให้การพัฒนาชุมชนของพระสงฆ์นั้นมีหลากหลายรูปแบบ ซึ่งสรุปรูปแบบการพัฒนาชุมชนของพระสงฆ์สังเขปได้ ดังนี้

รูปแบบที่ ๑ เป็นการพัฒนาแบบ “พระสงฆ์กับชาวบ้าน” คือพระสงฆ์จะเข้าไปร่วมกับชาวบ้านในการพัฒนาท้องถิ่นโดยไม่อาศัยกลไกของรัฐไม่ว่าจะเป็นผู้ใหญ่บ้าน กำนัน หรือข้าราชการอื่นๆ

รูปแบบที่ ๒ เป็นการพัฒนาแบบ “พระสงฆ์ ชาวบ้านและผู้ใหญ่บ้าน” การพัฒนาชุมชนรูปแบบนี้เกิดขึ้นจาก ๒ ลักษณะคือ ลักษณะแรกเกิดจากสภาพแวดล้อมที่ผู้ใหญ่บ้านมีความคิดเห็นสอดคล้องกับพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชนจึงให้ความร่วมมืออย่างเต็มที่ ลักษณะที่สองเกิดจากสภาพแวดล้อมที่ผู้ใหญ่บ้านมีความคิดเห็นต่อต้านการพัฒนาชุมชนของพระสงฆ์เพราะตนเองต้องเสียผลประโยชน์ ต่อเมื่อทำใจได้ว่า เหตุการณ์ภายในชุมชนยอมเปลี่ยนแปลงไปเป็นธรรมดาหรือมีความเข้าใจพระสงฆ์ในฐานะผู้นำชุมชนมากขึ้นก็จะอาสาเข้ามาช่วยเหลือพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชนอย่างจริงจัง

รูปแบบที่ ๓ เป็นการพัฒนาแบบ “พระสงฆ์ ชาวบ้าน และกำนัน” การพัฒนารูปแบบนี้เกิดขึ้นในลักษณะที่ว่า ในระยะแรกพระสงฆ์ได้ร่วมมือกับชาวบ้านในการพัฒนาชุมชนโดยที่กำนันจะคอยอยู่ห่างๆ เพราะไม่แน่ใจว่างานพัฒนาจะสำเร็จหรือไม่ ต่อเมื่อพระสงฆ์กับชาวบ้านสามารถทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพแล้ว กำนันจึงเข้าร่วมโครงการพัฒนากับพระสงฆ์เพราะไม่เช่นนั้นกำนันที่ไม่ทำอะไรจะดูเหมือนถูกพระสงฆ์แย่งชิงบทบาทช่วยเหลือชุมชนไป

รูปแบบที่ ๔ เป็นการพัฒนาแบบ “พระสงฆ์ ข้าราชการและชาวบ้าน” รูปแบบของการพัฒนาชุมชนนี้อย่างน้อยมี ๓ ลักษณะคือ ลักษณะแรก เป็นการร่วมมือระหว่างพระสงฆ์ ครูใหญ่และชาวบ้าน ลักษณะที่สอง เป็นการร่วมมือระหว่างพระสงฆ์ ข้าราชการฝ่ายปกครอง และชาวบ้านซึ่งพัฒนาชุมชนในลักษณะนี้จะให้งานพัฒนาชุมชนเป็นไปอย่างกว้างขวางเพราะได้รับความช่วยเหลือจากข้าราชการฝ่ายปกครองของอำเภอ ลักษณะที่สาม เป็นการร่วมมือระหว่างพระสงฆ์ ข้าราชการที่นอกเหนือจากฝ่ายปกครองและชาวบ้าน

จากรูปแบบของการจัดการอนุรักษ์และส่งเสริมแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของวัดป่าโนนสวรรค์ ดังที่กล่าวมาทำให้เป็นที่ประจักษ์ว่ารูปแบบการพัฒนาชุมชนควรเป็นไปตามสภาพแวดล้อมที่เป็นจริงของชุมชน ทั้งที่เป็นทางการคือ จะผูกพันกับระบบราชการก็ได้ และไม่เป็นที่ทางการ คือ จะไม่ผูกพันกับระบบราชการก็ได้เพราะข้าราชการจากหน่วยงานต่างๆ เป็นปัจจัยรองของการพัฒนาชุมชนที่มีพระสงฆ์เป็นผู้นำ ปัจจัยหลักของการพัฒนาคือตัวพระสงฆ์ซึ่งเป็นผู้นำชุมชนที่มีความสามารถในการร่างโครงการและแสวงหาแหล่งเงินทุนมาสนับสนุนโครงการพัฒนาชุมชนได้มากน้อยเพียงใดและจะมีชาวบ้านเข้าร่วมในกระบวนการพัฒนาของพระสงฆ์จำนวนเท่าใด

๔.๓ กลไกการอนุรักษ์และส่งเสริมแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของวัดป่าโนน

สวรรค์

จากการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงประจักษ์เรื่องกลไกการอนุรักษ์และส่งเสริมแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของวัดป่าโนนสวรรค์ ตำบลเทอดไทย อำเภอทุ่งเขาหลวง จังหวัดร้อยเอ็ด จากการศึกษาเอกสาร และสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ตลอดจนการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) ร่วมกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ได้แก่ สรุปผลได้ดังนี้

๔.๓.๑ กลไกการอนุรักษ์และส่งเสริมแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของวัดป่าโนนสวรรค์ ด้านการบริหารจัดการ

กลไกการอนุรักษ์และส่งเสริมแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของวัดป่าโนนสวรรค์ ด้านการบริหารจัดการ เป็นไปตามกระบวนการบริหารจัดการประกอบด้วยขั้นตอนที่สำคัญ ๗ ประการ หรือเรียกว่า POSDCORB ตามทฤษฎีการบริหารจัดการกุลิกและเออร์วิค (Gulick and Urwick)^{๑๐} มาปรับประยุกต์ให้เหมาะสมกับสภาพการบริหารจัดการทางการพัฒนาการพัฒนาคณะกรรมการแห่งการเรียนรู้ของวัดและชุมชนในจังหวัดร้อยเอ็ด ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

๑. การวางแผน (Planning) การวางแผนเป็นหลักการสำคัญมูลฐานของกลไกการอนุรักษ์และส่งเสริมแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของวัดป่าโนนสวรรค์ ถือว่าแผนงานเป็นหลักและเป็นรากฐานของการปฏิบัติงานทั้งปวง การวางแผนในรูปแบบการบริหารจัดการนั้นจะจัดเป็นแผนระยะสั้น หรือแผนระยะยาว รูปแบบของแผนงานประกอบด้วยวัตถุประสงค์ นโยบาย แนวปฏิบัติและมาตรฐานของงาน ซึ่งในองค์กรสงฆ์ของวัดป่าโนนสวรรค์ ได้วางแผนงานและกรอบขั้นตอนการปฏิบัติไว้อย่างชัดเจนว่า จะทำอะไร (What) จะทำอย่างไร (How) จะใช้เงินเท่าไร (How money) จะมอบหมายให้ใครทำ (Who) และจะกระทำเมื่อไร (When) นอกจากนี้โดยมีคณะกรรมการผู้บริหารงานด้านกลไกการอนุรักษ์และส่งเสริมแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของวัดป่าโนนสวรรค์ ทั้งฝ่ายสงฆ์และฆราวาสช่วยกันกำกับดูแลอย่างสมดุลงานเพื่อให้การปฏิบัติงานบรรลุตามเป้าประสงค์ที่ได้ตั้งไว้

กลไกการอนุรักษ์และส่งเสริมแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของวัดป่าโนนสวรรค์ มีการกำหนดทิศทางแผนงานและวัตถุประสงค์หลักในการปฏิบัติงานให้สัมฤทธิ์ผล ไว้ ๑๐ ประการ ดังนี้

วัตถุประสงค์ประการที่ ๑ ประชาชนในชุมชนของวัดป่าโนนสวรรค์ ตระหนักเห็นคุณค่าและมีส่วนร่วมในกิจกรรมในการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมมากยิ่งขึ้น

วัตถุประสงค์ประการที่ ๒ ประชาชนในชุมชนของวัดป่าโนนสวรรค์ มีความภาคภูมิใจในมรดกศิลปวัฒนธรรมของชาติที่ได้รับการส่งเสริมพัฒนาและอนุรักษ์ให้ทรงคุณค่า

วัตถุประสงค์ประการที่ ๓ ประชาชนมีค่านิยมที่ดีงามและเหมาะสมในการดำเนินชีวิตอันเป็นการส่งผลดีต่อการพัฒนาคณะกรรมการแห่งการเรียนรู้ของวัดและชุมชนของวัดป่าโนนสวรรค์

^{๑๐} วิรัช วิรัชนิภาวรรณ, การบริหารเมืองหลวงและการบริหารท้องถิ่น : สหรัฐอเมริกา อังกฤษ ฝรั่งเศส ญี่ปุ่น และไทย, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โพธิ์เพชร, ๒๕๔๕), หน้า ๓๙.

วัตถุประสงค์ประการที่ ๔ ประชาชนกลุ่มเป้าหมายมีโอกาสเข้าถึงองค์ความรู้ เห็นคุณค่าในการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมอันมีคุณค่าของจังหวัดร้อยเอ็ด และนำไปใช้ในการดำเนินวิถีชีวิตพร้อมทั้งเพิ่มคุณค่าสร้างอาชีพสร้างความมั่นคงอย่างยั่งยืนต่อไป

วัตถุประสงค์ประการที่ ๕ วัด/ประชาชน/ชุมชน/ภาครัฐ/ภาคเอกชน ได้รับการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมของชุมชนและภูมิปัญญาท้องถิ่น

วัตถุประสงค์ประการที่ ๖ มรดกทางศิลปวัฒนธรรมของชุมชนจังหวัดร้อยเอ็ด และของชาติได้รับการอนุรักษ์

วัตถุประสงค์ประการที่ ๗ วัด/ประชาชน/ชุมชน/ภาครัฐ/ภาคเอกชนของจังหวัดจังหวัดร้อยเอ็ด ได้รับการส่งเสริมให้มีค่านิยมที่เหมาะสม เข้าใจในคุณค่าของศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดร้อยเอ็ด

วัตถุประสงค์ประการที่ ๘ บุคลากร วัด/ประชาชน/ชุมชน/ภาครัฐ/ภาคเอกชนของจังหวัดร้อยเอ็ด รวมกันเป็นองค์กรภาคีและแหล่งเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรมมีสมรรถนะในการดำเนินงานได้อย่างเข้มแข็งจนก่อให้เกิดการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

วัตถุประสงค์ประการที่ ๙ องค์ความรู้ทางด้านการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดร้อยเอ็ด ได้รับการบริหารจัดการอย่างเป็นระบบมีรูปแบบที่ชัดเจนเป็นรูปธรรม และเผยแพร่สู่สาธารณชนอย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

วัตถุประสงค์ประการที่ ๑๐ วัด/ประชาชน/ชุมชน/ภาครัฐ/ภาคเอกชนของจังหวัดร้อยเอ็ด ได้รับการส่งเสริมให้มีค่านิยมที่ดีงาม และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องมีการพัฒนาทุนทางวัฒนธรรมสู่เศรษฐกิจสร้างสรรค์

๒. การจัดการ (Organizing) เป็นการกำหนดงานควบคุมและบังคับบัญชาในลักษณะหน่วยงานหลัก หน่วยงานที่ปรึกษา และหน่วยงานช่วย พร้อมทั้งกำหนด ช่วงการบังคับบัญชาไว้ด้วย ซึ่งรูปแบบดังกล่าวนี้ได้มีระเบียบว่าด้วยการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมอันเป็นงานที่เกี่ยวข้องกับงานด้านสาธารณูปการซึ่งกำหนดโดยมหาเถรสมาคม ไว้เรียบร้อยแล้ว พร้อมกับการจัดองค์กร คณะกรรมการฝ่ายต่าง ๆ เข้ามาดำเนินการตามลำดับขั้น เพื่อให้เกิดการสื่อสารความเข้าใจในองค์กรเกี่ยวกับอำนาจหน้าที่ ความรับผิดชอบ สายการบังคับบัญชาและการติดต่อ

๓. การจัดบุคลากรสงฆ์ (Staffing) ซึ่งเป็นกระบวนการสรรหาและคัดเลือกบุคลากรสงฆ์ที่มีคุณสมบัติเหมาะสมเข้ามาสู่องค์กรสงฆ์จังหวัดร้อยเอ็ด ในส่วนของการพัฒนาส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม เนื่องจากบุคลากรสงฆ์ที่มีหน้าที่ในการเผยแผ่นั้น มีระดับพระสังฆาธิการทุกระดับชั้น ผู้นำชุมชนของแต่ละชุมชน ประชาชนภูมิปัญญาท้องถิ่น ฯลฯ ฉะนั้น การได้มาของบุคลากรด้านการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมจำเป็นต้องมีการสรรหา คัดเลือกเพื่อทำหน้าที่ในการทำงานเพื่อองค์กร

๔. การอำนวยการ (Directing) เป็นขั้นตอนของการสั่งการจากระดับพระสังฆาธิการ ที่ทำหน้าที่ในการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม โดยเฉพาะอย่างเจ้าคณะพระสังฆาธิการผู้ปกครองในเขตนั้นๆ ถือว่าเป็นผู้ที่ต้องรับผิดชอบในเขตนั้นๆ ในลักษณะของการสั่งการ ระเบียบ ข้อบังคับ

๕. การประสานงาน (Co-ordinating) เป็นการติดต่อสื่อสารภายในองค์กร โดยเฉพาะองค์กรคณะสงฆ์จังหวัดร้อยเอ็ด ตั้งแต่ระดับจังหวัด ระดับอำเภอ ระดับตำบล และระดับวัด เพื่อให้การดำเนินงานขององค์กรเป็นไปด้วยความเรียบร้อย และบรรลุวัตถุประสงค์ขององค์กร การประสานงานระหว่างหน่วยงานเป็นไปด้วยความเรียบร้อย และบรรลุวัตถุประสงค์ขององค์กร การประสานงานเป็นขั้นหนึ่งของรูปแบบการบริหารจัดการเพื่อส่งเสริมงานศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดร้อยเอ็ด กำหนดขั้นตอนการปฏิบัติตามกำหนดเวลาและสถานที่ตลอดจนผู้รับผิดชอบงานการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม ทำให้ผู้เกี่ยวข้องทราบว่าในเวลาใด ใครทำอะไร ที่ไหน และทำอย่างไร เป็นการสะดวก ทุกฝ่ายในการติดต่อประสานงานเกี่ยวกับกระบวนการของการผลิตและผลผลิตต่อไป

๖. การรายงาน (Reporting) ในการปฏิบัติหน้าที่ในการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของบุคลากรสงฆ์ต้องมีการรายงานผลการปฏิบัติและการประชาสัมพันธ์ขององค์กรสงฆ์จังหวัดร้อยเอ็ด เริ่มจากการวางแผนการจัดองค์กร การบริหารงานบุคคล การสั่งการ การประสานงาน ต่อจากนั้นก็ เป็นหน้าที่ขององค์กรสงฆ์ ส่วนหน่วยงานที่รับผิดชอบที่จะต้องติดตามผลว่าการทำงานที่ได้สั่งการหรือมอบหมายให้แก่ผู้ร่วมงานนั้น ผลการปฏิบัติงานรุดหน้าหรือไม่เพียงใด มีอุปสรรคและข้อขัดข้องประการใด ผลการปฏิบัติงานสอดคล้องและบรรลุเป้าหมายขององค์กรหรือไม่ ทั้งนี้เพื่อจะได้เป็นการประเมินผลงานขององค์กร และประเมินผลการปฏิบัติงานของเพื่อนร่วมงานด้วย และจะได้เป็นข้อมูลในการรายงานผลการปฏิบัติงานต่อผู้บังคับบัญชา และประชาสัมพันธ์ให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องทราบด้วย

๗. งบประมาณ (Budgeting) กลไกการอนุรักษ์และส่งเสริมแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของวัดป่าโนนสวรรค์ ได้จัดตั้งกองทุนเพื่อการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา โดยมีระเบียบคำสั่งจากมหาเถรสมาคม เพื่อเพิ่มศักยภาพและการพัฒนาบุคลากรส่งเสริมกลไกการอนุรักษ์และส่งเสริมแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของวัดป่าโนนสวรรค์ โดยมีภารกิจหน้าที่เกี่ยวข้องกับการบริหารงบประมาณ มีภารกิจหน้าที่ที่จะต้องปฏิบัติ ๒ ขั้นตอน คือ ขั้นตอนแรก ได้แก่ การจัดทำงบประมาณซึ่งเป็นการวางแผนล่วงหน้าในการขอเงินเพื่อจัดซื้อหรือจัดจ้างหรือค่าใช้จ่าย และขั้นตอนที่สอง ได้แก่ การดำเนินการใช้เงินเพื่อจัดซื้อหรือจัดจ้างตามงบประมาณที่ได้รับนั้น

นอกจากนี้กลไกการอนุรักษ์และส่งเสริมแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของวัดป่าโนนสวรรค์ ให้สมบูรณแบบยังขึ้นคณะสงฆ์ควรมีการนำหลักการจัดการของเฮนรี ฟ้าโยล (Henry

Fayol)^{๑๑} อีก ๕ ประการ มาปรับประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับกลไกการอนุรักษ์และส่งเสริมแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของวัดป่าโนนสวรรค์ ดังต่อไปนี้

๑. ด้านการวางแผน (P=Planning) วัดและชุมชนในจังหวัดร้อยเอ็ด จะต้องทำแผนงานสำหรับกิจกรรมหนึ่งกิจกรรมใดในแนวทางการพัฒนาองค์กรแห่งการเรียนรู้ของวัดและชุมชนในจังหวัดร้อยเอ็ด ความสำเร็จของการวางแผนในการแนวทางการพัฒนาองค์กรแห่งการเรียนรู้ของวัดและชุมชนในจังหวัดร้อยเอ็ด ขึ้นอยู่กับการวิเคราะห์ข้อมูลในอดีต การตัดสินใจในปัจจุบันและการประเมินสภาพแวดล้อมของอนาคตของคณะสงฆ์ในงานแนวทางการพัฒนาองค์กรแห่งการเรียนรู้ของวัดและชุมชนในจังหวัดร้อยเอ็ด

๒. ด้านการจัดองค์การ (O=Organizing) วัดและชุมชนในจังหวัดร้อยเอ็ดควรมีการจัดระเบียบโดยการนำเอาส่วนต่างๆ ที่เกี่ยวข้องมารวมกันในรูปของส่วนรวมให้มากที่สุด เพื่อให้การใช้อำนาจบริหารงานและเป็นศูนย์อำนวยการให้งานด้านการพัฒนาองค์กรแห่งการเรียนรู้ของวัดและชุมชนในจังหวัดร้อยเอ็ดดำเนินลุล่วงเป้าหมายที่กำหนดไว้

๓. ด้านการบริหารงานบุคคลากร (S=Staffing) วัดและชุมชนในจังหวัดร้อยเอ็ดจะต้องจัดหาคนให้มีความเหมาะสมกับลักษณะขององค์กรแห่งการเรียนรู้ด้วยมุมมองขององค์กรสงฆ์จังหวัดร้อยเอ็ดและข้อกำหนดของการสรรหาบุคลากร โดยใช้ข้อมูลการวางแผนทรัพยากรมนุษย์ เพื่อนำมาตัดสินใจที่จะเลือกบุคคลที่มีคุณสมบัติที่ดีเข้ามาทำงานให้กับองค์กรอย่างมีประสิทธิภาพ

๔. ด้านการอำนวยการ (D=Direction) วัดและชุมชนในจังหวัดร้อยเอ็ดจะต้องหาทางเลือกอยู่ตลอดเวลาว่าจะทำอะไร ใครเป็นคนทำ ทำที่ไหน เมื่อไร และบางครั้งก็ต้องคิดว่าทำอย่างไรอย่างเหมาะสมถึงสามารถเกิดประสิทธิผลต่องานแนวทางการพัฒนาองค์กรแห่งการเรียนรู้ของวัดและชุมชนในจังหวัดร้อยเอ็ดให้ได้มากที่สุด

๕. ด้านการควบคุม (C=Controlling) องค์กรสงฆ์จังหวัดร้อยเอ็ดต้องมีวิธีการตรวจสอบดูแลและควบคุมกระบวนการทำงานขององค์กรสงฆ์จังหวัดร้อยเอ็ด ตลอดจนบุคลากรด้านต่างๆ รวมถึงหน่วยงานภาครัฐที่มีส่วนเข้ามาเกี่ยวข้องกับการทำงานด้านแนวทางการพัฒนาองค์กรแห่งการเรียนรู้ของวัดและชุมชนในจังหวัดร้อยเอ็ด

สรุปได้ว่า กลไกการอนุรักษ์และส่งเสริมแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของวัดป่าโนนสวรรค์นั้น วัดและชุมชนในจังหวัดร้อยเอ็ดเองจะต้องทราบบทบาทของตนเองเกี่ยวกับเทคนิคดังกล่าว ในกระบวนการบริหารจัดการด้านการส่งเสริมการเรียนรู้ของวัดและชุมชน จากกลุ่มทฤษฎีองค์กร จะ

^{๑๑} วิชา วิรัชนิภาวรรณ, การบริหารเมืองหลวงและการบริหารท้องถิ่น : สหรัฐอเมริกา อังกฤษ ฝรั่งเศส ญี่ปุ่น และไทย, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โพธิ์เพชร, ๒๕๔๕), หน้า ๓๙.

เห็นได้ว่าเป็นทฤษฎีที่มุ่งเน้นการจัดการองค์กรโดยส่วนรวมที่เน้นในเรื่องของวิธีการปรับปรุงประสิทธิภาพ และประสิทธิผลทั้งหมดของกระบวนการดำเนินการ

ดังนั้นกลไกการอนุรักษ์และส่งเสริมแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของวัดป่าโนนสวรรค์สามารถที่จะก่อให้เกิดการพัฒนาองค์กรแห่งการเรียนรู้ของวัดและชุมชนในจังหวัดร้อยเอ็ดอย่างต่อเนื่องส่งผลให้เกิดความสามารถ มีทักษะ และมีศักยภาพในการจัดการการพัฒนาองค์กรแห่งการเรียนรู้ของวัดและชุมชนในจังหวัดร้อยเอ็ดให้เกิดคุณภาพในการทำงานเพื่อรักษาสมบัติของพระพุทธศาสนาอย่างมาก

๔.๑.๒ กระบวนการของการอนุรักษ์และส่งเสริมแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของวัดป่าโนนสวรรค์

กลไกการอนุรักษ์และส่งเสริมแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของวัดป่าโนนสวรรค์มีการวางแนวทางยุทธวิธีในการพัฒนาพัฒนาองค์กรแห่งการเรียนรู้ของวัดและชุมชนในจังหวัดร้อยเอ็ดเพื่อเป็นกรอบการทำงาน ซึ่งสรุปได้ดังนี้

๑) กลไกการอนุรักษ์และส่งเสริมแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของวัดป่าโนนสวรรค์เพื่อการฟื้นฟู อนุรักษ์ และพัฒนาศิลปวัฒนธรรมประเพณีและเอกลักษณ์ความเป็นไทยของวัดและชุมชนจังหวัดร้อยเอ็ดที่เป็นมรดกและคุณค่าของท้องถิ่นและของชาติอย่างเป็นระบบแบบแผนที่สอดคล้องกับสังคมปัจจุบัน

๒) กลไกการอนุรักษ์และส่งเสริมแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของวัดป่าโนนสวรรค์เพื่อส่งเสริมให้มีการเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมสร้างความเข้าใจให้ถ่องแท้ถึงกระแสพระราชดำริสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในเรื่องปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ความเพียรและความรู้รักสามัคคี รวมทั้งสนับสนุนให้มีการนำมาใช้ประโยชน์อย่างกว้างขวางในการการพัฒนาองค์กรแห่งการเรียนรู้ของวัดและชุมชนในจังหวัดร้อยเอ็ดเอาไว้

๓) กลไกการอนุรักษ์และส่งเสริมแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของวัดป่าโนนสวรรค์เพื่อการสนับสนุนให้มีการพัฒนาการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิตแก่ประชาชนจังหวัดร้อยเอ็ดอย่างเป็นองค์รวม ทั้งในเรื่องของการศึกษา พัฒนาทักษะ ฝึกอบรม การถนอมรักษาและใช้ประโยชน์จากข้อมูลข่าวสารและเทคโนโลยีสมัยใหม่ การพัฒนาสุขภาพของตนเองและครอบครัว การเสริมสร้างวิถีประชาธิปไตย ความภาคภูมิใจในความเป็นไทยและท้องถิ่นร้อยเอ็ดของตนเอง

๔) ยุทธศาสตร์การอนุรักษ์และส่งเสริมแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของวัดป่าโนนสวรรค์เพื่อการพัฒนาบุคลากรของวัดและชุมชนในจังหวัดร้อยเอ็ด ให้มีคุณภาพและมีทักษะในการเผยแพร่งานการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมในการธำรงรักษาศิลปวัฒนธรรมสู่สาธารณชนได้อย่างเหมาะสมสอดคล้องกับสถานการณ์และกลุ่มเป้าหมายอย่างเป็นรูปธรรม

๕) กลไกการอนุรักษ์และส่งเสริมแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของวัดป่าโนนสวรรค์ เพื่อการส่งเสริมและสนับสนุนให้มีการประยุกต์หลักคำสอนของพระพุทธศาสนาเข้าสู่วิถีปฏิบัติของประชาชนอย่างถูกต้องเหมาะสม และเปิดพื้นที่การส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมอันเป็นสาธารณะของศาสนสถานในการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาจิตใจคนและพัฒนาสังคม รวมทั้งกำกับดูแลส่งเสริมการพัฒนาองค์กรแห่งการเรียนรู้ของวัดและชุมชนในจังหวัดร้อยเอ็ด ให้เน้นเผยแพร่หลักคำสอนที่ถูกต้องในการพัฒนาองค์กรแห่งการเรียนรู้ของวัดและชุมชนในจังหวัดร้อยเอ็ด อันทรงคุณค่าแก่ประชาชนและสังคมไทยต่อไป

๖) กลไกการอนุรักษ์และส่งเสริมแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของวัดป่าโนนสวรรค์ เพื่อการพัฒนาคุณภาพและคุณธรรมของครูอาจารย์และบุคลากรทางการศึกษามีความเข้าใจในการพัฒนาองค์กรแห่งการเรียนรู้ของวัดและชุมชนในจังหวัดร้อยเอ็ด โดยวัดและชุมชนเป็นแกนนำในการพัฒนา เพื่อเป็นแบบอย่างที่ดีแก่เด็กและเยาวชน ควบคู่กับการปรับหลักสูตรและกระบวนการเรียนการสอน และประสานความร่วมมือกับครอบครัวและชุมชนในการพัฒนาเด็กและเยาวชนร่วมกัน ตามความเหมาะสมในด้านวัดและชุมชนโดยความถูกต้องดีงามและเป็นประโยชน์ต่อทุกๆ ฝ่าย

๗) กลไกการอนุรักษ์และส่งเสริมแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของวัดป่าโนนสวรรค์ เพื่อการสนับสนุนให้บ้าน พุทธศาสนสถาน สถาบันการศึกษาทุกระดับปลูกฝังและถ่ายทอดภูมิปัญญาประเพณีที่ดีงามตามหลักพุทธศาสนาของคนในชุมชน และการนำภูมิปัญญาไปใช้ในทางปฏิบัติและพัฒนาอย่างต่อเนื่อง โดยใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ และสื่อต่าง ๆ เชื่อมต่อเครือข่ายภูมิปัญญาเพื่อให้สามารถเข้าถึงชุมชนในทุกระดับ

๘) กลไกการอนุรักษ์และส่งเสริมแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของวัดป่าโนนสวรรค์ เพื่อการสนับสนุนผู้เชี่ยวชาญด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น ปราชญ์ชาวบ้าน ฯลฯ ให้มีโอกาสทำประโยชน์เพื่อชุมชนโดยเฉพาะการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมจังหวัดร้อยเอ็ด

๙) กลไกการอนุรักษ์และส่งเสริมแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของวัดป่าโนนสวรรค์ เพื่อการส่งเสริมให้ชุมชนเป็นฐานในการรวบรวม วิจัย สังเคราะห์และพัฒนาต่อยอดภูมิปัญญางานแนวทางการพัฒนาองค์กรแห่งการเรียนรู้ของวัดและชุมชนในจังหวัดร้อยเอ็ดโดยร่วมมือกับสถาบันการศึกษาเพื่อพัฒนาการจัดการจัดการภูมิปัญญาอย่างเป็นระบบและสามารถเข้าถึงได้สะดวก

๑๐) ยุกลไกการอนุรักษ์และส่งเสริมแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของวัดป่าโนนสวรรค์ เพื่อการรณรงค์ประชาสัมพันธ์ให้วัดและคณะสงฆ์ ตลอดจนประชาชน หน่วยงานที่มีส่วนเกี่ยวข้องได้ตระหนักถึงคุณค่าของการเรียนรู้ของวัดและชุมชนในจังหวัดร้อยเอ็ดและของชาติของการไว้เนื้อเชื่อใจ การประนีประนอม การสร้างสันติและความสามัคคี

๔.๑.๓ การสร้างแรงจูงใจในการอนุรักษ์และส่งเสริมแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนา ของวัดป่าโนนสวรรค์

แรงจูงใจ/ความเข้าใจในกลไกการอนุรักษ์และส่งเสริมแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนา
ของวัดป่าโนนสวรรค์ สามารถสรุปในด้านต่าง ๆ ดังนี้

๑. ด้านคุณค่าความภาคภูมิใจในการอนุรักษ์และส่งเสริมแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนา
ของวัดป่าโนนสวรรค์ เพราะแหล่งการเรียนรู้ของวัดและชุมชนเป็นเครื่องยืนยันถึงความเก่าแก่และ
ความรุ่งเรืองของชุมชนจังหวัดร้อยเอ็ด และของชาติไทย ดังนั้นชาติใดที่มีศิลปวัฒนธรรมมากย่อมทำ
ให้คนในชุมชนนั้นเกิดความภาคภูมิใจเกิดความสมัครสมานสามัคคีเกิดความรัก และเกิดความหวง
แหนแผ่นดินเกิดและประเทศชาติ ทำให้คนในชุมชนจังหวัดร้อยเอ็ด ช่วยกันทนุบำรุงรักษาและ
ส่งเสริมให้มรดกทางวัฒนธรรมของจังหวัดร้อยเอ็ด ให้แพร่หลายต่อไป

๒. ด้านการสร้างคุณค่าทางประวัติศาสตร์ของศิลปวัฒนธรรม การศึกษาประวัติศาสตร์ใน
ยุคต้นๆ หรือก่อนประวัติศาสตร์ อุปสรรคที่สำคัญคือการมีหลักฐานน้อย ไม่แน่ชัด ไม่สมบูรณ์
หลักฐานประเภทตำนานพงศาวดาร จดหมายเหตุ และเอกสารทางประวัติศาสตร์ที่มีอยู่มักจะเป็น
หลักฐานที่เขียนขึ้นจากเหตุการณ์จริงซึ่งอาจจะผิดเพี้ยนจากความเป็นจริงไปมาก ดังนั้นการศึกษา
ประวัติศาสตร์ในระยะเวลาดังกล่าวจำเป็นต้องอาศัยหลักฐานทางโบราณคดีมาเป็นเครื่องมือใน
การศึกษา โดยเฉพาะศิลปวัฒนธรรมที่เป็นโบราณสถานนั้นนับว่ามีคุณค่าต่อการส่งเสริม
ศิลปวัฒนธรรมของชุมชนจังหวัดร้อยเอ็ด ทางประวัติศาสตร์เป็นอย่างดี

๓. ด้านการสร้างคุณค่าทางภูมิศาสตร์และสภาพแวดล้อม ศิลปวัฒนธรรมของการอนุรักษ์
และส่งเสริมแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของวัดป่าโนนสวรรค์ สามารถที่จะบอกกล่าวได้ถึง
ความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดระหว่างชาวบ้านจังหวัดร้อยเอ็ด กับสิ่งแวดล้อมมาแต่โบราณจึงเป็นการ
ยืนยันว่าสภาพภูมิศาสตร์และสิ่งแวดล้อมมีอิทธิพลต่อการสร้างสรรค์ทางศิลปวัฒนธรรมของมนุษย์
เป็นอย่างมาก

๔. ด้านการสร้างคุณค่าทางด้านทางการศึกษาศิลปวัฒนธรรม และประวัติศาสตร์
ศิลปวัฒนธรรม โดยเฉพาะโบราณสถานสามารถทำให้ทราบเกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรมด้านต่าง ๆ ของ
ชุมชนชาวจังหวัดร้อยเอ็ด ในอดีตให้กระจ่างยิ่งขึ้น เช่น การสร้างพุทธศาสนสถานตามคติความเชื่อ
การสะท้อนให้เห็นการดำรงชีวิตศิลปวัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ ผ่านทางภาพจิตรกรรมฝาผนัง
หรือลวดลายแกะสลัก ภาพปั้นที่ประดับตามอาคารของโบราณสถานในจังหวัดร้อยเอ็ด เป็นต้น

๕. ด้านการส่งเสริมอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวทางศิลปวัฒนธรรม ปัจจุบันศิลปวัฒนธรรม
โดยเฉพาะโบราณสถาน โบราณวัตถุ วิถีชีวิตของชุมชนชาวจังหวัดร้อยเอ็ด ได้กลายเป็นทรัพยากรอัน
ทรงคุณค่าทางการท่องเที่ยวที่สำคัญของจังหวัดจังหวัดร้อยเอ็ด และประเทศ แต่ละชุมชนท้องถิ่นและ
ประเทศต่างใช้ศิลปวัฒนธรรม ศิลปวัฒนธรรมเป็นเครื่องดึงดูดนักท่องเที่ยวให้หลงใหลเข้าสู่ชุมชน

จังหวัดร้อยเอ็ดและประเทศชาติ ให้มาชื่นชมเพื่อความเพลิดเพลินและได้รับความรู้ การที่นักท่องเที่ยวเชิงการอนุรักษ์ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมเดินทางเข้ามาทำให้วิถีชีวิตของชุมชนชาวจังหวัดร้อยเอ็ด และประเทศชาติมีรายได้เพิ่มขึ้นจากการใช้จ่ายใช้สอยของนักท่องเที่ยวและในขณะเดียวกันทำให้เกิดอุตสาหกรรมหรือกิจกรรมต่าง ๆ อีกหลายอย่างตามมา นอกจากนี้โบราณสถาน โบราณวัตถุ วิถีชีวิตของวิถีชีวิตของชาวจังหวัดร้อยเอ็ด ยังเป็นสิ่งเชิดชูศิลปวัฒนธรรมของชาติให้เป็นที่รู้จักแพร่หลายไปในนานาประเทศอีกด้วย

๖. ด้านการส่งเสริมสนับสนุนการ ในปัจจุบันวิถีชีวิตของชุมชนชาวจังหวัดร้อยเอ็ด ได้มีการพัฒนาแหล่งศิลปวัฒนธรรมที่อยู่ในพื้นที่อันเหมาะสมตามหลักวิชาเพื่อให้บริเวณชุมชนโบราณสถานเหล่านั้นสามารถเป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจของ ประชาชนได้ด้วย เพื่อให้ผู้ที่เข้าไปพักผ่อนในบริเวณทุกแห่งล้วนมีประวัติศาสตร์ความเป็นมาเกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ของจังหวัดร้อยเอ็ด และของชาติทั้งสิ้น จึงเป็นเรื่องที่ทุกคนจังหวัดร้อยเอ็ด ควรสนใจใคร่รู้ใคร่ศึกษาเพื่อการธำรงรักษาศิลปวัฒนธรรมให้อยู่คู่กับจังหวัดร้อยเอ็ด สืบต่อไป

๗. ด้านคุณค่าการอนุรักษ์มรดกทางศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดร้อยเอ็ด ด้วยระเบียบวิธีการในการศึกษาวิจัยที่เกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรม โดยเฉพาะด้านโบราณสถานตามวิธีการทางโบราณคดีคือ การสำรวจขุดค้น วิเคราะห์ศึกษาและวิจัยทางโบราณคดีนั้นล้วนเป็นกระบวนการแห่งการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมของชาติโดยตรงทั้งนั้น ดังนั้นกระบวนการในการศึกษาวิจัยทางศิลปวัฒนธรรม โดยเฉพาะด้าน โบราณสถาน โบราณวัตถุจึงย่อมเป็นกระบวนการที่ช่วยในการสืบทอดมรดกทางศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดร้อยเอ็ด ไปสู่อนุชนอย่างมีประสิทธิภาพ

สรุปได้ว่า การสร้างแรงจูงใจ/ความเข้าใจและการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และส่งเสริมแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของวัดป่าโนนสวรรค์ มีคุณค่าสมควรแก่การเอาใจใส่ในการพัฒนาส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดร้อยเอ็ด ไว้เป็นมรดกทางศิลปวัฒนธรรมสำหรับคนรุ่นหลังให้ได้สัมผัสและชื่นชมความสำคัญในคุณค่าของแหล่งการเรียนรู้ของวัดและชุมชนในจังหวัดร้อยเอ็ด ซึ่งมีได้อยู่ที่การตีราคาเป็นมูลค่า หากแต่อยู่ที่ไม่อาจหาสิ่งที่มีคุณค่าทางจิตใจ และความภาคภูมิใจอื่นทดแทนได้

๔.๑.๔ สิทธิประโยชน์ของวัด/ประชาชน/ชุมชน/ภาครัฐ/ภาคเอกชน ในการมีส่วนร่วม
การอนุรักษ์และส่งเสริมแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของวัดป่าโนนสวรรค์ สรุปได้ดังนี้

๑. มรดกทางศิลปวัฒนธรรม ศาสนา ของจังหวัดร้อยเอ็ด ได้รับการอนุรักษ์ให้ดำรงอยู่อย่างยั่งยืน

๒. วัดและคณะสงฆ์ ประชาชนของจังหวัดร้อยเอ็ด มีภูมิคุ้มกันทางวัฒนธรรมและมีค่านิยมที่ดีงาม

๓. ศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดร้อยเอ็ด สร้างทุนทางวัฒนธรรมเกิดคุณค่าทางสังคมและมูลค่าทางเศรษฐกิจ

๔. วัดและคณะสงฆ์ ประชาชนของจังหวัดร้อยเอ็ด นำองค์ความรู้ทางศิลปะ ศาสนาและวัฒนธรรมไปใช้ประโยชน์

๕. วัดและคณะสงฆ์ ประชาชนของจังหวัดร้อยเอ็ด ตระหนักเห็นคุณค่าและมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางศิลปวัฒนธรรม

๖. วัดและคณะสงฆ์ ประชาชนของจังหวัดร้อยเอ็ด มีความภาคภูมิใจในมรดกศิลปวัฒนธรรมที่ได้รับการอนุรักษ์

๗. วัดและคณะสงฆ์ ประชาชนของจังหวัดร้อยเอ็ด มีค่านิยมที่ดีงามและเหมาะสมในการดำเนินชีวิต

๘. วัดและคณะสงฆ์ ประชาชนของจังหวัดร้อยเอ็ด มีโอกาสเข้าถึงองค์ความรู้เห็นคุณค่าศิลปวัฒนธรรมและนำไปใช้ประโยชน์

๙. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องของจังหวัดร้อยเอ็ด มีการพัฒนาทุนทางศิลปวัฒนธรรมสู่เศรษฐกิจสร้างสรรค์

๑๐. มีการวิจัยพัฒนาและจัดการความรู้ด้านศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดร้อยเอ็ดมากยิ่งขึ้น

๑๑. มีกลไกรองรับการปกป้องคุ้มครองภูมิปัญญาและสิทธิทางศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดร้อยเอ็ด มากยิ่งขึ้น

๑๒. องค์ความรู้ และกิจกรรมถ่ายทอด เผยแพร่ แลกเปลี่ยนทางศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดร้อยเอ็ดมากยิ่งขึ้น

๑๓. ได้รับการสนับสนุนภาคีเครือข่ายในการฟื้นฟูกิจกรรมทางศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดร้อยเอ็ด ยิ่งขึ้น

๑๔. ศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดร้อยเอ็ด ได้รับการประกาศยกย่องและขึ้นทะเบียนมรดกภูมิปัญญาทางศิลปวัฒนธรรม

๑๕. ได้มีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมเผยแพร่ประเพณีศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดร้อยเอ็ด มากยิ่งขึ้น

๑๖. ได้รับการสนับสนุนองค์กรเครือข่ายอนุรักษ์ฟื้นฟูจารีตประเพณีและภูมิปัญญาท้องถิ่นของจังหวัดร้อยเอ็ด มากยิ่งขึ้น

๑๗. ได้รับการจัดกิจกรรมรณรงค์เผยแพร่แลกเปลี่ยนเรียนรู้ค่านิยม จิตสำนึกของจังหวัดร้อยเอ็ดยิ่งขึ้น

๑๘. ได้รับการพัฒนาแหล่งเรียนรู้และให้บริการทางศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดร้อยเอ็ด มากยิ่งขึ้น

๑๙. ผลิตและเผยแพร่องค์ความรู้ทางศิลปวัฒนธรรมสู่สาธารณะ ของจังหวัดร้อยเอ็ด มาก
ยิ่งขึ้น

**๔.๑.๕ ผลของการอนุรักษ์และส่งเสริมแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของวัดป่าโนน
สวรรค์เพื่อดำเนินงานส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมให้บรรลุเป้าประสงค์ ดังนี้คือ**

๑. สนับสนุนการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในการส่งเสริม เผยแพร่ และแลกเปลี่ยน
ศิลปวัฒนธรรมในจังหวัดร้อยเอ็ดกับชุมชนต่างๆ อย่างทั่วถึงต่อเนื่อง

๒. ส่งเสริมและเสริมสร้างกลไกในการปกป้องคุ้มครองมรดกทางแหล่งการเรียนรู้ของวัด
และชุมชนในจังหวัดร้อยเอ็ดและของชาติให้เกิดการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

๓. ส่งเสริมองค์กรเครือข่ายเสริมสร้างค่านิยม อนุรักษ์ ฟื้นฟูจารีตประเพณีและภูมิปัญญา
ท้องถิ่นอันเป็นมรดกทางศิลปวัฒนธรรมศิลปวัฒนธรรมในท้องถิ่นของจังหวัดร้อยเอ็ดอย่างบูรณาการ
กับยุคสมัยภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์

๔. ส่งเสริมประชาชนให้มีค่านิยมที่พึงประสงค์และมีความรู้ความเข้าใจในการเลือกรับสื่อ
ด้านศิลปวัฒนธรรมศิลปวัฒนธรรมในท้องถิ่นของจังหวัดร้อยเอ็ด

๕. จัดกิจกรรมเสริมสร้างองค์ความรู้ให้แก่บุคลากรในองค์กร ภาคีเครือข่าย และ
ประชาชนด้านศิลปวัฒนธรรมศิลปวัฒนธรรม เพื่อเพิ่มศักยภาพการทำงานให้มีคุณภาพมากยิ่งขึ้น

๖. จัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมในรูปแบบใหม่ ๆ เพื่อเพิ่มอัตราการเข้าร่วมกิจกรรมซ้ำ

๗. บริหารจัดการแหล่งเรียนรู้เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในด้านเนื้อหา และเพิ่มการตอบรับ
จากกลุ่มเป้าหมายที่เป็นเยาวชนในการศึกษาเรียนรู้ และเป็นกำลังในการดูแลรักษาสืบทอด
ศิลปวัฒนธรรมศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดร้อยเอ็ดต่อไปจากรุ่นสู่รุ่น

๘. ส่งเสริม สนับสนุนการวิจัยและจัดการความรู้ด้านวัฒนธรรมผ่านบุคคล หรือ องค์กรที่
เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมศิลปวัฒนธรรมในจังหวัดร้อยเอ็ดและของชาติ

๙. ร่วมมือกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องโดยให้การสนับสนุนข้อมูล และเครือข่ายเพื่อพัฒนา
ทุนทางศิลปวัฒนธรรมของชาวจังหวัดร้อยเอ็ดสู่เศรษฐกิจชุมชนอย่างสร้างสรรค์เหมาะสม

๑๐. ผลักดันให้สภากาการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมในจังหวัดร้อยเอ็ดในทุกระดับทั้งวัด บ้าน
โรงเรียน ชุมชน ภาครัฐ ภาคเอกชน มีส่วนร่วมในการพัฒนาเศรษฐกิจสร้างสรรค์โดยใช้ทุนทาง
ศิลปวัฒนธรรมของท้องถิ่นจังหวัดร้อยเอ็ดเพื่อร่วมกันพัฒนาชุมชนของตนอย่างยั่งยืนต่อไป

การพัฒนาส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมวัดและคณะสงฆ์จังหวัดร้อยเอ็ดจึงมีบทบาทสำคัญใน
การพัฒนาคนและพัฒนาศิลปวัฒนธรรมเป็นเรื่องที่มีความจำเป็นเพราะจะทำให้การพัฒนาขึ้นอยู่กับ
รากฐานของตนเองและภูมิปัญญาของชุมชนและสังคม ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาที่สมดุลและยั่งยืนใน
ระยะยาว โดยจะต้องมีการดำเนินงานในลักษณะที่เป็นองค์รวม คือการสร้างความรู้ความเข้าใจที่
ถูกต้องและสร้างความเข้มแข็งให้ครอบครัวและชุมชน รวมทั้งสนับสนุนให้ทุกฝ่ายมีส่วนร่วมในการ

ทำนุบำรุงวัฒนธรรมอันดีงามทั้งในระดับชาติและระดับท้องถิ่น มีโลกทัศน์ทางวัฒนธรรมที่กว้างขวาง และรู้จักเลือกสรรไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาตนเองและสังคม ซึ่งมีแนวทางการพัฒนาส่งเสริม ศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดร้อยเอ็ด มีแนวทางการพัฒนาดังนี้คือ

๔.๑.๖ การพัฒนาองค์กรแหล่งการเรียนรู้ด้านสภาพแวดล้อมของวัดป่าโนนสวรรค์

พบว่า : ด้านสภาพแวดล้อม อันได้แก่โบราณสถาน/โบราณวัตถุ/พุทธศิลป์ /วัฒนธรรม ท้องถิ่น/วัฒนธรรมชุมชน/ ธรรมชาติภูมิทัศน์ เป็นการจัดสภาพแวดล้อม ภูมิทัศน์ อาคารสถานที่ หรือ กายภาพของวัดให้เป็นแหล่งการเรียนรู้ ซึ่งโดยทั่วไปวัดและชุมชนในจังหวัดร้อยเอ็ดจะเป็นวัดเก่าที่มี ศิลปวัฒนธรรมทรงคุณค่าอยู่เกือบทุกวัด มีจุดเด่นด้านโบราณสถาน โบราณวัตถุ พุทธศิลป์ วิจิตรศิลป์ และสถาปัตยกรรม อันเป็นมรดกทาง วัฒนธรรมและสื่อการเรียนรู้อันทรงคุณค่า และวัดบางวัดมี ธรรมชาติ ที่มีความสงบ ร่มรื่น อย่างไรก็ตามวัดและชุมชนในจังหวัดร้อยเอ็ดทั้งที่เป็นวัดที่เน้นการ ส่งเสริมโบราณสถาน โบราณวัตถุที่มีคุณค่า และวัดที่มีจุดเด่นด้านธรรมชาติแวดล้อมและภูมิปัญญา ท้องถิ่นสร้างความสงบ สะอาด ร่มรื่น ร่มเย็นภูมิทัศน์อันสวยงาม โบราณสถาน โบราณวัตถุ พุทธศิลป์ อาคารสถานที่สะอาด เหมาะกับการเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรม และเน้นการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อมควบคู่กันไปเป็นการพัฒนาทั้งระบบอย่างยั่งยืน

แนวทางการพัฒนาแผนงานในการดำเนินงานด้านสภาพแวดล้อม มีดังนี้คือ

(๑) เสริมสร้างความรู้ ความเข้าใจ รวมทั้งเปิดพื้นที่และส่งเสริมกิจกรรมส่งเสริมให้ ประชาชนที่มีความแตกต่างหลากหลายของวิถีชีวิตและศิลปวัฒนธรรมของวัดและชุมชนในจังหวัด ร้อยเอ็ดได้แสดงออกและเรียนรู้ซึ่งกันและกัน เพื่อสร้างการยอมรับและเคารพอัตลักษณ์ คุณค่าและ ความแตกต่างหลากหลายของวิถีชีวิตและศิลปวัฒนธรรม

(๒) บริหารจัดการองค์ความรู้ ภูมิปัญญาและทุนทางศิลปวัฒนธรรมการเรียนรู้ของวัดและ ชุมชนในจังหวัดร้อยเอ็ดและนำไปใช้ประโยชน์ในการให้คำแนะนำปรึกษาบ่มเพาะ พัฒนาศักยภาพ และส่งเสริมสนับสนุนผู้ประกอบการที่ประกอบธุรกิจด้านการพัฒนาสินค้า ผลิตภัณฑ์และการบริการ โดยใช้ทุนทางศิลปวัฒนธรรมของวัดและชุมชนในจังหวัดร้อยเอ็ด

(๓) ส่งเสริมโอกาส พื้นที่ เวทีและกิจกรรมทางศิลปวัฒนธรรมเพื่อเสริมสร้างความสัมพันธ์ อันดีระหว่างวัด เจ้าหน้าที่รัฐ ผู้นำท้องถิ่น และประชาชนในจังหวัดร้อยเอ็ด

(๔) พัฒนาแหล่งเรียนรู้ รวมทั้งบูรณะ พื้นฟู ปฏิสังขรณ์โบราณสถาน พุทธศาสนสถาน และแหล่งโบราณคดี แหล่งศูนย์รวมศิลปวัฒนธรรมของวัดและชุมชนที่มีความสำคัญการเรียนรู้ของวัด และชุมชนในจังหวัดร้อยเอ็ด

(๕) พัฒนาศักยภาพ (ภูมิทัศน์ สิ่งอำนวยความสะดวก สาธารณะ การนำเสนอ ฯลฯ) ของ แหล่งท่องเที่ยวทางศิลปวัฒนธรรมให้ได้มาตรฐานสากล รวมทั้งพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวทาง

ศิลปวัฒนธรรมที่มีประสิทธิภาพ เพื่อเพิ่มศักยภาพการท่องเที่ยวทางศิลปวัฒนธรรม สร้างโอกาส สร้างงานและเพิ่มรายได้ให้แก่ผู้ประกอบการที่เกี่ยวข้องและประชาชนในท้องถิ่น

(๖) ส่งเสริมสนับสนุนการเผยแพร่วิถีชีวิตและศิลปวัฒนธรรมของประชาชนในพื้นที่การเรียนรู้ของวัดและชุมชนในจังหวัดร้อยเอ็ดผ่านสื่อท้องถิ่น สื่อกระแสหลักและสื่อสังคม (social network) ในรูปแบบที่หลากหลายและทั่วถึงอย่างเป็นรูปธรรม

(๗) พัฒนาเมืองที่มีศักยภาพและมีอัตลักษณ์โดดเด่นด้านศิลปวัฒนธรรม ให้เป็นเมืองแห่งศิลปวัฒนธรรมสร้างสรรค์เพื่อเพิ่มศักยภาพการท่องเที่ยวแหล่งทางศิลปวัฒนธรรม และศักยภาพทางเศรษฐกิจและสังคมในจังหวัดร้อยเอ็ด

(๘) ศึกษาวิจัยและพัฒนาเมืองนิเวศวัฒนธรรมต้นแบบรองรับการพัฒนาเมืองอุตสาหกรรมเชิงนิเวศของการพัฒนาส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของวัดและชุมชนในจังหวัดร้อยเอ็ด

(๙) ส่งเสริมกิจกรรมพุทธศาสนิกสัมพันธ์และเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างระหว่างวัดเจ้าของพื้นที่ ผู้นำและประชาชนในแต่ในพื้นที่จังหวัดร้อยเอ็ด

(๑๐) สนับสนุนกิจกรรมส่งเสริมช่องทางการสร้างรายได้จากสินค้า ผลิตภัณฑ์และบริการทางวัฒนธรรมโดยเพิ่มศักยภาพการท่องเที่ยวทางศิลปวัฒนธรรม รวมถึงพัฒนาสินค้า ผลิตภัณฑ์และบริการทางวัฒนธรรมโดยใช้ทุนทางวัฒนธรรม

(๑๑) พัฒนาการแสดงและเทคนิคการแสดงทางศิลปวัฒนธรรมทั้งแบบดั้งเดิมและร่วมสมัย ให้ได้มาตรฐานสากล เพื่อเพิ่มศักยภาพการท่องเที่ยวทางศิลปวัฒนธรรม และการเผยแพร่แลกเปลี่ยนศิลปวัฒนธรรมทั้งในและต่างประเทศ

(๑๒) ส่งเสริมการผลิตและพัฒนาสินค้า ผลิตภัณฑ์ และบริการทางศิลปวัฒนธรรมโดยใช้ทุนทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทยของจังหวัดร้อยเอ็ด ในลักษณะอุตสาหกรรมวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ เพื่อพัฒนาศักยภาพการแข่งขันทางด้านเศรษฐกิจ การท่องเที่ยว และการบริหารจัดการงานศิลปวัฒนธรรมของประเทศ เช่น ภาพยนตร์ แอนิเมชันละคร ละครโทรทัศน์ ดนตรี เกม แฟชั่น และอุตสาหกรรมวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์อื่นๆ

(๑๓) บูรณาการ และประสานความร่วมมือกับหน่วยงานและองค์กรที่เกี่ยวข้อง เพื่อสนับสนุนและส่งเสริมช่องทางในการโฆษณา เผยแพร่ ประชาสัมพันธ์ และกระจายสินค้า ผลิตภัณฑ์ และการบริการทางวัฒนธรรมในรูปแบบที่หลากหลายและทั่วถึง

๔.๓.๗ การพัฒนาด้านพุทธศาสนพิธี / พิธีกรรม :

กิจกรรมในวันสำคัญทางศาสนา เทศกาลตามประเพณีนิยม รวมทั้งจัดกิจกรรมอนุรักษ์ ศิลปะ วัฒนธรรมของชาติ การกีฬา ภูมิปัญญาท้องถิ่น และภูมิปัญญาไทย การจัดศาสนพิธี พิธีกรรม เทศกาลงานบุญตาม ประเพณีนิยม และกิจกรรมในวันสำคัญทางศาสนา ถือเป็นสื่อพื้นบ้านหรือสื่อประเพณีที่ทุกวัดในจังหวัดร้อยเอ็ดจัด เช่น การแสดงธรรมเทศนาในวันสำคัญทางศาสนา การบำเพ็ญ

กุศลทางพระพุทธศาสนา การทำวัตร การจัดงานพิธีทางศาสนา วันวิสาขบูชา วันเข้าพรรษา วันออกพรรษา การบรรพชา เป็นต้น ซึ่งนอกจากจะเป็นการส่งเสริมศาสนาแล้ว ยังจัดกิจกรรมส่งเสริมอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมของชาติ การกีฬา ภูมิปัญญาท้องถิ่น และภูมิปัญญาไทยที่จังหวัดร้อยเอ็ดได้ประพตปฏิบัติกันมาอย่างต่อเนื่องยาวนาน

แนวทางการพัฒนาด้านพุทธศาสนพิธี /พิธีกรรม

(๑) วัดและชุมชนในจังหวัดร้อยเอ็ดควรมีการส่งเสริม และสร้างจิตสำนึกให้แก่ประชาชนเพศชายให้เข้ามามีส่วนร่วมต่อกิจกรรมทางพุทธศาสนาให้มากยิ่งขึ้น เช่น จัดกิจกรรมที่เพศชายต้องการเข้ามามีส่วนร่วมมากขึ้น ตัวอย่างเช่น การบวชตามประเพณีวันสำคัญต่าง ๆ เป็นต้น

(๒) วัดและชุมชนในจังหวัดร้อยเอ็ดควรมีการรณรงค์สร้างจิตสำนึกของประชาชนและเยาวชนซึ่งมีอายุน้อยยังอยู่ในวัยศึกษาหรือวัยเริ่มทำงานให้มีส่วนร่วมในการปรับปรุงและพัฒนา กิจกรรมทางพุทธศาสนาให้มีความน่าสนใจร่วมสมัยและเพื่อเป็นการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนต่อไป เช่น จัดหลักสูตร อบรมร่วมกับโรงเรียน การจัดกิจกรรมเข้าค่ายอบรมธรรมทางศิลปวัฒนธรรม ประกอบเป็นองค์แห่งการเรียนรู้ด้วย เป็นต้น

(๓) วัดและชุมชนในจังหวัดร้อยเอ็ดควรให้ผู้มีรายได้น้อย ได้เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมทางศาสนา และสามารถขยายโอกาสในการประกอบอาชีพ เช่น การจัดงานในเทศกาลพิธีวันสำคัญต่าง ๆ ทางศาสนา ให้มีโรงทาน เลี้ยงอาหารแก่ผู้มาร่วมงานฟรี วัดก็เปิดโอกาสให้ผู้มีรายได้น้อยเข้ามาร่วมเปิดร้านค้าขายสินค้า เป็นต้น

(๔) วัดและชุมชนในจังหวัดร้อยเอ็ดควรมีรูปแบบที่เหมาะสมกับผู้ที่ได้การศึกษาน้อยให้เข้าใจถึงประโยชน์และความสำคัญของการเข้ามามีส่วนร่วมกับกิจกรรมทางพุทธศาสนา เช่น อาศัยผู้มีความสำคัญต่อจิตใจของชุมชน อาจเป็นผู้นำชุมชนหรืออาจารย์ในโรงเรียนในชุมชน ช่วยประชาสัมพันธ์ข่าวสารหรือชี้แจงและประโยชน์ อาจเริ่มจากการเข้าวัดในวันพระ เป็นต้น

(๕) วัดและชุมชนในจังหวัดร้อยเอ็ดควรมีการส่งเสริมให้ผู้ที่มีการรับรู้ข่าวสารน้อยได้มีส่วนร่วมต่อกิจกรรมทางพุทธศาสนามากขึ้นเช่น เพิ่มสื่อการกระจายข่าวสารจากเดิมที่มีอยู่ อาจเพิ่มในช่องทาง ป้ายประกาศ หอกระจายเสียง เป็นต้น

(๖) วัดและชุมชนในจังหวัดร้อยเอ็ดควรส่งเสริมให้ผู้มีระยะเวลาอาศัยอยู่ในชุมชนน้อยเข้ามามีส่วนร่วมต่อกิจกรรมทางพุทธศาสนาผู้ที่มีระยะเวลาอาศัยอยู่ในชุมชนน้อย อาจยังไม่เข้าใจถึงวัฒนธรรมประเพณีของชุมชน เลยยังขาดการมีส่วนร่วมต่อกิจกรรมทางพุทธศาสนา ควรจัดให้มีการอบรมหรือจัดงานที่เพิ่มความเข้าใจและส่งเสริมให้ผู้มีระยะเวลาอาศัยอยู่ในชุมชนน้อยได้ปรับตัวและเกิดความสนิมสนมกับผู้ที่อาศัยอยู่ก่อนก็จะเป็นการดึงเอาผู้ที่อาศัยอยู่ในชุมชนน้อยได้เข้ามามีส่วนร่วมกับกิจกรรมทางพุทธศาสนาเพิ่มมากขึ้น

๔.๓.๘ การพัฒนาด้านสื่อส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม :

รูปแบบต่างๆ ทั้งสื่อบุคคล สื่อธรรมชาติ สื่อสิ่งพิมพ์ สื่อโสตทัศนสื่ออิเล็กทรอนิกส์ สื่อเคลื่อนที่ หรือสื่อกลางแจ้ง สื่อชุมชน หรือสื่อท้องถิ่น จำแนกได้ดังนี้

(๑) สื่อบุคคล : เจ้าอาวาส พระสงฆ์ สามเณร บุคลากรของวัดและชุมชนในจังหวัดร้อยเอ็ดและผู้นำชุมชน ปราชญ์ชาวบ้าน ครู วิทยากร อาสาสมัคร พุทธศาสนิกชน ชาวบ้าน โดยเฉพาะเจ้าอาวาสเป็นสื่อบุคคลที่มีบทบาทสูงทั้งในด้านภาวะผู้นำ ความรู้ ความเชี่ยวชาญและผลงานเฉพาะด้าน ทั้งในด้านธรรมะและด้านอื่นๆ เช่น ศิลปะและวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ ภาษาศาสตร์จัดเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นอันเป็นแหล่งความรู้ที่สำคัญยิ่ง นอกจากนี้ด้วยจริยวัตรและการประพฤติปฏิบัติที่ยึดมั่นในพระธรรมวินัยอย่างเคร่งครัด ทำให้เกิดบารมี ประชาชนมีความเลื่อมใสศรัทธา และยึดถือเป็นแบบอย่าง จึงเกิดการเรียนรู้และสามารถสร้างความร่วมมือ ร่วมใจในส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมให้สัมฤทธิ์ผลได้

(๒) สื่อธรรมชาติ ได้แก่ ภูมิทัศน์ ธรรมชาติ วัด โบราณสถาน โบราณวัตถุ ศาสนสถาน และศาสนศิลป์ที่มีอยู่ในวัด และชุมชนต่าง ๆ ของวัดและชุมชนในจังหวัดร้อยเอ็ดโดยเน้นสภาพแวดล้อม บรรยากาศที่อยู่ โดยรอบตัวมนุษย์อันเกิดขึ้นหรือมีอยู่ตามธรรมชาติ วัดที่เป็นกรณีศึกษาอาจแบ่งกว้างๆเป็นสองกลุ่มคือวัดที่ตั้งอยู่ในย่านความเจริญหรือวัดเก่า มีจุดเด่นด้านโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศาสนสถานและศาสนศิลป์ ส่วนวัดที่ตั้งอยู่ในชนบท มีจุดเด่น คืออยู่กับธรรมชาติและใช้ธรรมชาติสร้างความสงบ และเป็นสื่อสอนธรรม ส่วนวัดในเมืองแม้ว่าจะอยู่ท่ามกลางความเจริญทางวัตถุ แต่ก็สร้างสภาพแวดล้อมให้ใกล้ชิดธรรมชาติและบรรยากาศที่สงบร่มรื่น

๔.๓.๙ การพัฒนาด้านแหล่งการเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรม

: การจัดตั้งวัดให้เป็นอุทยานการศึกษาทางศิลปวัฒนธรรม เป็นห้องสมุด พิพิธภัณฑ์ หอวัฒนธรรมหอศิลป์ หอกระจายข่าว อุทยานการศึกษา สวนพฤกษศาสตร์ สมุนไพร ที่อ่านหนังสือพิมพ์ ประจำหมู่บ้าน และแหล่งการเรียนรู้อื่นๆ ที่รวมทั้งเป็นสถานที่หรือศูนย์รวม ที่ประกอบด้วยความรู้ สาระความรู้ และกิจกรรมที่เกี่ยวกับชีวิต ศิลปวัฒนธรรม ซึ่งมีคุณค่าของคนในชุมชนจังหวัดร้อยเอ็ด เป็นความรู้ทางวัฒนธรรมที่มีการปรับเปลี่ยน เพิ่มเติมอยู่เสมอ โดยคนในชุมชน และมุ่งเน้นที่จะถ่ายทอดความรู้ความเข้าใจให้กับคนทั้งในและท้องถิ่นของตนเอง และคนในสังคมภายนอก ได้เข้าถึงชีวิตวัฒนธรรมของสังคมนั้น

โดยการอนุรักษ์และส่งเสริมแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของวัดป่าโนนสวรรค์มีบทบาทหน้าที่สำคัญในการพัฒนาส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมในหลายอย่างคือ

(๑) สนับสนุนให้เกิดความร่วมมือระหว่างรัฐและท้องถิ่นในการทานุบำรุงสร้างสรรค์และพัฒนาโบราณสถาน พิพิธภัณฑ์สถาน หอสมุด ฯลฯ

(๒) เผยแพร่คุณค่า รักษา สืบทอดเอกลักษณ์ความเป็นไทยและการสร้างสรรค์ ศิลปวัฒนธรรมสาขาต่างๆ ขึ้นมาใหม่ให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตปัจจุบันและอนาคต

(๓) เป็นสถานที่รวบรวมและจัดแสดงเรื่องราวทางศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดร้อยเอ็ด

(๔) เป็นสถานที่ให้ความรู้ในรูปแบบการศึกษาตามอัธยาศัยที่หลากหลายทาง ศิลปวัฒนธรรมของแนวทางการพัฒนาองค์กรแห่งการเรียนรู้ของวัดและชุมชนในจังหวัดร้อยเอ็ด

(๕) สร้างกระบวนการเรียนรู้ได้ด้วยตนเองทางศิลปวัฒนธรรมของแนวทางการพัฒนา องค์กรแห่งการเรียนรู้ของวัดและชุมชนในจังหวัดร้อยเอ็ด

(๖) เป็นเวทีให้คนในชุมชนท้องถิ่นร่วมกันสร้างเรื่องราวประวัติศาสตร์และสังคมของ ตนเองขึ้นทางศิลปวัฒนธรรมของแนวทางการพัฒนาองค์กรแห่งการเรียนรู้ของวัดและชุมชนใน จังหวัดร้อยเอ็ด

(๗) จัดหาความร่วมมือ โดยมีวัดเป็นศูนย์กลางแห่งการร่วมมือกับภาครัฐ เอกชน และ ชุมชนในท้องถิ่น เพื่อจัดทำองค์ความรู้ทางแหล่งการเรียนรู้ของวัดและชุมชนในจังหวัดร้อยเอ็ด

(๘) มีสื่อที่ใช้ในการนำเสนออย่างหลากหลายทางศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดร้อยเอ็ด

(๙) บูรณาการกับองค์กรต่างๆ เพื่อให้ทุกภาคส่วนได้มีส่วนร่วมในการจัดการกระบวนการ เรียนรู้ในแหล่งเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดร้อยเอ็ด

๔.๓.๑๐ การพัฒนาด้านการจัดกิจกรรมเชิงวิชาการในการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม :

การจัดกิจกรรมให้ความรู้ทางศาสนา ปลูกฝังและส่งเสริมศีลธรรมแก่ประชาชนโดยการ บรรยาย อภิปราย เสวนา สนทนาธรรม การเรียน/การสอน การประชุม/สัมมนา การบรรยาย/ อภิปราย การอบรมปฏิบัติธรรม การจัดนิทรรศการ/การจัดกิจกรรมให้ความรู้ทางศิลปวัฒนธรรมภูมิ ปัญญาไทย เช่น การจัดธรรมสังฆจร การจัดงานวัดการจัดนิทรรศการ การประกวดสวดมนต์ และ การประกวดในเชิงการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม อันเป็นกิจกรรมที่ให้ความรู้ทางศาสนา ความรู้ทาง ศิลปะ วัฒนธรรม ภูมิปัญญาไทย การส่งเสริมการประกอบอาชีพ และความรู้ด้านสุขภาพ พละนาถาย การอนุรักษ์ธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และอื่น ๆ

แนวทางการพัฒนาการจัดโครงการ/กิจกรรม/การสัมมนาเชิงวิชาการด้านการแนว ทิศทางการพัฒนาองค์กรแห่งการเรียนรู้ของวัดและชุมชนในจังหวัดร้อยเอ็ด มีแนวทางการปฏิบัติ โดย ใช้รูปแบบ PDCA ดังนี้คือ

(๑) สำรวจ ศึกษาข้อมูลพื้นฐานด้านแหล่งการเรียนรู้ของวัดและชุมชนในจังหวัดร้อยเอ็ด และความต้องการของประชาชนในท้องถิ่น

(๒) กำหนดโครงการ/กิจกรรม/การสัมมนาเชิงวิชาการด้านการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม ของแหล่งการเรียนรู้ของวัดและชุมชนในจังหวัดร้อยเอ็ด ไว้ในแผนยุทธศาสตร์, แผนปฏิบัติงานการ ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดร้อยเอ็ด ประจำปี

(๓) เสนอของบประมาณดำเนินงานโครงการ/กิจกรรม/การสัมมนาเชิงวิชาการต่อหน่วยงานที่มีส่วนเกี่ยวข้องของการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดร้อยเอ็ด

(๔) ตั้งคณะทำงานผู้รับผิดชอบโครงการ/กิจกรรม/การสัมมนาเชิงวิชาการด้านการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดร้อยเอ็ด ทั้งฝ่ายคณะสงฆ์ หน่วยงานทางราชการผู้รับผิดชอบ ตลอดจนผู้นำชุมชน และประชาชนเจ้าของพื้นที่ด้านศิลปวัฒนธรรมอย่างทั่วถึงเป็นรูปธรรม

(๕) จัดทำรายละเอียดโครงการ/กิจกรรม/การสัมมนาเชิงวิชาการด้านการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดร้อยเอ็ด เพื่อขออนุมัติดำเนินการ

(๖) ดำเนินการโครงการ/กิจกรรม/การสัมมนาเชิงวิชาการด้านการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดร้อยเอ็ด

- ติดต่อประสานงานกับบุคคลหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น ในการฝึกอบรมต้องติดต่อวิทยากรที่อาจเป็นคณะสงฆ์ผู้นำศาสนาหรือปราชญ์ท้องถิ่นหรือผู้เชี่ยวชาญจากหน่วยงานอื่นๆ หากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจำเป็นต้องใช้สถานที่ราชการหรือศาสนสถานเป็นที่ฝึกอบรมให้ประสานงานกับหน่วยงานราชการหรือพุทธศาสนสถานที่เกี่ยวข้องเพื่อขอใช้อาคารหรือสถานที่จัดเตรียมอาหารและเครื่องดื่ม จัดหาอุปกรณ์ที่จำเป็นต้องใช้ในการอบรม

- หากเป็นโครงการหรือกิจกรรมตามตัวชี้วัดขั้นพัฒนา เช่น ตามมาตรฐานการสร้างเครือข่าย โดยอาศัยการจัดการฐานข้อมูลด้านพุทธศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม และจารีตประเพณีท้องถิ่น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต้องสืบค้นและรวบรวมข้อมูลที่อาจหาได้จาก เว็บไซต์ต่างๆผ่านระบบอินเทอร์เน็ต โดยประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น วัด คณะสงฆ์ กรมการศาสนา สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรม เพื่อตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลที่ได้รับ

- ประชาสัมพันธ์โครงการ/กิจกรรม/การสัมมนาเชิงวิชาการด้านการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดสมุทรครามให้ผู้เกี่ยวข้องหรือผู้สนใจทั่วไปทราบ

- ดำเนินการและตรวจสอบการจัดโครงการ/กิจกรรม/การสัมมนาเชิงวิชาการด้านการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดสมุทรครามให้เป็นไปตามแผนที่กำหนดไว้

- ประเมินผลการจัดโครงการ/กิจกรรม/การสัมมนาเชิงวิชาการด้านการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดสมุทรคราม

(๗) สรุปผลการจัดโครงการ/กิจกรรม/การสัมมนาเชิงวิชาการด้านการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดสมุทรคราม ตามดัชนีชี้วัดความสำเร็จ พิจารณาผลดี-ผลเสียปัญหาอุปสรรครวมทั้งข้อเสนอแนะ เพื่อปรับปรุงพัฒนาโครงการ/กิจกรรม/การสัมมนาเชิงวิชาการด้านการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดสมุทรครามต่อไป

๔.๓.๑๑ การพัฒนาด้านสร้างเครือข่ายภาคีทางแหล่งการเรียนรู้การอนุรักษ์และส่งเสริมแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของวัดป่าโนนสวรรค์

: เครือข่ายวัดทั้งจังหวัดและเครือข่ายบุคคล เครือข่ายความร่วมมือจากชุมชน เครือข่ายความร่วมมือจากภาครัฐ/เอกชน การจัดตั้งเครือข่ายและวัดสาขา เช่นเครือข่ายการเรียนรู้ เครือข่ายชุมชน เครือข่ายวัด ทำให้เกิดความร่วมมือ ร่วมใจ การรวมพลัง และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมร่วมกัน ตลอดจนสร้างความสัมพันธ์อันดีกับชุมชนเป็นพื้นฐานสำคัญของความสำเร็จของแหล่งเรียนรู้ของวัดและชุมชนในจังหวัดร้อยเอ็ดและนำไปสู่การสร้างความร่วมมือร่วมใจและเครือข่ายพัฒนางานการส่งเสริมแหล่งเรียนรู้ของวัดและชุมชนในจังหวัดร้อยเอ็ดอย่างเป็นระบบเป็นรูปธรรมสามารถดำเนินการปฏิบัติได้จริง และเป็นยุทธศาสตร์สำคัญของการบริหารจัดการงานศิลปวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วม การปรับบทบาทให้เหมาะสมกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงในทางโลก การรวมหรือการระดมพลังเพื่อให้เกิดผลสัมฤทธิ์หรือบรรลุเป้าหมายที่วางไว้ และที่สำคัญคือการจัดกิจกรรมเพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ และการเรียนรู้ร่วมกัน เพื่อสร้างวัดให้เป็นชุมชนการเรียนรู้วัดที่เป็นกรณีศึกษามีความร่วมมือและเครือข่ายในรูปแบบต่างๆ ที่หลากหลายและกว้างขวาง กับองค์กรทั้งภาครัฐ ภาคเอกชนทั้งในประเทศและต่างประเทศ ในการดำเนินกิจกรรมการขยายการเผยแผ่การส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของแหล่งเรียนรู้ของวัดและชุมชนในจังหวัดร้อยเอ็ดไปยังนาๆ ประเทศ

แนวทางวิธีการปฏิบัติงานการสร้างเครือข่ายภาคีทางแหล่งการเรียนรู้การอนุรักษ์และส่งเสริมแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของวัดป่าโนนสวรรค์

การส่งเสริมให้วัดและชุมชนในจังหวัดร้อยเอ็ดหน่วยงานต่าง ๆ ประชาชนในท้องถิ่นสร้างและขยายเครือข่ายการเรียนรู้ เข้าใจร่วมกัน และเคารพในหลักของพระพุทธศาสนา ศิลปวัฒนธรรม และจารีตประเพณีในท้องถิ่นของตนเองหรือท้องถิ่นอื่นมีกรอบแนวคิดที่ควรนำไปเป็นแนวทางดำเนินการ ดังนี้

(๑) ส่งเสริมการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นของประชาชนในท้องถิ่นของตนระหว่างหน่วยงานราชการ ภาคเอกชน ภาคประชาชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอื่นๆ ในการอนุรักษ์และส่งเสริมวัดและชุมชนในจังหวัดร้อยเอ็ดและการดำเนินชีวิตตามหลักศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม จารีตประเพณี และภูมิปัญญาท้องถิ่นในจังหวัดร้อยเอ็ด

(๒) จัดกิจกรรมการถ่ายทอดประสบการณ์ระหว่างคณะสงฆ์ หน่วยงานราชการ ภาคเอกชนภาคประชาชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอื่น ๆ ด้านการอนุรักษ์และส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของแหล่งเรียนรู้ของวัดและชุมชนในจังหวัดร้อยเอ็ด และการดำเนินชีวิตตามหลักพระพุทธศาสนาที่ตนนับถือ ตลอดจนจารีตประเพณีท้องถิ่นจังหวัดร้อยเอ็ด

(๓) ส่งเสริมหรือจัดตั้งองค์กรเพื่อเป็นเครือข่ายระดับวัด ระดับบุคคล ระดับครอบครัว หรือระดับท้องถิ่นเพื่อการเรียนรู้ เข้าใจและเคารพ อนุรักษ์และส่งเสริมพระพุทธศาสนา ศิลปวัฒนธรรม จารีตประเพณีและภูมิปัญญาท้องถิ่น ในลักษณะต่างๆ ของแหล่งการเรียนรู้ของวัดและชุมชนในจังหวัดร้อยเอ็ด ตลอดจนเชื่อมโยงกับเครือข่ายอื่นๆ เช่น ศูนย์วัฒนธรรมระดับท้องถิ่น สภาวัฒนธรรม กลุ่มชมรมที่เกี่ยวข้องในระดับมหภาคต่อไป

(๔) จัดทำและเชื่อมโยงฐานข้อมูลระหว่างเครือข่ายด้านพระพุทธศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม จารีตประเพณีและภูมิปัญญาท้องถิ่นของวัดและชุมชนในจังหวัดร้อยเอ็ด เพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้ และประสบการณ์ซึ่งข้อมูลดังกล่าวองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นได้มีการจัดเก็บรวบรวมเพื่อประกอบการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่นอยู่แล้ว

(๕) การบูรณาการคุณค่าทางวัฒนธรรมที่หลากหลายให้เกิดประโยชน์เกื้อกูลต่อชุมชน รูปแบบของเครือข่าย/องค์กรวัฒนธรรม ในจังหวัดร้อยเอ็ด

(๖) การยอมรับความหลากหลายทางศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม และจารีตประเพณีท้องถิ่นซึ่งกันและกัน

(๗) การซึมซับวัฒนธรรม และจารีตประเพณีท้องถิ่นที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของประชาชนในท้องถิ่น

๖.๕ สรุป

กลไกการอนุรักษ์และส่งเสริมแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของวัดป่าโนนสวรรค์ เพื่อดำเนินงานส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมให้บรรลุเป้าประสงค์ของการพัฒนาส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมทั้ง ๖ ด้าน คือ ๑) ด้านสภาพแวดล้อม ๒) ด้านพุทธศาสนพิธี/พิธีกรรม ๓) ด้านสื่อส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม ๔) ด้านแหล่งการเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรม ๕) ด้านกิจกรรมเชิงวิชาการในการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม และ ๖) ด้านเครือข่ายภาคีทางศิลปวัฒนธรรม สนับสนุนการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในการส่งเสริม เผยแพร่ และแลกเปลี่ยนการอนุรักษ์และส่งเสริมแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของวัดป่าโนนสวรรค์ กับชุมชนต่างๆ อย่างทั่วถึงต่อเนื่อง ส่งเสริมและเสริมสร้างกลไกในการปกป้องคุ้มครองมรดกทางศิลปวัฒนธรรมศิลปวัฒนธรรมในท้องถิ่นของวัดและชุมชนในจังหวัดร้อยเอ็ดและของชาติให้เกิดการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ส่งเสริมองค์กรเครือข่ายเสริมสร้างค่านิยม อนุรักษ์ ฟื้นฟูจารีตประเพณีและภูมิปัญญาท้องถิ่นอันเป็นมรดกทางศิลปวัฒนธรรมศิลปวัฒนธรรมในท้องถิ่นของจังหวัดร้อยเอ็ดอย่างบูรณาการกับยุคสมัยภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ ส่งเสริมประชาชนให้มีค่านิยมที่พึงประสงค์และมีความรู้ความเข้าใจในการเลือกรับสื่อด้านศิลปวัฒนธรรมศิลปวัฒนธรรมในท้องถิ่นของจังหวัดร้อยเอ็ด จัดกิจกรรมเสริมสร้างองค์ความรู้ให้แก่บุคลากรในองค์กร ภาคีเครือข่าย และประชาชนด้านศิลปวัฒนธรรมศิลปวัฒนธรรม เพื่อเพิ่มศักยภาพการทำงานให้มีคุณภาพมากยิ่งขึ้น จัดกิจกรรมทาง

วัฒนธรรมในรูปแบบใหม่ๆ เพื่อเพิ่มอัตราการเข้าร่วมกิจกรรมซ้ำ บริหารจัดการแหล่งเรียนรู้เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในด้านเนื้อหา และเพิ่มการตอบรับจากกลุ่มเป้าหมายที่เป็นเยาวชนในการศึกษาเรียนรู้ และเป็นกำลังในการดูแลรักษาสืบทอดศิลปวัฒนธรรมศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดร้อยเอ็ด ต่อไปจากรุ่นสู่รุ่น ส่งเสริมสนับสนุนการวิจัยและจัดการความรู้ด้านวัฒนธรรมผ่านบุคคล หรือ องค์กรที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมศิลปวัฒนธรรมในจังหวัดร้อยเอ็ดและของชาติ ร่วมมือกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องโดยให้การสนับสนุนข้อมูล และเครือข่ายเพื่อพัฒนาทุนทางศิลปวัฒนธรรมของชาวจังหวัดร้อยเอ็ดสู่เศรษฐกิจชุมชนอย่างสร้างสรรค์เหมาะสม ผลักดันให้สภากาการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมในจังหวัดร้อยเอ็ดในทุกระดับทั้งวัด บ้าน โรงเรียน ชุมชน ภาครัฐ ภาคเอกชน มีส่วนร่วมในการพัฒนาเศรษฐกิจสร้างสรรค์โดยใช้ทุนทางศิลปวัฒนธรรมของท้องถิ่นจังหวัดร้อยเอ็ด เพื่อร่วมกันพัฒนาชุมชนของตนอย่างยั่งยืนต่อไป

พระพุทธศาสนา เป็นรากฐานสำคัญของศิลปวัฒนธรรมไทย เนื่องจากชาวไทยนับถือพระพุทธศาสนามาช้านาน และหลักพุทธธรรมในพระพุทธศาสนา ได้หล่อหลอมซึมซับลงในวิถีไทย กลายเป็นรากฐานวิถีชีวิตของคนไทยในทุกด้าน ทั้งด้านวิถีชีวิตความเป็นอยู่ ภาษา ขนบธรรมเนียม ประเพณีและศีลธรรม ถือเป็นแนวทางในการปฏิบัติตน เพื่อให้คนประพฤติดี ประพฤติชอบ สร้างความเจริญดีงาม และความมั่นคงทางจิตใจ เพื่อประโยชน์สุขแก่ตนและสังคม ซึ่งหากคนในสังคมเกิดความเลื่อมใสศรัทธาตามหลักพุทธธรรมพระพุทธศาสนา ก็จะทำให้เป็นส่วนหนึ่งในการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม

แบบสัมภาษณ์การวิจัย

เรื่อง กลไกการอนุรักษ์และส่งเสริมแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของวัดป่าโนนสวรรค์

ตำบลเทอดไทย อำเภอฟุ่งเขาลวง จังหวัดร้อยเอ็ด

งานวิจัย “กลไกการอนุรักษ์และส่งเสริมแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของวัดป่าโนนสวรรค์ ตำบลเทอดไทย อำเภอฟุ่งเขาลวง จังหวัดร้อยเอ็ด” มีวัตถุประสงค์ ดังนี้ ๑) เพื่อศึกษาการอนุรักษ์และส่งเสริมแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนา ของวัดป่าโนนสวรรค์ ตำบลเทอดไทย อำเภอฟุ่งเขาลวง จังหวัดร้อยเอ็ด ๒) เพื่อศึกษาบริบทการอนุรักษ์และส่งเสริมแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของวัดป่าโนนสวรรค์ ตำบลเทอดไทย อำเภอฟุ่งเขาลวง จังหวัดร้อยเอ็ด ๓) เพื่อนำเสนอกลไกการอนุรักษ์และส่งเสริมแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของวัดป่าโนนสวรรค์ ตำบลเทอดไทย อำเภอฟุ่งเขาลวง จังหวัดร้อยเอ็ด

แบบสัมภาษณ์แบ่งออกเป็น ๔ ส่วน คือ

ส่วนที่ ๑ เป็นข้อมูลส่วนบุคคลของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ส่วนที่ ๒ เป็นคำถามเกี่ยวกับการอนุรักษ์และส่งเสริมแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนา ของวัดป่าโนนสวรรค์ ตำบลเทอดไทย อำเภอฟุ่งเขาลวง จังหวัดร้อยเอ็ด มีจำนวน ๒ ข้อ

ส่วนที่ ๓ เป็นคำถามเกี่ยวกับกลไกการอนุรักษ์และส่งเสริมแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของวัดป่าโนนสวรรค์ ตำบลเทอดไทย อำเภอฟุ่งเขาลวง จังหวัดร้อยเอ็ด มีจำนวน ๓ ข้อ

ส่วนที่ ๔ เป็นคำถามเกี่ยวกับแนวทางการส่งเสริมการอนุรักษ์และส่งเสริมแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของวัดป่าโนนสวรรค์ ตำบลเทอดไทย อำเภอฟุ่งเขาลวง จังหวัดร้อยเอ็ด มีจำนวน ๔ ข้อ

ทั้งนี้ ผู้วิจัยขออนุญาตผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ในการบันทึกเสียง จดบันทึก และ ถ่ายภาพ ระหว่างทำการสัมภาษณ์ทุกขั้นตอน เพื่อประกอบรายงานการวิจัยหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความเมตตาเอื้อเฟื้อข้อมูลทางวิชาการเป็นอย่างดี

คณะผู้วิจัย

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ถูกสัมภาษณ์

ชื่อ-นามสกุล.....

ตำแหน่งการทำงาน.....

ที่อยู่สถานที่ทำงาน.....

.....

อายุ.....ปี นับถือศาสนา เพศ ชาย หญิง

บ้านที่อยู่อาศัย.....

หมู่ที่.....ตำบล.....อำเภอ.....

จังหวัด.....รหัสไปรษณีย์.....

เบอร์โทรศัพท์ที่สามารถติดต่อได้.....

E-mail.....ไลน์.....

วัน/เดือน/ปี ที่เข้าร่วม.....

ตอนที่ ๒ การอนุรักษ์และส่งเสริมแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนา ของวัดป่าโนนสวรรค์ ตำบลเทอดไทย อำเภอทุ่งเขาหลวง จังหวัดร้อยเอ็ด

๒.๑ การอนุรักษ์และส่งเสริมแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนา ของวัดป่าโนนสวรรค์ เป็นอย่างไร

๒.๑.๑ สภาพปัญหาด้านสถานที่

๒.๑.๒ สภาพปัญหาด้านคน

๒.๑.๓ สภาพปัญหาด้านกิจกรรม

๒.๑.๔ สภาพปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม

๒.๒ ท่านคิดว่าสภาพปัญหาการการอนุรักษ์และส่งเสริมแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนา ของวัดป่าโนนสวรรค์ดังกล่าวข้างต้น จะแก้ปัญหานั้นอย่างไร

๒.๒.๑ สภาพปัญหาด้านสถานที่

.....

.....
๒.๒.๒ สภาพปัญหาด้านคน
.....

.....
๒.๒.๓ สภาพปัญหาด้านกิจกรรม
.....
.....

๒.๒.๔ สภาพปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม
.....
.....

ตอนที่ ๓ คำถามเกี่ยวกับกลไกการอนุรักษ์และส่งเสริมแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนา ของวัดป่าโนนสวรรค์ ตำบลเทอดไทย อำเภอทุ่งเขาหลวง จังหวัดร้อยเอ็ด

มีจำนวน ๓ ข้อ

๓.๑ ท่านคิดว่ากลไกใดที่นำมาใช้ในการจัดการอนุรักษ์และส่งเสริมแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนา ของวัดป่าโนนสวรรค์ ตำบลเทอดไทย อำเภอทุ่งเขาหลวง จังหวัดร้อยเอ็ด ให้ประสบผลสำเร็จ

.....
.....
๓.๒ PDCA เป็นหนึ่งในกลไกที่นำมาใช้ในการจัดการอนุรักษ์และส่งเสริมแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนา ของวัดป่าโนนสวรรค์ได้อย่างไรบ้าง

ด้านการวางแผนงาน

.....
.....
ด้านการปฏิบัติตามแผนงาน

.....
.....
ด้านการตรวจสอบผลการดำเนินงาน

.....
.....
ตอนที่ ๓ ข้อเสนอแนะอื่น ๆ

.....
.....

ขอกราบขอบพระคุณท่านที่เสียสละเวลาอันมีค่าในการให้สัมภาษณ์
คณะผู้วิจัย

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

๒. ภาษาไทย

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Sources)

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎก ภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Sources)

(๑) หนังสือ :

กระทรวงศึกษาธิการ. แนวทางการจัดทำหลักสูตรของสถานศึกษาตามหลักสูตรการศึกษาขั้น

พื้นฐาน. กรุงเทพมหานคร : สำนักนิเทศและพัฒนามาตรฐานการศึกษา สำนักงาน

คณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ, 2544

กรมสามัญศึกษา. การพัฒนาแหล่งเรียนรู้ในโรงเรียน. ราชบุรี : หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญ

ศึกษาเขตการศึกษา 5, 2542

กรมสามัญศึกษา. การพัฒนาแหล่งเรียนรู้ในโรงเรียน. ราชบุรี : หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญ

ศึกษาเขตการศึกษา 5, 2542

ทวีทอง หงส์วิวัฒน์, การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา, กรุงเทพมหานคร : ศักดิ์โสภากการ

พิมพ์, 2527

ธัญนันท์ ลินชัย, การจัดการความรู้ [KM] ของศูนย์ควบคุมโรคใช้หวัดนก กรมปศุสัตว์ กระทรวง

เกษตรและสหกรณ์, กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2551

เนาวรัตน์ ลิขิตวัฒน์เศรษฐ “แหล่งเรียนรู้ครูต้องสร้าง,” วารสารวิชาการ 78, 5 (พฤษภาคม 2544) :

นฤมล ตันธสุรเศรษฐ์. “แหล่งวิทยาการในชุมชน,” ใน เอกสารการสอนชุดวิชาการพัฒนาและการ

ใช้แหล่งวิทยาการในชุมชน. เล่ม 1. นนทบุรี : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช,

2533

นิรันดร์ จงวุฒิเวศน์, “กลวิธี แนวทาง วิธีการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา”, ใน

การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา, กรุงเทพมหานคร : ศักดิ์โสภากการพิมพ์,

2527

บุญดี บุญญากิจ และคนอื่น ๆ, การจัดการความรู้จากทฤษฎีสู่การปฏิบัติ, กรุงเทพมหานคร :

จีรวัฒน์เอ็กซ์เพรส, 2555

- บุญเลิศ มาแสง. **นอกรั้วโรงเรียน : กระบวนการนำการศึกษาออกโรงเรียนเข้ามาหล่อหลอมตนเอง และสังคม.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรมศาสนา, 2532
- ประเวศ วะสี. **“การศึกษาของชาติกับภูมิปัญญาท้องถิ่น,”** ใน เอกสารสัมมนาทางวิชาการ เรื่องภูมิปัญญาชาวบ้านกับการดำเนินงานด้านวัฒนธรรมและการพัฒนาชนบท . กรุงเทพมหานคร : กรมวิชาการ, 2543
- ปรัชญา เวสารัชช์, **รายงานการวิจัยเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชนในกิจกรรมเพื่อพัฒนาชนบท,** สถาบันไทยคดีศึกษา : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2528
- เบญจมาศ อยู่ประเสริฐ, **“หน่วยที่ 9 การวิจัยการมีส่วนร่วมทางส่งเสริมการเกษตร”,** ใน **ประมวลสาระชุมชนวิชาการวิจัยเพื่อการพัฒนาการส่งเสริมการเกษตร,** นนทบุรี : สาขาวิชาส่งเสริมการเกษตรและสหกรณ์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2544
- ไพรัตน์ เตชรินทร์, **การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา,** กรุงเทพมหานคร : ศักดิ์โสฬสการพิมพ์, 2527
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม,** พิมพ์ครั้งที่ 12, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2546
- _____ **“สรุปธรรมสภาเรื่องโรงเรียนวิถีพุทธปฏิรูปการศึกษาอย่างบูรณาการ”,** ใน **ยุทธศาสตร์การพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธ,** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์อุษาการพิมพ์, 2547
- _____ **“ ความสำคัญของพระพุทธศาสนาในฐานะศาสนาประจำชาติ,** กรุงเทพมหานคร: บริษัท สหธรรม จำกัด, 2537
- พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), **บทบาทของสถาบันพระพุทธศาสนากับการจัดการศึกษา,** กรุงเทพมหานคร : บริษัท พิมพ์ดี จำกัด, 2546
- พระธรรมราชานุวัตร (กมล โกวิท), **“วัดของเรา”,** ใน **ชีวิตและงานของหลวงเตี้ย,** ม.ป.ท., 2534
- พระวิสุทธินิทรธาดา (ประสิทธิ์ พรหมรส), **พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ และกฎหมายเถระ,** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2547
- ลำปาง แม้นมาตย์, **การจัดการความรู้ในองค์กร,** กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์นามมีบุ๊คส์, 2550
- วศิน อินทสระ, **“สุทัตตะผู้สร้างอารามเขตนวัน”,** ใน **พระอานนท์พุทธอนุชา,** พิมพ์ครั้งที่ 9, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2540
- _____, **พุทธวิธีในการสอน,** พิมพ์ครั้งที่ 4, กรุงเทพมหานคร : ธรรมดา, 2545
- วิชัย วงษ์ใหญ่, **พลังการเรียนรู้ : ในกระบวนการค้นคว้าใหม่,** พิมพ์ครั้งที่ 4, กรุงเทพมหานคร : คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2542
- วิจารณ์ พานิช, **การจัดการความรู้ ฉบับนักปฏิบัติ,** กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สุภาพใจ, 2549
- วิรัช วิรัชนิภาวรรณ, **การบริหารเมืองหลวงและการบริหารท้องถิ่น : สหรัฐอเมริกา อังกฤษ ฝรั่งเศส**

- ญี่ปุ่น และไทย**, กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โพร์เพช, 2545
- สุมาลี สังข์ศรี และคณะ, การจัดการเรียนรู้ของแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต : พิพิธภัณฑ, **รายงานการวิจัย**, กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด ภาพพิมพ์, 2548
- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ, **รายงานการประชุมความคิดเห็นเพื่อแลกเปลี่ยนข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะเรื่อง วัดจะมีส่วนร่วมรับภาระและจัดการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติได้อย่างไร**, กรุงเทพมหานคร : บริษัท ภาพพิมพ์ จำกัด, 2546
- สมบูรณ์ สุขสำราญ, **การพัฒนาชนบทแนวพุทธวิธี:ศึกษาเฉพาะกรณี พระสงฆ์นักพัฒนา**, กรุงเทพมหานคร:บริษัทพิมพ์สวยจำกัด,2530
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ, **คู่มือการบริหารการเปลี่ยนแปลงเพื่อเสริมสร้างความเป็นเลิศในการปฏิบัติราชการของหน่วยงานภาครัฐ**, กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ (ก.พ.ร.), 2550
- แสงจันทร์ อินทนนท์. **แหล่งเรียนรู้สู่การพัฒนา**. กรุงเทพมหานคร : หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมการศึกษานอกโรงเรียน, 2532
- สมยศ นาวิการ และมุสตี รุมาคม, **องค์การทฤษฎีและพฤติกรรม**, กรุงเทพมหานคร : พิษณุต พรินต์ติ้ง, 2520
- สนิท ศรีสำแดง, **พระพุทธศาสนากับการศึกษา**, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2547
- สุจิตรา อ่อนค้อม, “**รูปแบบการจัดการศึกษาและการเผยแผ่ศาสนธรรมของวัดในพระพุทธศาสนา : กรณีศึกษาวัดสามชุก**”, สำนักคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี, 2546.
- ๒. รายงานการวิจัย / วิทยานิพนธ์**
- ปกรณ สิริสุริยา, “**รูปแบบการจัดการศึกษาและการเผยแผ่ศาสนธรรมของวัดในพระพุทธศาสนา กรณีศึกษาวัดโสมนัสวิหาร เขตป้อมปราบศัตรูพ่าย กรุงเทพมหานคร**”, **รายงานการวิจัย**, กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด ภาพพิมพ์, 2548
- พระมหาสุเทพ สุวณฺโณ, **การงดเว้นอบายมุขของผู้เข้าอบรมกรรมฐาน วัดโสมนัสวิหาร พ.ศ. 2547**, **รายงานการวิจัย**, (สถาบันวิจัยญาณสังวร มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, 2547
- นิวัติ อรรถพลยุคล. “**การวิเคราะห์แหล่งเรียนรู้หมู่บ้านดีเด่นในจังหวัดอุบลราชธานี**”. วิทยานิพนธ์ กศ.ม. (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2536
- ปวิวรรต วรวิวัฒน์กุล, “**การมีส่วนร่วมของคณะกรรมการหมู่บ้านในการพัฒนาชนบท : ศึกษาเฉพาะ**

กรณี อำเภอเมือง จังหวัดบุรีรัมย์”, **วิทยานิพนธ์สังคมศาสตรมหาบัณฑิต**, บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2538

บุญยิ่ง จอมจาม, **กลยุทธ์การมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานสถานศึกษา : กรณีศึกษาจังหวัดเชียงใหม่**, วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2544

คณิงนิตย์ จันทบุตร และ สุบรรณ จันทบุตร, “ความสำเร็จในการปฏิบัติการกิจของวัดศึกษาเฉพาะวัดป่านานาชาติ”, **รายงานการวิจัย**, กรุงเทพมหานคร : บริษัท พริกหวานกราฟฟิค จำกัด, 2546

๓. ภาษาต่างประเทศ

C. O’Dell, C. Jackson Grayson, Jr. and N.Essaides, “**If Only We Knew What We Know : The Transfer of Internal Knowledge and Best Practice**”, The Free Press, USA., 1998

Good, Carter V. **Dictionary of Education**. New York : McGraw-Hill Book Company, 1976

J.Leopold, **Human resources in organizations**. Harlow, England: Prentice-Hall, 2002

J.L Chatzkel, **Knowledge capital**, (New York : Oxford University Press, 2003

J.R. Schermerhorn, **Management**. (9nd ed). (New York : John Willey & Sons, 2000

Jarolimek. **Social Studies in Elementary Education**. 3rd ed. New York : The Macmillan Company, 1969

M. Strain, “Schools in a learning society : New purposes and modalities of learning Marquardt, **Building the Learning Organization**, (2nd ed). Palo Alto, (CA : Davies-Black, 2002

Phramaha Pongnarin Thitavamso, “An Analytical Study of Process of Learning in Theravada Buddhism”, **Master of Arts (Buddhist Studies)**, (Graduate School :Mahachulalongkornrajavidyalaya University), 2005.

P.M. Senge, **The fifth discipline: The art and practice of the learning organization**, New York: Doubleday, 1990

R. Agranoff, **Managing within Networks : Add value to Public Organization**. Washington, D.C. : Georgetown University Press., 2007

Ramirez, Emiliano C. **Some Community School Practices**. Quezan City : National

Printing, 1954

S.P. Robbins, **Organizational behavior** (9th ed.). Upper Saddle River, NJ : Prentice-Hall, 2001

Toyama, Ryoko, **The Importance of leadership in knowledge management. In Asian Productivity Organization**, Tokyo : APO, 2002

V. Hlupic, A.Pouloudi, & G.Rzevski, **Towards an integrated approach to knowledge management : Hard, soft and abstract issues.** (Knowledge and Process Management, 9(2), 90-102, 2002)

Wittich, Walter Arno and Charles Francis Schuller. **Audio Visual Materials.** New York : Harper & Row Publisher, 1962

